

Ислом КАРИМОВ:

* * *

Ватанимизнинг келажаги, халқимизнинг эртанги куни, мамлакатимизнинг жаҳон ҳамжамиятидаги обрў-эътибори авваламбор фарзандларимизнинг униб-ўсиб, улғайиб, қандай инсон бўлиб ҳаётга кириб боришига боғлиқдир. Биз бундай ўткир ҳақиқатни ҳеч қачон унутмаслигимиз керак.

* * *

Биз халқимизнинг дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаслиги, фарзандларимизнинг биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлиб яшаши учун бор куч ва имкониятларимизни сафарбар этаётган эканмиз, бу борада маънавий тарбия масаласи, ҳеч шубҳасиз, беқиёс аҳамият касб этади.

* * *

Ўз тарихини билмайдиган, кечаги кунини унутган миллатнинг келажаги йўқ.

* * *

Дунёдаги зўравон ва тажовузкор кучлар қайси бир халқ ёки мамлакатни ўзига тобе қилиб, бўйсундирмоқчи, унинг бойликларини эгалламоқчи бўлса, авваламбор, уни қуролсизлантиришга, яъни энг буюк бойлиги бўлмиш миллий қадриятлари, тарихи ва маънавиятидан жудо қилишга уринади.

* * *

Маънавият — инсонни руҳан покланиш, қалбан улғайишга чорлайдиган, одамнинг ички дунёси, иродасини бақувват, иймон-эътиқодини бутун қиладиган, виждонини уйғотадиган беқиёс куч, унинг барча қарашларининг мезонидир.

* * *

Маънавиятни тушуниш, англаш учун аввало инсонни тушуниш, англаш керак.

* * *

Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди — бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси.

“Юксак маънавият — енгилмас куч” асаридан

Ижтимоий-сиёсий, илмий-бадний, маданий-матрифий, беакли журнал

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

**Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт ишлари
вазирлиги**

**Бош муҳаррир:
Азим СУЮН**

Таҳрир ҳайъати:

**Бахтиёр ГЕНЖАМУРОД
Олимжон ДЎСМАТОВ
Ўткир ЖЎРАЕВ
Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ**

(бош муҳаррирнинг биринчи ўринбосари)

**Бойназар ЙЎЛДОШЕВ
Сувон НАЖБИДИНОВ
Абдуваҳоб НУРМАТОВ
Абдулла ОРИПОВ
Давлатмурод САЪДУЛЛАЕВ**

(бош муҳаррир ўринбосари)

**Азиз ТЎРАЕВ
Баҳодир ХУДОЙБЕРГАНОВ
Рустамбек ШАМСУТДИНОВ
Темур ШИРИНОВ
Азамат ҲАЙДАРОВ**

Масъул котиб:

Комилжон ЖОНТОВ

Ўқим муҳаррирлари:

**Абдурауф РАҲИМҚУЛОВ
Баҳром РЎЗИМУҲАММАД**

Фотомуҳбир

Шавкат ҚАҲҚОР

Саҳифалаш ва гузайн

Нигина ҚОДИРОВА

Навбатчи муҳаррир

А. Раҳимқулов

Ушбу сонга:

Ойгул СУЮНОВА, Дилбар ҚОДИРОВА
Марқ дарвозаси

Зайниддин ИСАМУҲАМЕДОВ
Амир Мелур ва аёллар

Ж. ЙЎЛДОШБЕКОВ
*Эл соғлиги, юрт бойлиги
йўлида*

Ҳалима АҲМЕДОВА
*Шаффоф ёмғирларда
кўрдим дунёни*

Мавлуда ЎРИНБАЕВА
Мякодий камолот сари

Фаррухбек ОЛИМ
Навоий ва Ҳасан Аргашер

Баҳодир ХУДОЙБЕРГАНОВ
Қўйилдаги қотил

*Босишга 15.08.2008 йилда топширилди. Офсет қоғози.
Бичими: 60x84 1/8. Ҳажми 6,0. Адади: 2407*

Буюртма № 92

Таҳририят манзили: Тошкент — 100000, Буюк Турон
кўчаси, 41 уй. Телефонлар: Қабулхона: 236-56-01.

Бош муҳаррир ўринбосари: 236-78-90.

Масъул котиб: 233-07-94. Факс: 233-08-57.

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон
Миллий кутубхонаси босмахонасида чоп этилди.
Манзил: Тошкент шаҳри, Х.Сулаймонова кўчаси, 33-уй.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида
0517 — рақам билан рўйхатга олинган

Муқовамизда:

1-бетда Анъанавий каратэ-до бўйича I-ДАН Қора белбоғ соҳиби Умид РАЖАБОВ

ЁЗ ЧИЛАСИ – ТАБИАТИ ПУТРАСИ

“Июн ойида совуқ забтига олди. Гоҳида изғирин кўз очишга қўймасди” деб ёзади янгизеландиялик шоира Вивъенхоним. Ёз жазирамасида тобланидан ўртаосиёликнинг бу гапга ишониши қийин. Аллоҳнинг мўъжизаси шуки, ҳар минтақанинг иқлимини ҳар хил қилиб қўйибди. Чунончи, бизда йигирма бешинчи июндан эътиборан ёз чилласи ҳукм суради. Қуёшнинг иши тупроқ, дов-дарахтлар билан бўлади. Ҳарорат қизигандан қизийди. Шунда “Қумга тухум кўмсанг бир зумда пишади”, дейдилар.

Шундай юртлар борки, қуёш осмонда кам кўринади. Дов-дарахтлар иқлимга мослашади. Оқ айиқлар ўйнаб юрадиган минтақаларда ёз фасли музнинг салпал эриши баробарида юз кўрсатади, холос.

Ҳўш, нега ёз чилласи деймиз? “Чилла” сўзи қирқ маъносини беради. Маълумки, Шарқ халқларида қирқ сони муқаддас рақам ҳисобланади. Аждодларимиз ирим-сирим қилиб пишиқчилик жараёнини қирқ кун дейишган. Эл-юртнинг ризқ-рўзи ўша қирқ кун давомида қиёмига етган. Худди шу паллаларда серқуёш мамлакатимиз боғлари жаннатни эслатади. Гилос, олча, ўриклар эртароқ пишади. Олма, нашвати, олхўри, анжир сингари мевалар ифори иштаҳани қитиқлайди. Токзорларни ораласангиз ажиб манзараларга гувоҳ бўласиз. Узумнинг бир тури бор. Келинбармоқ дейдилар. Узун, нафис — гўёки кино сурилган бармоқни эслатади. Қора узум, оқ узум, дум-думалоқ сарғиш-кўкиш узумлар... Ҳусайни, тойипи, чарос... Мева-чеваларни минг дардга даво дейдилар.

Ёдимда, болалик даврларимизда чоғроққина томорқамизга гурвак экардик. Раҳматли бувим нураб ётган эски девор кесакларини майдалаб полизга сепиб чиқарди. Сабабини сўрасак, эски

кесаклар қуёш нурига кўп эмган. Экинни гуркиратиб юборади. Қовун таъмига таъм қўшади, дерди. Ёз чилласида полиз оралаб тарс ёрилган гурвакларни кўрардик. Палаклариди асал ҳиди қулф урарди. Тўрлаган гурвакка пичоқ учи тегса тарс ёриларди. Аллақандай ўтқир ҳиддан бошимиз айланар, гўёки маст бўлардик. Айтишларича, гурвак ер танлар экан. Гурвак Хоразм воҳаси ерларидагина жаннатий хусусиятини намоён этади. Ҳаттоки Бухоройи шарифдан Хоразмга гурвак тановул қилиш учун келган кишиларни биламиз. Гурвакнинг қора пўчоқли хили бор. Ичи — мағзи қип-қизил. Есангиз ниҳоятда тотли таъм беради. Айнан ёз чилласида гарқ пишадиган неъматлардан бири гурвакдир.

Бувим, қиш бўйи кунжи (кунжут) ёғига пишган палов ердик. Ёз чилласида гўжа ичардик, дегувчи эди. Гўжа — ҳазми енгил таом. Шу тариқа аждодларимиз саратонда овқатдан заҳарланишдан сақланишган. Сабаби, гўшт маҳсулотлари иссиқда тез бузилади. Бузилган гўшт соғлиққа зарарлидир.

Яна ота-боболаримиз ёз чилласида бошдан оёқ оқ либос кийишган. Ҳаттоки, қўйлақларининг ёқаси бўлмаган — қизил ҳошия тutilган, холос. Бу ҳам иссиқдан муҳофазаланишнинг бир йўли ҳисобланган. Уйлар лойдан тикланган. Болалик вақтларимизда гултарош (тўлқинсимон нақш) қилинган деворларни кўрганмиз. Тик тушаётган қуёш нурларини синдириш мақсадида шундай қилинаркан. Бинобарин, уй ичи қизиб кетмайди.

Ёзги шийдон гир атрофига қуюқ соя ташлайдиган гужумлар экиб, ўстирилар эди. Тип-тиник ҳовузда балиқлар биланглаб ўйнаб юрарди. Бу каби манзаралар одамга ҳузур бағишлар, ёз чилласи иссиғини руҳиятдан нарига ҳайдар эди. Умуман олганда,

аждодларимиз чилла иссиғидан ҳимояланиш усулларини обдон яхши билишган.

Ёз чилласида камида етти мартаба совуқ сувга туш, дея насихат қилишарди кўпни кўрган боболаримиз. Шунда бадан чиқаркан. Ёз чилласида танланиш содир бўлган — одамзоду ҳайвонот дунёсининг сараги саракка, пучаги пучакка ажралган. Табиат сир-асроридан воқиф донишманд кишилар турли-туман гиёҳлару мева-чевалар, полиз маҳсулотларидан дори-дармон ўрнида фойдаланганлар.

Табиат ва Инсон муносабати... Бу ўта сир-синоатли амалдир. Агарда инсон табиат билан тиллашса, нафсини жиловлаб, бор неъматларга қаноат этса соғомон яшайди. Аксинча бўлса ўз бошига бало орттиради. Гоҳида қовун-тарвузларга кўп селитра қўшиб заҳар-заққумга айлантирадиган деҳқонларни биламиз. Дов-дарахтларни қиш бўйи кесиб ёқиб, ёзда соясиз қолиб қийналган кишиларни биламиз. Алалхусус, табиат очкўзликни, худбинликни зинҳор кечирмайди.

Табиат сир-асрори қуёш билан чамбарчас боғлиқдир. Ер икки томонлама ҳаракатда бўлади: ўз ўқи атрофида ҳамда қуёш атрофида айланади. Гоҳида шундай ҳодисалар содир бўладики, ақлни лол қилади. Айтишларича, Санкт-Петербургда ва шунга яқин минтақаларда ҳар йили 22 июндан эътиборан оқ тунлар мавсуми бошланаркан. Қуёш батамом ботмайди. Фира-ширада туриб яна нур сочаверади. Буларнинг барчасидан биздаги ёз чилласи гаройиброқдир. Айнан қуёш нури мева-чеваларга, полиз маҳсулотларига таъм бағишлайди. Биз чиллада қуёш шуъласи ҳосиятини, юртимиз тупроғи “таъми”ни яққол ҳис қиламиз.

Ёз чилласи — табиатнинг ўзига хос тухфаси.

БАҲРҶЗ

— **Жасур Анварович, Истиқлолнинг илк кунлариданоқ Мамлакатимизда жисмоний тарбия ва спортни такомиллаштириш, кенг жамоатчилик орасида оммавий спортни тарғиб этиш, спорт муассасаларининг моддий-техника**

пиадасига йўлланма олгани, Юртбошимизнинг ташаббуси ва саъй — ҳаракати билан ўтказилаётган уч босқичдан иборат узлуксиз тизим — “Умид ниҳоллари”, “Баркамол авлод”, “Универсиада” даги зафарли одимлар бу йўналишдаги эътиборнинг меваси десак, ҳеч ҳам муболаға бўлмайди.

Жамиятнинг жон томири ҳисобланган соғлом, баркамол авлод тарбияси, соғлом турмуш тарзини шакллантириш, оммавий спортни такомиллаштириш, аҳолининг барча қатлами орасида жисмоний тарбия ва спортни янада ривожлантириш замирида икки жиҳат мужассам. Энг авва-

ри бунёд этилган. Янгидан қурилган, халқаро мезонларга мос бунёд этилган муҳташам спорт мажмуалари, сузиш ҳавзалари, теннис корт ва стадионларда уч босқичли спорт мусобақалари юқори савияда ўтказилмоқда. Яқиндагина яқун топган “Баркамол авлод” мусобақалари қўллаб умидли ёшларга илк маҳоратини кўрсатиш, тажриба орттириш ва дўстлар орттириш имкониятини берди.

Юртбошимиз Ислоом Каримов ташаббуси билан 2008 йил — Ёшлар йили деб эълон қилинди. Ҳатто, Давлат дастурининг 7-боби ёшларда соғлом турмуш тарзига интилишни такомиллаш-

МАҚСАДИМИЗ — ЮКСАК

ШОҲСУПАЛАРНИ ЭГАЛЛАШ

Ўзбекистон Давлат Жисмоний тарбия институти ректори Жасур Ақромов билан суҳбат

базасини мустаҳкамлаш, соғлом, баққувват, теран ва эркин фикрловчи ёш спортчиларни тарбиялаш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Яқинда қабул қилинган “Ёшлар йили” Давлат дастурида бу долзарб масала қай тарзда ўз ифодасини топган?

— Ҳеч иккиланмасдан шуни айта оламанки, Истиқлол сабаб Ўзбекистонда таълим-тарбия жараёнини тубдан ислоҳ этиш, такомиллаштириш, келажак пойдевори бўлган ёшларнинг ақли ва салоҳиятини замонавий билимлар билан чархлаш, таълим масканларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, ҳар томонлама баркамол, чуқур билим бериш, мустаҳкам эътиқод ва мустақил фикрлаш қобилиятига эга бўлган авлодни вояга етказишда гамхўрлик қилиш, ёшларнинг жисмоний тарбия ва спорт билан фаол шугулланишига доимий эътибор қаратиш Давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Айни чоғда юрт фарзандларининг бирин-кетин Пекин олим-

ло, мамлакатимизда спорт — соғломлаштириш устувор масала сифатида эътироф этилиб, қисқа фурсат ичида унинг ҳуқуқий асослари яратилди. Жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш, спорт соҳаларига етарлича шарт-шароитлар яратиш борасида қарор, фармойиш ва қонунлар қабул қилинди, қолаверса, кенг жамоатчилик орасида унинг тарғиботи кенг миқёсда олиб борилди.

Зеро, бундай саъй-ҳаракатлар туфайли мамлакат миқёсида оммавий спортни ривожлантириш, аҳоли турли қатламларининг спорт билан шугулланишига имконият яратиш, соҳага ихтисослашган спорт муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлашга алоҳида эътиборнинг натижаси ўлароқ, спорт — соғломлаштириш масканлари тубдан яхшиланди. Бугун нафақат пойтахтимиз Тошкент ва балки, вилоят марказларида, чекка туманларда ҳам замонавий, юксак талабларга мос спорт мажмуала-

тириш, ёшлар спортини оммавий ривожлантириш тизимини яратиш чора тadbирларига бағишланган. Ёшлар ўртасида соғлом муҳитни яратиш, баркамол авлод саломатлиги йўлида фидоий бўлиш соғлом оилани шакллантириш, унда маънан баркамол, жисмонан бақувват, турли таъсирларга бардош бера оладиган фарзандларни тарбиялаш, авлодни турли иллатлар гирдобидан қандай асраш муаммолари эътиборга олинган. Қолаверса, уларнинг дам олиши, соғлигини тиклаши учун шарт-шароитларни яратиш, мамлакат ёшлари орасида оммавий спортни ривожлантириш, маҳалла, қишлоқ жойлари ва таълим муассасаларида ўсмир-ёшлар ўртасида спорт тadbирларини юқори савияда ташкил этиш ҳамда такомиллаштириш, кишилар ҳаётига салбий таъсир кўрсатувчи иллатлар — кашандалик, спиртли ичимликлар истеъмол қилиш, гиёҳвандликка қарши курашишга оид дастурлар ишлаб чиқиш

масалаларини ҳал этиш назарда тутилган. Шу билан бирга интернетда саломатлик, шахсий гигиена, соғлом оила ва соғлом фарзандлар тарбиясига оид тезкор ахборотлар тайёрлаш, меҳрибонлик уйлари тарбияланувчилари ва ногиронлар учун спорт ўйинлари ташкил этиш мазкур банднинг асосий мақсадидир.

— **Таълим масканлари ичида Ўзбекистон Давлат Жисмоний тарбия институтининг ҳам ўз ўрни, ўз тарихи бор. Қолаверса, бу Олий даргоҳ маҳорат ва тажриба мактабига ҳам эга. Устоз—шоғирд муносабати изчил йўлга қўйилган. Мазкур маҳорат ва малака мактаблари ўқув жиҳатлари салоҳияти нақадар юксак эканини ҳам белгилайди. Айтингчи, олий даргоҳда устоз-шоғирд тизими қай даражада йўлга қўйилган?**

— Ўзбекистон Давлат Жисмоний тарбия институти жисмоний ва спорт бўйича юқори малакали мутахассислар тайёрлаш тизимидаги етакчи илм маскани ҳисобланади. Ўзимизда бундай мутахассисларни тайёрлаш ишлари 1935 йилдан бошланган. Ўша даврда Тошкентда дастлабки ўрта махсус жисмоний тарбия билим юрти-Тошкент жисмоний тарбия техникуми очилган. Аммо, юқори малакали ходимларни тайёрлаш учун иқтидорли йигит ва қизлар илгари Москвадаги ихтисослаштирилган олий ўқув юртига юбориларди. Муаммони

Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институти (ҳозир университет) ҳал қилиш ниятида 1949 йилда жисмоний тарбия факультетини очди. 1951 йилга келиб Фарғона Давлат педагогика институти қошида ҳам худди шундай факультет фаолиятини бошлайди. Мазкур даргоҳни битириб чиққан ёшлар жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш учун етарли эмасди. 1955 йилда Республика олий ўқув юртлири, мактаблар ва спорт ташкилотларида бор-йўғи 247 нафар олий маълумотга эга бўлган мутахассис ишларди. Юқори малакали спорт мураббийлари, спорт ҳакамлари, жисмоний тарбия ва ишлаб чиқариш жисмоний тарбияси бўйича мутахассислар, олий мактаб ва мактабгача тарбия муассасаларининг ўқитувчилари, илмий ходимлар тайёрлаш масаласи катта бир муаммо бўлиб қолаверди. Ихтисослаштирилган институтнинг йўқлиги, миллий ходимларнинг озлиги ва жисмоний тарбия ҳаракатининг оммавий тус олиб, туб аҳоли ўртасида спортнинг ривожлангани 1955 йилнинг 27 октябрида мамлакатимизда ягона бўлган институтнинг ташкил этилишига замин бўлди.

Истиклол олий даргоҳимиз ҳаётида янги саҳифани бошлади. Ҳозирда институт соҳа учун юқори малакали мутахассислар тайёрлаш ўчоғи бўлибгина қол-

май, балки муассасалар, ҳуқуқ-тарғибот органлари ва мудофаа, соғлиқни сақлаш ва маориф, илмий ва мактабгача таълим масканлари, спорт жамиятлари ва ташкилотлари учун зарур ходимлар тайёрламоқда. Шу баробарида институт жисмоний тарбия ва спорт соҳасида олиб борилаётган илмий-назарий марказ бўлиб, мамлакат бўйича амалга оширилаётган барча тадқиқотлар мувофиқлаштирилади. Аспирантура ва докторантура очилгач, бир қатор ёш олимлар номзодлик диссертацияларини соҳада ягона ҳисоблаган ихтисослаштирилган кенгашда ёқлашди. Шунингдек, вилоятлардаги университет, институт ва ўрта махсус ўқув юртининг жисмоний тарбия факультетлари учун энг маъқул ўқув режаси ва услубий ишланмаларни яратиб, етказиб берувчи илмий лаборатория ҳам ҳисобланади.

Республика миқёсида жисмоний тарбия ва спорт соҳаси ўқитувчилари, мураббийлар ва ташкилотчиларнинг малакасини ошириш, соҳанинг нозик сирсинаотини етказиш тизими ҳам айнан бизнинг олий ўқув юртимизда йўлга қўйилган.

Институт ташкил этилган йили атиги 122 нафар талаба ўқишга қабул қилинган бўлса, эндиликда 2500 талаба спортнинг энгил атлетика, волейбол, оғир атлетика, баскетбол, гимнастика, бокс, қиличбозлик, футбол, теннис, қўл тўпи, кураш, эркин кураш, самбо, дзюдо, юнон-рим кураши, сузиш, эшкак эшиш, велоспорт, соғломлаштирувчи жисмоний тарбия ихтисосликлари бўйича намунали таҳсил олаётир. Институт тасарруфидаги 3 та факультет, 17 та кафедра, 181 нафар ўқитувчи, жумладан, 13 нафар профессор, 37 нафар доцент, 15 нафар фан номзоди, 10 нафар Ўзбекистонда хизмат кўрсатган мураббийлар фаолият юритмоқда.

Институт — ўз мактабига эга бўлган республикада ягона бўлган илм ўчоғи. Унда ўзбек футболининг ёрқин юлдузлари Геннадий Красницкий, Биродар Абдураимов, Миржалол Қосимов, Ўзбекистонда хизмат кўр-

сатган мураббийлар Б. Гранаткин, В. Шведукс, Л. Лебедянский, В. Шнуров, чарм қўлқоп бўйича жаҳон чемпиони Рифат Рисқиев, қиличбозлик бўйича жаҳон чемпиони Собир Рўзиев, Олимпиада чемпиони Эркин Шагаев ва Лина Черязова таҳсил олишган.

Туман, шаҳар ва Республика миқёсида ўтказилаётган ижтимоий — сиёсий, маънавий — маърифий тадбирларда фаол иштирок этаётган институт талабаларининг аксарияти мамлакат ва халқаро тоифадаги спорт усталари унвонини қўлга киритишган. Таҳсил олиш баробарида Пекин Олимпиадаси йўлланмасига сазовор бўлган М.Шекерова, Л. Андреев, С. Паньков, О. Гнедовская, Э. Ҳафизов, В. Маньков, Р. Наурузалиев, З. Жўраева каби талабалар жаҳонда ўз ўрнини топишига астойдил ҳаракат қилмоқдалар. Мақсадимиз — юксак шоҳсупаларни эгаллаш Ўзбекистон байроғининг халқаро миқёсда баланд кўтарилишига эришишдир.

— **Хотин-қизлар ўртасида жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш, бошланғич таълим муассасалари, ўрта махсус касб-хунар коллежлари, академик лицейларда спорт соҳасига ихтисослашган мураббийлар ва ўқитувчиларни етказиб бериш айти чоғда долзарб масалага айланган. Биламизки, қизлар спортини ривожлантириш бўйича 2 йилдан бери қабул эълон қилинган. Шу қабул қандай ижобий натижалар берди?**

— Оммавий спортни ривожлантириш, жисмоний тарбия, жисмоний маданият ва соғломлаштириш, соғлом муҳит ва баркамол авлодни тарбиялашда хотин-қизларнинг алоҳида ўрни бор. Яна шуни тан олиш жоизки, шўро замонида ўзбек қизларининг жисмоний тарбия ва спорт билан шуғулланишига бошқача муносабатда бўлишарди, гўёки спорт эркакларнинг иши касби-кори, аёллар ўзига мос юмуш билан шуғулланиши керак. Мустақиллик шарофати билан қизларимизнинг спорт билан кўпроқ банд бўлиши, академик лицей, касб-хунар коллежлари, мактабгача таълим му-

ассасаларига малакали ўқитувчиларни тайёрлаш алоҳида эътиборга молик масалага айланди. “Хотин-қизлар спортини ривожлантириш” учун алоҳида қабул квотаси белгиланди.

Ўтган икки йил ичида 442 нафар қизларни ўқишга қабул қилдик. Улар профессор Д. Сафарова, К. Шокиржонова, Ю. Юнусова, доцентлар М.Турсунова, М. Мелиева, М.Пўлатова, Х.Ҳасановалардан соҳанинг сир-асрорларини ўрганишмоқда. Қизлар спортини такомиллаштириш мақсадида ташкил этилган йўналиш қуйидаги афзалликларга эга.

Аввало, кенг жамоатчилик орасида жисмоний тарбия ва спорт, соғлом муҳит ва баркамол авлодни тарбиялаш йўлидаги саъй-ҳаракатларнинг тарғиботи кучаяди.

Иккинчидан, бевосита спорт билан шуғулланадиган ёшларнинг сафи кенгаяди, чемпионлар кўпаяди. Ўзбек халқи бу билан фақат кучаяди, холос.

— **Институтнинг илмий салоҳиятини кўтариш, моддий-техник базасини мустаҳкамлашишида яна қандай силжишлар, янгиланишлар кўзга ташланаёттир?**

— Ҳозирги кунда Ўзбекистон, ҳеч шубҳасиз, жисмоний тарбия ва спорт, жисмоний маданият ва соғломлаштириш соҳасида олиб борилаётган илмий тадқиқотларнинг етакчи марказига айланган. жисмоний тарбия назарияси ва услубиёти, физиология, жисмоний тарбия бошқаруви ва иқ-

тисодиёти, педагогика, гимнастика, сузиш каби фанлардан янгича мезонларга жавоб бера оладиган қўлланма ва ишланмалар тайёрланганди.

Институтда ихтисослаштирилган Кенгаш фаолият юритмоқда. Унда охириги йилларда ўндан зиёд ёш мутахассислар номзодлик дипломини қўлга олишди. Эндиликда жамоамизда юқори малакали мутахассислар тайёрлашнинг комплекс тизими шакллантирилган. Бугун талабаларга замонавий типда жиҳозланган ёруғ хоналарда янги ўқув-методик асосда таълим-тарбия берилмоқда.

Спорт — тинчлик элчиси. Халқлар ўртасида дўстлик ва биродарликни мустаҳкамлайди. Педагогик ва илмий жамоамиз ана шундай хайрли иш учун хизмат қилаётганидан мамнун. Институт остонасига илк қадам қўйган кунидан то битиргунича талабаларга мактаблар, касб-хунар коллежлари, Олимпия заҳиралари коллежи, болалар ва ўсмирлар спорт мактаби ҳамда спорт муассасаларида машғулотлар ўтказилади. Бу уларнинг касбий малака ва кўникмасини шаклланишига, илмий салоҳиятини оширишга, маънавий баркамол бўлишига хизмат қилади.

Суҳбатдош:
Давлатмурод САЪДУЛЛАЕВ

Тошкент Ўзбекистоннинг эмас, Марказий Осиёнинг энг қадимги шаҳарларидан бири сифатида минтақамиз халқлари тарихида муҳим ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маданий-маърифий марказ вазифасини ўтаб келган. Бу шаҳар милoddан аввалги I минг йиллик бошларидан ўлкамизда юзага келган қадимий давлатчилик жараёнларининг қудратли илдизларидан баҳраманд ҳолда милoddан аввалги III-II асрлардаёқ мавжуд эди.

Тошкентнинг шаҳар сифатида муҳим мавқеи Буюк ипак йўли бўйлаб халқаро қарвон савдоси юзага келган даврдаёқ аниқ бўлган эди. Халқаро транзит савдо муносабатларини, Буюк ипак йўлининг шимолий ва шарқий йўналишларини уюштиришда Тошкент алоҳида рол ўйнаган.

Милодий VII аср ўртасида (654-655 йй.) Чоч ҳукмдорининг элчиси Сўғд пойтахти Самарқандга — подшо Вархуман хузурига элчилик ёрлиғи билан боргани ҳақида ёзма маълумот бизгача етиб келган. Кўплаб ўрта аср тарихчилари Тошкент ҳақида ҳаяжонли, гўзал хотиралар ёзиб қолдирганлар. Абу Райҳон Беруний Тошкент-

нинг географик ўрни координатларини шу қадар аниқ кўрсатиб берганки, бунга кўра IX-XI асрлардаги Тошкент ҳозирги “Эски шаҳар” миқёсида тўла-тўқис йирик шаҳар бўлганлигини ёзиб қолдирган.

Тошкент шаҳри бино бўлганидан то ҳозирга қадар узлуксиз равишда узоқ Шарқдан то Фарбгача халқларнинг ўзаро дўстона савдо иқтисодий ва маданий алоқаларига, тинч-осойишта ривожланишига хизмат қилиб келган.

Тошкентнинг жаҳон тамаддуни ривожига қўшган беқиёс ҳиссаси эътирофи сифатида “Шарқ дарвозаси” деган номни бежиз олган эмас.

Тошкентлик буюк адиблар, файласуфлар, илоҳиётчи алломалар, тасаввуф пешволарининг инсоният маънавий камолоти йўлидаги хизматлари жаҳон миқёсида чуқур ҳурмат ва эътирофга сазовор бўлган. Ўтган 2007 йил “Ислом Кон-

ференцияси” халқаро ташкилоти томонидан Тошкент шаҳрига “Ислом маданияти пойтахти” мақомининг берилиши, мазкур йил доирасида ўтказилган халқаро анжуманларда жаҳоннинг энг йирик олимлари томонидан Тошкент шаҳрининг тарихий хизмати юксак даражада эътироф этилиши инсоният маънавий-маданий ҳаётидаги беқиёс ўрнидан далолат беради.

Бугунги Тошкент Ўзбекистон Республикаси — озод ва обод мамлакат пойтахти сифатида тобора гўзаллашиб бормоқда. Олиб борилаётган улкан ободончилик ишлари, қад кўтараётган ҳашаматли бинолар, ташкил этилаётган майдонлар, истироҳат боғлари, улардаги миллий руҳ — буларнинг барчаси мустақиллигимизнинг меъмори ва раҳнамоси Ислом Каримовнинг номлари билан боғлиқ. Зеро, Тошкент XXI аср бошида туриб минг йиллар истиқболлини кўзлаган Она шаҳримиздир. Пойтахтимизнинг юксак нуфузи ва халқаро эътирофини ҳисобга олиб ЮНЕСКО Бош Конференцияси 2007 йилнинг 2 ноябрида Тошкент шаҳрининг 2200 йиллигини нишонлаш, юбилей

тадбирларида ЮНЕСКОнинг иштирок этиши ҳақида қарор қабул қилди.

Тошкент шаҳри жаҳоннинг энг қадимги шаҳарлари қаторида фахрли ўринга эга. XIX аср охиридан бошлаб XX аср давомида олиб борилган археологик ва ёзма манбалар устидан тадқиқотлар бу шаҳарнинг ёшини 2200 йилдан ортиқ деб ҳисоблашга тўла асос бермоқда.

Тошкент шаҳри пайдо бўлганидан то ҳозиргача нафақат Марказий Осиё, балки бутун шарқ халқлари ҳаётида муҳим ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маданий-маърифий марказ вазифасини ўтаб келмоқда.

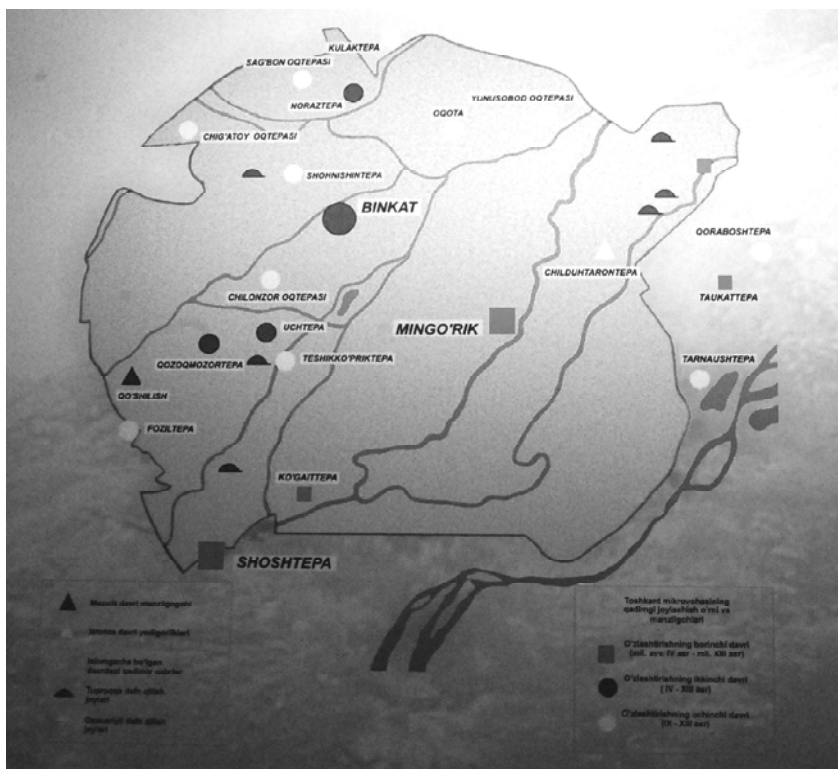
Тошкент воҳасидаги қадимий шаҳарсозлик ва шаҳарчасига ҳаёт тарзи (урбанизация) тарихан Марказий Осиё миқёсидаги шаҳарсозлик жараёнларининг узвий қисмидир. Аммо Тошкентнинг географик ўрни билан боғлиқ айрим хусусиятлар борки, улар соф деҳқончилик воҳалари маркази сифатида шаклланган бошқа шаҳарлардан фарқлидир. Гап шундаки, Тошкент қадимий икки дарё — Амударё ва Сирдарё оралигидан сиртда шимолдаги чўл минтақаси билан чегарадош жойлашган. Буюк ипак йўли пайдо бўлган милоддан аввалги II-I асрлардан бошлаб эса Тошкент халқаро аҳамиятга эга бўлган улгуржи савдо марказларидан бирига айланган. Натижада Тошкент Буюк Ипак йўлининг шимолий ва шарқий йўналишларида савдо муносабатларини уюштиришда муҳим манзил бўлиб қолди. Тошкентдан ўтувчи карвон йўлининг аҳамияти илк ўрта асрларда (V-VIII асрлар) янада ортиб кетди. Зеро, бу даврда ўтроқ деҳқончилик воҳаларидаги шаҳарсозлик жумладан, Тошкент воҳасида урбанизация Жанубий Қозоғистон минтақасига ўз таъсирини бе-

восита ўтказди. V-VI асрлардан бошлаб, Жанубий Қозоғистоннинг шаҳарлари тизими юзага кела бошлади. Булар Тароз, Туркистон, Ўтрор оралиқларидаги деҳқончилик маданияти марказлари эди. Бу шаҳарлар IX-XIII аср бошларида янада юксакроқ ривож топди. Қолаверса, савдо иқтисодий муносабатларни уюштиришда Тошкент билан кўчманчи чорвадорлар ўртасида воситачилик вазифалари қисман шу шаҳарлар зиммасига тушди. Жанубий Қозоғистон шаҳарларининг шимолий ўзбек лаҳжа ва шеваларида сўзловчи аҳолиси қипчоқ дашти билан савдо-иқтисодий муносабатлар учун асосий ижтимоий таянч бўлиб хизмат қилган.

Тошкент шаҳри қадим замонлардан бошлаб Самарқанд, Бухоро, Фарғона водийси шаҳарлари билан узвий алоқаларда бўлган. Шу туфайли Тошкент шаҳри орқали ўтган қадимий карвон йўллари Чорсу

майдони ва унинг ёнида жойлашган Эскижува бозорида ўзаро туташган. Бу майдондан бошланувчи йўллар эса бир томони Самарқандга, иккинчи томони Фарғона водийси томонга, учинчиси — Чимкент — Туркистон — Тароз йўналишига, тўртинчиси эса Ўрта Сирдарё ҳавзасида Сигноқ орқали шимоли-ғарбга, яъни қадимги рус ерларига қараб кетган. Демак, Тошкент ўрта асрларда Буюк ипак йўлининг катта тармоқлари бош нуқтаси бўлиб хизмат қилган. Тошкентнинг халқаро савдо-иқтисодий ва маданий муносабатларидаги ролини унинг мудофаа деворларидаги дарвозалари ҳам яққол кўрсатиб туради: Самарқанд дарвоза, Кўқон ёки Қашқар дарвоза. Бу дарвоза баъзан Хитой дарвозаси деб аталган.

Тошкент шаҳрининг шаклланиш ва тараққиёт босқичлари мураккаб тарихий жараён бўлган. Агар қадимий Самарқанднинг ўзаги Афросиёб тепалик-

ларидан бошлаб, шу ерда мўгул, истилосигача (1219 й.) ривожланиб келган бўлса, Тошкент ўз ҳудудларининг бир неча табиий жарликлар билан бўлингани сабабли, дастлаб бир неча ўзаро алоқадор бўлган қисмлардан шаклланган ва ягона шаҳар организми сифатида яшаган. Шаҳарнинг дастлабки таянч марказий бўғинлари милоддан аввалги III-II асрларда Чочтепада, кейинроқ эса ҳозирги шимолий вокзал яқинидаги илк ўрта асрларга оид қадимий Тошкент шаҳри харобаларида, ниҳоят, IX-X асрлардан бошлаб манбаларда Бинкат ва Тошкент номлари билан қайд этилган “эски шаҳар”нинг марказий қисмларида ривожланган. Шу ўринда Чоч вилояти ва Чоч шаҳри (илк ўрта асрларда Тошкент шундай аталган) ҳақидаги ёзма манбаларда сақланган хабарлар ҳақида қисқагина тўхтаб ўтиш жоиздир. Жумладан, Хитой манбалари Тошкентни Ши деб, вилоятни эса Юни деб атайдилар. Сосонийлар Эрон подшоси Шопурнинг милодий III асрга оид ўрта форс-пахлавий ёзувли қоятош битигида Тошкент Чоч деб қайд этилган. VII аср охири VIII аср бошларига оид суғд ёзма манбаларида ҳам Тошкент Чоч деб тилга олинади. VI-VIII асрларга оид Тошкент вилояти ҳокимлигида турк ҳоқонлигининг вакили тудун билан бирга “Чоч ҳукмдори” — маҳаллий ҳоким ҳам бошқарувда иштирок этган. Афтидан, тудун Чоч турк ҳоқонлиги ҳукмронлигини таъминловчи назоратчи вазифасини бажарган. Энди шундан келиб чиқиб, Тошкент воҳасида зарб қилинган хилма-хил илк ўрта аср бронза тангалари, уларда акс этган ябғу, элтебар, тудун, хвабу каби ҳокимлик мартабаларини билдирувчи атамаларни таҳлил этсак, Чочнинг VI-VIII асрларда турк

ҳоқонлиги таркибидаги нисбий автоном ҳуқуқларга эга конфедератив тузилма эканига шубҳа қолмайди. Ҳокимликда марказий ҳамда маҳаллий бошқарувнинг тангалари бир вақтнинг ўзида муомалада бўлгани бу давлатнинг ички тизими конфедератив эканидан далолат беради.

Тошкент шаҳрининг юқорида қайд этилган Бинкат давридан бошлаб сўнгги минг йиллик ҳаёти асосан (эски шаҳар) миқёсида кечган. Айни шу даврда шаҳарнинг тарихий даҳаларга бўлиниши учун замин яратилган. Жарликлар ва табиий сув ўзанлари билан ажралган қисмлар аро муносабатлар жадаллашган. Ниҳоят, бу жараён Шайхонтохур, Бешёғоч, Кўкча, Себзор даҳалари пайдо бўлишига олиб келган. Ҳар бир даҳанинг ўз ички бозори бўлишига қарамай марказий бозор Эскижўва ҳам ички, ҳам ташқи савдо муносабатларига хизмат қилган. Чорсу майдони ва Эскижўва бозори ўз навбатида шаҳарнинг тўрт даҳаси ўртасида тақсимланган. Яъни, Чорсунинг ғарбий, шимоли-ғарбий қисмлари, Эскижўва бозорининг шимоли ғарбий қисмлари, Каллахона, Бедабозор, Пичоқчилик, Ходабозор, Мисгарлик кабилар Кўкча даҳасига қараган. Ҳозирги “Чорсу” бозори ўртасидан Жангоб суви чуқур ўзан орқали оқиб турган. Унинг ўнг қирғоғидан бошлаб Себзор маҳаллалари бошланган. Шу ерда Жангобнинг ўнг қирғоғи (ҳозирги бу сув ер ости катта қувурлари орқали “Жар” мажмуи томонга олиб ўтилган) Себзор Поякилиги, чап қирғоғи эса Шайхонтохур Поякилиги деб аталган. Демак, Чорсу бозори (собик Эскижўва) бозори даҳалар ўртасидаги уларни тақсимлаб турувчи майдон вазифасини ўтаган.

Шаҳар ҳаётида даҳаларнинг тарихий аҳамияти алоҳида эътиборга лойиқ. Зеро, Тошкент шаҳри узоқ ўтмишдан бошлаб ваколатли ижтимоий маъмурий бошқарув тамойиллари асосида яшаган. Тошкент шаҳри бир муддат оқсоқоллар кенгаши вакилларида иборат оқсуяклар демократияси мулкдор қатламлар қўлида шаҳар бошқарувининг ваколатли ҳуқумати амал қилган ўрта аср “феодал республикаси” даврини ҳам бошдан кечирган. Ниҳоят, XIX аср бошида Кўқон хонлиги томонидан Тошкент ишғол қилиниб, шаҳарда хонлик номидан иш кўрувчи ноиблик тизими вужудга келган. Бу тизим хонликдан ажралиб чиқишга қаратилган айрим уришлардан ташқари Россия империяси Тошкентни босиб олгунига қадар давом этган.

Тошкент шаҳри шарқ шаҳарсозлик тамойилларига мувофиқ тарзда азалдан маҳалла жамоатчилиги асосида уюшиб яшаб келган. Ўз-ўзини бошқариш маъмурий ваколатчилик билан қоришиб амал қилган. Жумладан, маҳалла оқсоллари элликбоши, понсод, баъзан юзбоши каби лавозим эгалари бўлишган.

Маҳалланинг моҳияти, жамоатчилик туйғуси ҳам ўз навбатида жуда қадимий ҳодисадир. Гап шундаки, ўлкамизда ибтидоий даврларданоқ одамларни табиат имкониятларидан биргаллашиб фойдаланиш эҳтиёжи бирлаштирилган. Айниқса, Ўрта Осиё дарёларининг сойликлардан оқиши, сувни кўриқ ерга олиб чиқиш учун фақат жамоа бўлиб ҳаракат қилиш зарурлиги, хунармандчиликда эса касбий тақсимотнинг рўй бериши маҳсулот тайёрлашда жамоа меҳнатининг ҳам тақсимланиши — булар қадим аجدодларимизда жамоачилик психологияси ва тафаккур тар-

зини вужудга келтирган. Натижада шаҳар аҳолиснинг касбий ва ижтимоий гуруҳланиши, шу асосда маҳалла мажмуалари пайдо бўлиши учун ижтимоий-иқтисодий замин ҳозирлаган. Айни шу туфайли Тошкент маҳаллалари касбий жамоаларининг уюшган тураржой мажмуаларига айланган: Чархчи кўча, Махсидўзлик, Парчабоф (Парчубоп), Дегроз, Эгарчи, Пичоқчилик ва бошқалар. Мисгарлик, Юганбозор, Ғўзабозор, Чопонбозор, Тақачилик, Заргарлик ва бошқалар. Бир гуруҳ маҳаллалар ижтимоий мавқе, амал, даража кабилар асосида номланган. Хўжакўча, Хужарушнойи, Эшонгузар, Қозикўча, Қозитарнов, Хўжагон, Эшонмаҳалла, Мирлар, Табибкўча, Девонбеги ва бошқалар. Бир қатор маҳаллалар жойлашган ўрин, ер рельеф (сатҳи тузилиш кабиларга кўра номланган: Пушти ҳаммом (ҳаммом орти), Сарихумдон (ғишт хумдони тепасидаги маҳалла), Тарновбоши, Жаркўча, Чуқуркўприк, Орқакўча. Тошкент қадимдан турли этник гуруҳлар бирга яшаган бағрикент шаҳар бўлган. Бунинг ифодасини яна бир гуруҳ маҳалла номларида кўриш мумкин: Турк, Турктепа, Қиёт, Қиёт катта кўча, Қиёттепа, Тожик, Моғолкўча, Қозоқбозор, Қирғизкўприк, Эрон ва бошқалар.

Умуман, XIX аср охири —

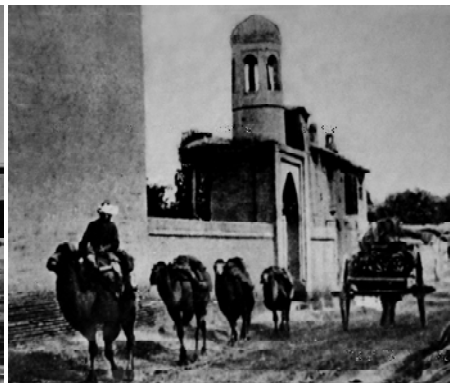
XX аср бошларида Тошкент шаҳри бўйича 270 дан ортиқроқ маҳалла бўлган.

Тошкент шаҳрининг сув билан таъминланиши рельеф хусусиятларига кўра мураккаб манзарани ташкил этган. Шаҳарнинг бош сув таъминоти Чирчиқ дарёсидан Ниёзбек қальаси ёнидан олиб чиқилган қадимий канал — Бўзсув билан боғлиқ. Бўзсувдан ўз навбатида Заҳ канали ажратилган ва кенг мавзеларни суғориш имкони туғилган. Заҳ каналдан Уйсинбой, Ҳасанбой, Қирариқ каби канал ва ариқлар олиб чиқилган. Бўзсувдан ажратилган Калковуз Тахтапул маҳалласи олдида, Коҳота кўчаси бошида иккига бўлиниб, унинг ўнг қирғоғидан Қичқириқ анҳори очилади. Калковуз суви эса Себзор ва Кўкча даҳалари маҳаллаларига тарқалган ариқлардан ташқари Чигатой гузаридан яна иккига бўлинади. Чап қирғоққа ажралувчи ариқ Обназир маҳалласи орқали Кўкча гузари ва Шопайзи қулоқ мавзеси томонга тарқалади. Ҳозирда суви деярли қуриган Калковузнинг шимоли-ғарбий асосий тармоғи эса, Қорақамиш жарликларига қадар далаларни суғорган. Афсус билан ҳозир айтиш мумкинки, Тошкент шаҳрининг қадимий маҳалла ариқлари собиқ Совет ҳукумати даврида кўрилган тураржой мажмуаларида мутлақо ҳисобга олинмаган

(Зеро, қадим замонларданоқ, ҳар бир маҳалладан оқар сув ўтиб туриши шарт ҳисобланган). Натижада Тошкент ёзнинг иссиқ кунларида зарур микроиқлим имкониятларидан деярли маҳрум бўлган. Ҳолбуки, бир вақтлар шаҳар ичидаги кўплаб ариқларда ҳатто, маҳалла тегиримонлари ишлаб турган. Ҳар бир маҳалланинг ўз ҳовузи бўлган ва ҳоказо.

Тошкент шаҳар мавзеларининг табиий сув таъминотининг бузилиши бугунги кунда қимматбаҳо тозаланган ичимлик сувининг ноҳўя сарфланишига сабаб бўлмоқда. Бўзсув Тошкент шаҳри ичига киргандан сўнг Анҳор номини олади. Анҳордан бир вақтлар Оқжар сув олган. Оқжар тўлдириб, шибаланган ва ҳозир Трансбанк, “Камолот”, Архитектура-қурилиш институти, Навоий номидаги санъат саройи ва унинг олдидаги боғ, Ўз РФА Алишер Навоий номидаги адабиёт музейи, шу номдаги метро бекати Изедёр ресторани ва савдо дўконлари қурилган. Оқжарнинг тўлдирилмаган қисмида Хадра майдонида қадар савдо расталари — ярмарка дўконлари қатори жойлашган.

Анҳорнинг эски Тошкентдан ташқари чиқувчи қисми чуқур жарлик тубида давом этиб, унинг номи Бўрижар деб аталган. Бўрижардан Бешёғоч майдонидан ғарб томонга яна

Тошкент шаҳрининг 2200 йиллигига

бир канал чиқарилган. Бу канал иккинчи жаҳон уруши йилларида Тошкентга кўчирилган саноат корхоналарини таъминлашга мўлжаллаб қурилган Оқтепа номли электростанцияни сув билан таъминлайди ва унинг давоми Қорақамиш Бўзсувига қўшилади. Бўрижарнинг давомида эса Жўрариқ номи остида Чиноз атрофлари ва Яллама қишлоғига ерларни суғоришга хизмат қилиб келмоқда. Бўзсувнинг чап қирғоғидан ажратилган каналлардан бири Човли ариғи дейилади. У ҳозирги “Қатағон қурбонлари” музейи ва рамзий қабри жойлашган ҳиёбондан юқоридан бошланиб Бодомзор мавзеи орқали боғроғларга сув берган. Унинг давоми Ирригация ва қишлоқ хўжалиги машинасозлиги институти ёнидан ўтиб, ниҳоят, Тата Прожект компанияси қурган меҳмонхона ёнидан чиқади. Човли ариғининг охири Ўрдандан ажратиб очилган канал — Ракат ариғига қўшилган. Ҳозир бу қадимий ариқ ва каналлар деярли қаровсиз ҳолда чиқиндилар билан тўлиб ётгани ачинарлидир.

Тошкент шаҳрининг атрофида кенг деҳқончилик ва боғдорчилик мавзелари шаҳарнинг қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ва мева-чева билан таъминлай-

ди. Булар Ҳасанбой, Юнусобод, Оқуй, Бектемир, Шопайзи қулоқ, Чўпон ота, Қаъни, Дўмбиробод, Қозиработ, Кушбеги, Солор ва бошқалардир.

Бу мавзеларда қадимий заминдорларнинг Юнусобод Оқтепаси, Ҳасанбой Қулоқтепаси, Чигатой Оқтепаси, Кўкча Оқтепаси, Чилонзор (Заҳ) Оқтепаси, Кўгайиттепа, Шўртепа ва бошқа ёдгорликлар остида қолган кўшк, сарой, қўрғонлари жойлашган. Ҳозир қадимий Тошкент шаҳри атрофини халқдек ўраб турган мазкур археологик ёдгорликларининг аксарияти археологик жиҳатдан ўрганилган. Улар Тошкент шаҳрининг асосий иқтисодий замини бўлиб хизмат қилган. Айниқса, заминдор мулкчилиги тизими пайдо бўлган илк ўрта асрларда (V-VIII асрлар) ушбу феодал мулклари шаҳарнинг иқтисодий таъминотида ва ўз жангвор йигитлари билан Чоч ўлкасининг пойтахти Чочни (Тошкентни) ҳимоя қилишда алоҳида хизматлар қилишган. Демак, шаҳар атрофларидаги

мавзелар шаҳар ижтимоий-сиёсий ҳаёти билан узвий алоқада бўлган ва шаҳар билан бир тандек яшаган.

Хуллас, Тошкент милoddан аввалги I минг йилликда ўлка-мизда кечган ҳудудий давлатчилик жараёнларининг давомида Чоч мулкининг пойтахт шаҳрига айланган. Ўтроқ деҳқончилик воҳалари билан кўчманчи чорвадор чўл минтақаси чегарасида жойлашгани ҳам бу шаҳар тараққиётида жиддий омил бўлган. Қолаверса, Буюк Ипак йўли шаклланишида ҳам Тошкентнинг аҳамияти катта бўлган. Айни Тошкент шарқ ва ғарб ўртасидаги савдо муносабатларини уюштирувчи асосий бозор вазиғасини ўтаган. Тошкент ўзининг 2200 йиллик мураккаб тарихи давомида узлуксиз ривожланиб, бугунги кунда жаҳоннинг энг гўзал шаҳарларидан бирига айланиб бормоқда.

**Ойгул СУЮНОВА,
Дилбар ҚОДИРОВА**

ФОЛИБЛАР ТАҚДИРЛАНДИ

(Устозлар ва шогирдлар)

Шу йилнинг 29 майдан 4 июнигача Тошкент шаҳрида Муҳиддин Қори-Ёқубов номидаги Республика кўрик-танлови бўлиб ўтди. Унда Республика болалар мусиқа ва санъат мактаблари ўқувчилари мусиқа ва санъат йўналишлари бўйича ўз истеъдодларини намоиш қилишди. Ушбу танловда ёш иқтидорлар анъанавий хонандалик, ижрочилик ва халқ чолғулари йўналишларида ўзаро беллашдилар.

Ўзбекистон Давлат консерваториясининг катта залида ўтказилган бу танловни Республика Маданият ва спорт ишлари вазирининг биринчи ўринбосари қисқача кириш сўзи ва ёш, бўлғуси санъаткорларга бағишланган табрик билан очди.

Ниҳол пайтиданоқ эътибор берилган дарахт сермева, соғлом ва чидамли бўлганидек, илк ўсмирлик давридаёқ фарзандларимизнинг кўнгилларига миллий санъатимизнинг, оҳанрабо мусиқамизнинг файзли шабнамларини синдириш қувончли самаралар бериши шубҳасиз. Қолаверса, ёшлигида гўзаллик туйғуларини қалбига жон этган кишилар ҳаммиша эзулик йўлида юриши, миллий гоёларимизга содиқ бўлиши ҳам ҳақиқатдир.

Бу соҳада ҳам эндиликда отабобларимизнинг тарбия услубларидан бири — устоз-шогирдлик анъанаси ижобий самара бера бошлади. 2005 йилда Урганч шаҳрида ёш ўқувчи санъаткорларнинг анъанавий танлови ўтказилган эди. Шу тадбирдан сўнг ўқувчи-ёшлар ўртасида мусиқа ва санъат соҳаларига қизиқиш янада ортди. Жойларда ёш истеъдодлар ўзларини намоиш қила бошладилар. Радио, телевидение ва матбуотда ёш ижрочиларнинг чиқишлари ҳақида қувонарли фикрлар айтилди. Албатта, уларга профессионал санъаткорлар томонидан йўл-йўриқлар, раҳбарлар ва ҳомийлар томонидан рағбат ва совринлар зарур. Буни бугун ҳар бир санъаткор англаб етиб, бу борада ёш истеъдодларга гамхўрлик кўрсатишни ўз олдларига мақсад қилиб қўйганлар.

2008 йил — Ёшлар йилида бундай танловни пойтахт — Тошкентда ўтказишга қарор қилинди. Ўтган бир ҳафта мобайнида санъат гунчалари ва уларнинг меҳрибон мураббийлари шаҳарнинг диққатга сазовор жойларини кўрдилар, мураббий-устозлар ва мусиқасанъат усталари билан яқиндан суҳбатда бўлдилар.

Танловнинг охириги куни ёш

истеъдодлар санъатини баҳоловчи Насиба Сатторова раҳбарлигидаги ҳакамлар ҳайъати анъанавий хонандалик йўналиши бўйича учинчи, иккинчи ва биринчи ўринларни эгаллаган хонандалар рўйхатини эълон қилиб, уларни дипломлар ва совринлар билан мукофотладилар. Биринчи ўринни эгаллаган ёш санъаткорлар орасида сурхондарёлик Феруз Норов, хоразмлик Азамат Ўринбоев, самарқандлик Амиржон Узоқов ва бошқалар бор эди.

Шунингдек, ижрочилик, халқ чолғулари ва бошқа йўналишлар бўйича барча фолибларга тантанали равишда мукофотлар топширилди.

Шубҳасизки, вазирлик томонидан босқичма-босқич ўтказилган бу кўрик-танловларда санъатсевар ёшларнинг ўзбек халқининг бой ва рангбаранг анъаналарга йўғрилган миллий мусиқасига ва санъатига бўлган қизиқишлари ортиб, уларнинг санъат сеҳрига бўлган ишонч-эътиқоди янада кучайди. Бу фикр совриндор ўқувчилар ва уларнинг мураббийлари билан бўлган мулоқотимизда ҳам ўз тасдиғини топди:

УСТОЗ — **Ойша Бердиева** ўз шогирди ҳақида шундай деди: — Шогирдим Нигора Ғаффорова Республика кўрик-танловида халқ чолғу асбоблари йўналиши бўйича III даражали диплом билан тақдирланганидан бошим осмонга етди. У Жиззах шаҳридаги Ҳамид Олимжон номли мактабнинг учинчи синфида ўқийди, ҳозирда у Чайковский номидаги 2-мусиқа мактабининг дутор йўналишида таҳсил оляпти. Ни-

гора билан уч йилдан буён бирга ишлайман. Бу давр мобайнида у миллий чолғумиз бўлган дуторни тўғри ушлашдан тортиб, мустақил мумтоз куйларни чалиш даражасига эришди. Устоз-шоғирд сифатида бирга ишлаганимиз боис, шаҳар ва вилоят кўрикларида биринчи ўрин совриндори бўлдик. Мана энди пойтахтда ҳам, ўқувчи-ўқитувчи, ота-оналар олдида ҳам юзимиз ёруғ. Биз эришган муваффақиятларда мусиқа мактабимизнинг директорлари Дилором Расулованинг ҳиссалари катта деб биламан. Чунки, раҳбаримиз бизга зарур бўлган барча шарт-шароитларни яратиб берганлар. Илоҳим, кўз тегмасин, ҳар йили шоғирдларимдан бири республика миқёсидаги фахрли ўринлардан бирини олиб, юқори унвонларга сазовор бўлмоқда. Ўқувчиларим туфайли фахр ва ифтихордаман.

ШОГИРД — Нигора Ғаффорова ўз муваффақияти ҳақида шундай фикрда: — Олти кишидан иборат оила аъзоларим қаршисига, қадрдон мактабим-

га ўзига хос мукофот билан боряпман. Дадам Неъмат Ғаффоров — тадбиркор, аям — Умида Равшанова — уй бекаси. Аждодларимиздан бизгача етиб келган дутор чолғу асбобига ихлос кўйдим. Устозим Ойша опам раҳбарлигида соз чалиш сирларини ўргандим. Бу кичик бармоқларим дутор торлари билан дўстлашди — давраларда чиройли куйлар чала оламан. Бу ҳам бир хунар. Аммо бизнинг мустақил Юртимизда қиз бола ҳам кўп хунарли, яхши касблар эгаси бўлиши мумкин. Мен мусиқа сирларини эгаллаш билан чекланиб қолмоқчи эмасман. Катта бўлсам, иншооллоҳ, санъат соҳасини ёри-

тувчи журналист бўлмоқчиман.

Нигоранинг орзулари амалга ошишига чин дилдан тилакдошимиз.

Шунингдек, анъанавий хонандалик йўналиши бўйича сирдарёлик Фарангиз Тиркашова Комилжон Жабборов мусиқаси, Ҳабибий газали билан айтиладиган “Диёримсан” қўшиғини куйлаб, фахрли

учинчи ўринни олди. У ўтган йиллари “Эй, хумор”, “Гўзал Тошкент” қўшиқларини ижро этиш билан ўз ижро маҳоратининг юқори эканлигини кўрсатиб, вилоят совриндори бўлган эди. Унинг устози, Сирдарё туманидаги 2-Малик мусиқа мактаби ўқитувчиси Дилором Суюнованинг шоғирди Фарангизнинг келажакда хушовоз хонанда бўлиб етишишига катта ишонч билдирди ва у билан бирга ишлаб, санъат сирларини эгаллашда унга ёрдам кўрсатишга қарор қилганлигини айтди.

Ўзбекистон Давлат Консерваториясининг катта залида ўтказилган якуний кўрик-танлов раҳбарияти ҳайъат гуруҳлари ва ҳакамларнинг яхши ишлаганлигини, уларнинг одилона хулосаларга келганлигини эътироф этди. Барча иштирокчиларга совриндор ўринларни беришнинг иложи йўқлигини, аммо, республика кўриктанлови иштирокчиси бўлиш шарафига эришиш ҳам нуфузли экани ва шунинг ўзи иқтидорга катта масъулият юклашини ва бу ёш ижрочилар иштирокида юртимизда ва чет элларда ажойиб концертлар ташкил қилинишига ишонч билдиришди.

Ҳа, миллий санъатимизнинг ёш гунчалари инсон қалби ва онгига ижобий таъсир этадиган туйғулар билан ҳар бир фуқаронинг эзгу ниятларини рўёбга чиқаришга илҳомлантирадиган гўзал санъати билан астойдил хизмат қилишга тайёрланмоқдалар.

Абдурауф РАҲИМҚУЛОВ,
“Гулистон” муҳбири

САНЪАТГА САДОҚАТ РАМЗИ

Истиқлол даври йилларида ўзбек фортепиано мусиқаси ижрочилиги бутун дунё санъаткорлари ва ихлосмандларининг эътиборини ўзига тортмоқда. Зеро, юртимиз мусиқа санъати ўзининг фидокор шахслари ва юксак истеъдод соҳиблари тимсолида юксалишда давом этаётгани эндиликда ҳеч кимга сир эмас, албатта. Ана шундай санъат намояндalarидан бири, Ўзбекистон Давлат консерваториясининг катта ўқитувчиси, машҳур пианиночи Захро Муҳаммаджоновадир. Ўзининг ижро услуби, ижодий қиёфаси ва бетакрор мусиқий салоҳиятига эга бўлган Захро Муҳаммаджоновани юртимиздаги барча санъат ихлосманд-

лари жуда яхши танишади. Сабаби, унинг ҳар бир саҳнавий чиқиши ўзига хос бир олам бўлиб, ўзида катта маънавий-ғоявий тимсолни касб этади.

З.Муҳаммаджонова 1968 йил 17 июлда Тошкент шаҳрида зиёли оиласида дунёга келди. Отаси Сотволди Каримов ўзбек мусиқа санъатининг фидоийларидан бўлиб, бутун умри давомида Ҳамза номидаги мусиқа коллежида меҳнат қилиб, юзлаб ёш авлод вакиллари тарбиялади. С.Каримов фидоий меҳнатлари учун Халқ маорифи аълочилиги унвонига сазовор бўлган ҳамда “Шуҳрат” медали билан тақдирланган.

1975-1986 йилларда З.Муҳаммаджонова В.Успенский номидаги Республика махсус мусиқа академик лицейида, 1986-1991 йилларда М.Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясида фортепиано бўйича таҳсил олди. 1999-2001 йилларда эса консерваториянинг аспирантура бўлимида камер ижрочилиги мутахассислиги бўйича ўқиди.

У болалик чоғлариданоқ турли давлат тадбирлари ва йирик ҳукумат концертларида симфоник оркестр билан ҳам якка равишда қатнашиб ном қозонган. Саҳнадан чўчимаслик хусусияти ва ижро сифатининг аъло даражасини яхши билган дирижёр ва режиссёрлар ҳаммиша кичик ёшдаги мактаб ўқувчиси бўлган Захрони концерт дастурига таклиф қилиб, унинг келажакда моҳир пианиночи бўлиб етишишига катта ҳисса қўшдилар. Илк устози бўлмиш Т.Мовсесянц уни барча шогирдларидан-да кўпроқ яхши кўрар ва шунга қарамай, қаттиққўллик билан тарбиялар эди.

1987 йили З.Муҳаммаджонова Республика пианиночилари танлови лауреати бўлди. 1988, 1989 йилларда Россиянинг Тамбов шаҳрида С.В.Рахманинов номидаги Юксак ижрочилик маҳорати

курсларида таҳсил олди. 1990 йили Москвада бўлиб ўтган С.В.Рахманинов номидаги Халқаро танловда қатнашди. 1990 йили Германиянинг Ганновер шаҳри бадиий галереяларида концертлар туркуми билан қатнашиб, санъат ихлосмандларининг юксак эътиборига сазовор бўлди. Ажойиб мусиқашунос ҳаммиша сермаҳсул концерт фаолияти билан банд. Чет эл композиторлари ижодидан И.С.Бах, Л.Бетховен, Ф.Лист, С.Рахманинов, С.Прокофьев, Ўзбекистон композиторлари ижодидан Г.Мушель, М.Ашрафий, Ф.Назаров, В.Успенский, М.Бафоев, А.Латиф-зода, О.Абдуллаева, Х.Ҳасанова, Д.Омонуллаеваларнинг асарлари З.Муҳаммаджонова ижросида алоҳида ёрқинлик, ифодавийлик касб этади.

Бугунги кунда Ўзбекистон мусиқа санъатидаги энг рақобатбардош соҳа — бу фортепиано ижрочилигидир. Сабаби, фортепиано соҳасида юртимизда ўнлаб Республика ва Халқаро танловлар лауреатлари ва машҳур ижрочилар бор. Бироқ З.Муҳаммаджонова уларнинг орасида ҳаммиша ажралиб туради. Ва бунга сабаб бўлган энг асосий хусусият — Захронинг ниҳоятда қисқа вақт ичида ҳар қандай мусиқий асарни маромига етказган ҳолда ўрганиб, саҳнага олиб чиқа олиши ва юксак маҳорат билан ижро эта олишидир.

У ўзининг концерт фаолияти давомида Ўзбекистон халқ артисти, профессор З.Ҳақназаров, В.Неймер, Э.Азимов, Қ.Усмонов сингари атоқли дирижёрлар билан ишлади. Бундай юксак ижодий ҳамкорликлар натижасида юзага келган барча концертлар ҳаммиша аншлаб ҳолатида, ихлосмандлар билан тўлиб-тошган залларда ўтади.

Шундай кунларнинг бирида консерватория залида мактаб ўқувчилари учун уч маҳал лекторий ўтказилиб, унда уч маро-

таба С.Рахманиновнинг фортепиано ва оркестр учун концерти ижро этилиши керак эди. Ушбу асар эса уч қисмдан иборат бўлиб, ниҳоятда мураккаб ҳисобланади. Таажжубки, бир кунда уч маҳал лекторий вақтида ушбу асарни уч маротаба чалишга ҳеч бир пианиночи розилик бермасди. З.Муҳаммаджонова эса бундай синовга рози бўлиб, ушбу тадбирда улкан муваффақият қозонди. Бу воқеа ундаги куч ва бардош ҳислатларини яна бир марта намоён этди.

З.Муҳаммаджонова кўп йиллардан бери педагогик фаолият билан ҳам шуғулланиб келади. Заҳронинг ижро даражаси ниҳоятда юксак эканлигини билган талабалар, табиийки, унинг синфида таҳсил олишга интиладилар. Унинг машғулотлари ижро ихтисосига тегишли бўлган нафақат

оғзаки ва назарий тавсиялар, балки амалий кўрсатмалар билан бой равишда ўтади. Зеро, устоз ўн гапиргандан кўра, бир марта маҳорат билан кўрсатиб бера олса, шунинг ўзи шогирд учун катта мактаб вазифасини ўтайди.

Мана, З.Муҳаммаджонова 22 йилдан бери жўрнавозлик фаолияти билан шуғулланиб келмоқда. Ушбу меҳнат даври мобайнида, у 50 дан ортиқ ёш ижрочилар билан Халқаро ва Республика танловларида қатнашиб, кўплаб лауреат ва дипломантларни тайёрлади. Шунинг натижаси ўлароқ, мусиқа устаси Республика-мизда таъсис этилган “Тасанно” мукофоти билан тақдирланган. Унинг қўлида етишиб чиққан ўнлаб ёш ижрочилар ҳозирда республикамизнинг турли вилоят ва туманларида фаолият кўрсатмоқдалар.

“Фортепиано мусиқаси — менинг ҳаётим”, дейди Заҳро. Ҳақиқатан ҳам, унинг ижодий ва меҳнат фаолияти “ИЖРОЧИ-ПЕДАГОГ-ЖЎРНАВОЗ” каби учта сўз атрофида айланади. Бинобарин, унинг ўз касби ва ҳунарига бўлган муҳаббати 2007 йили “Фортепиано чалишни ўргатиш услуги” номли китобни ёзиб, чоп этиришига сабаб бўлди. Ушбу ўқув кўлланма маданият ва санъат коллежлари ҳамда академик лицейлар ўқувчилари, ўрта махсус таълим муассасаларининг мусиқа бўлимлари ўқувчиларига фортепиано чалишни ўргатиш услугига бағишланди. Унда муаллиф фортепиано чалишнинг умумий масалаларини баён этиш билан бирга, унинг самарали йўлларини, таълим жараёнининг мазмуни ва турларини тушунтирган. Диққатга сазовор томони шундаки, ушбу китоб муаллифнинг ҳаётий интилишлари ва мақсадини акс этириб, санъатга бўлган садоқатининг яна бир рамзи бўлди.

Заҳро Муҳаммаджонова ҳаётда бахти қулган севикли рафиқа, тўрт нафар фарзанднинг меҳрибон онаси. Турмуш ўртоғи Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Ботир Муҳаммаджонов билан мана неча йилларки, бахтли оила қуриб, бир-бирига елкадош бўлиб, тинч-тотув яшаб келмоқдалар. Эндиликда ижодий иши давомини кенжа қизи Азизахон тимсолида кўришни орзу қилади. “Қизимнинг ёши етганда, албатта, фортепиано чалишни ўргатаман”, деб ният қилади. Йиллар ўтиб, Заҳро ўзининг ушбу нияти билан ҳам муваффақиятга эришишига ишонамиз.

Ҳам ижод, ҳам иш, ҳам шахсий ҳаётдаги бундай муваффақиятнинг сири нимада экан?! Балки инсоннинг ўзига нисбатан талабчан, ишига нисбатан садоқатли бўлишидадир.

Хуршида ҲАСАНОВА,
композитор

Мозийга сарар

Маълумки, Амир Темур ҳаёти ва фаолиятига оид чоп этилган илмий ва бадиий асарларнинг аксариятида соҳибқирон ўз даври ҳарбий санъатининг катта билимдони, буюк саркарда сифатида талқин қилинган. Бу албатта, тўғри ва ўринлидир. Лекин, шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, ҳазратнинг комил инсонга хос фазилатлари ва мамлакат ижтимоий ҳаётига хос фаолияти унинг ҳарбий билими ва салоҳиятидан асло кам бўлмаган. Шу буюклик эса ҳукмдорнинг аёлларга бўлган муносабатида ўз тасдиғини топган.

Соҳибқирон буюк жасорат кўрсатди, аёлларнинг ижтимоий ва шахсий ҳаётдаги ўрнини кўрсатиб берди, уни юксак баҳолади. Бу борада Ҳазрат ҳам диний, ҳам дунёвий билимларга, айниқса, ҳадиси шариф таълимотларига изчил амал қилди. Жаноби Муҳаммад пайгамбар (с. а. в.) нинг: “Тангри аёллар билан яхши муносабатда бўлишларингизни тавсия этади, чунки, улар оналарингиз, қизларингиз, жуфти ҳалолларингиздир”, “Эркаклар аёлларга ўз туғишган опа-сингиллари каби муносабатда бўлишлари лозим”, деган мўътабар ўғитлари Амир Темур ҳазратларининг аёлларга бўлган муносабатида дастурил-амал бўлди.

Тарихдан маълумки, Амир Темур давридагичалик аёлларга ўз иқтидори ва истеъдодини намоён этиш учун имкон берилмаган. Бу имкон соҳибқироннинг илм ва адолатпарварлиги, қолаверса, ақл-заковати ва ҳаққиқатгўйлиги туфайли вужудга келди ва воқеликка айланди.

Темурийлар даври тарихчиси Ибн Арабшоҳнинг шаҳодат беришича, соҳибқирон ўз ҳузурида аёлларни ғийбат қилиш, уларни хўрлаш ҳақида ҳар қандай суҳбатларни таъқиқлаган. У барча

хотинларига бир хилда хушмуомалала бўлган, улар шарафига улкан тарихий кошоналар — масжиду мадрасалар, ҳашаматли мақбаралар ва гўзал боғлар бунёд қилдирган.

Масалан, Самарқандда Туман Оғага бағишланган Беҳишт боғи, Тўқал хонимга атаб Дилкушо боғи, шунингдек, соҳибқироннинг опаси Кутлук Туркан, шарафига, синглиси Ширин бекага ва Бибихонимнинг оналари шарафига атаб бунёд эттирган боғлари шулар жумласидандир.

АМИР ТЕМУР ВА АЁЛЛАР

Аёлларнинг кадр-қимматини муносиб баҳолаган Жаҳонгир айна вақтда уларга нисбатан ўта талабчан ҳам бўлган. У ўғиллари, набираларини уйлантиришда келинларининг одоби ва ибосига, улар зурриётини тоза ва поклигига катта эътибор берган. “Келин бўлмишнинг насли-насаби, одоб-ахлоқи, соғлиқ ва бақувватлиги билан бирга қусурлардан ҳоли бўлсагина эл-юртга катта тўй-томоша бериб келин туширдим”, деганлар соҳибқирон.

Улуғ бобоколониимизнинг

аёлларга нисбатан мустаҳкам ишончи, бағрикенглиги ва одилона эътибори унинг Бибихонимга бўлган муносабатида ўзининг янада ёрқинроқ ифодасини топган. Туронзамин маликалари орасида Бибихоним ўзига хос иқтидорли, донишманд аёл сифатида катта мавқега эга бўлган. “Сарой мулк хоним” (катта хоним) мартабасига эришган. У хусн латофат, ақл-нафосатда, иффат ва ибода, вафо ва садоқатда соҳибқиронга муносиб ёр бўлган.

Тарихчи олим Абдураззоқ Самарқандийнинг шаҳодат беришича Бибихоним чингизийлардан бўлмиш Чигатой авлодига мансуб Қозонхон Султоннинг қизи бўлган. Қозонхон Султон ўзининг доимий қароргоҳи сифатида суюкли қизи шарафига улкан мудофаа иншооти ва ҳашаматли санъат обидаси бўлмиш машҳур Занжир саройни бунёд эттирган. Бибихоним 1341-йилда худди ана шу Занжир саройда таваллуд топган ва унинг ёшлик чоғлари шу ерда кечган.

1370 йили Амир Темур жангда Амир Ҳусайнни енгиб, қатл қилдирган ва унинг ҳарамидаги канизаклар орасидан Бибихонимни танлаб олган ва сўнгроқ ўз никоҳига киритган. Темур Бибихонимга уйлангани туфайли “Курагон” — “Хоннинг куёви” унвонини олган.

Бибихоним ўзининг билими, тадбиркорлиги ҳамда юксак инсоний, маърифий фазилатлари туфайли ўрта асрда Осиёнинг етук иқтидорли аёли даражасига кўтарилган ва чуқур мулоҳазали комила аёл бўлиб етишган. У соҳибқироннинг Ироқ, Озарбайжон, Миср, Туркия ва Ҳиндистонга қилган ҳарбий юришларида ҳамроҳлик қилган.

Бибихоним салтанатни бошқаришда ҳам фаол иштирок этиб, хорижий элчиларни қабул қилиш маросимларида ҳукмдор ёнида туриб қатнашган.

Тарихнавис Владимир Черванский “Амир Темура” тарихий романида қуйидагиларни ёзган: “Байрамларнинг бекаси Бибихоним бўларди. Бир оз ўтинқираган ёши унга дунёнинг энг улуг инсонларининг бирининг бош хотини мавқеини муносиб

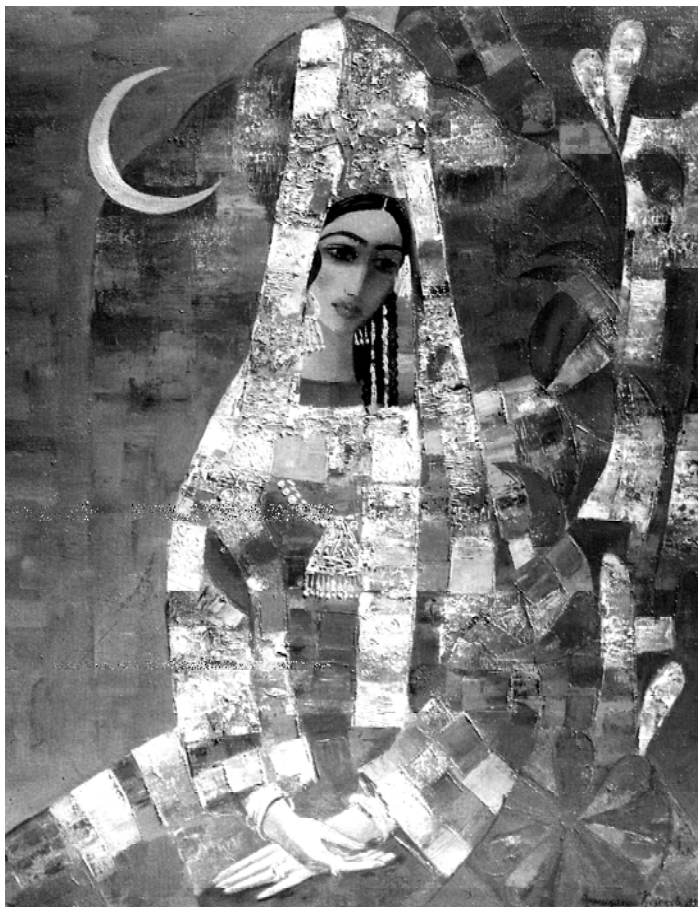
с а қ л а ш г а
м о н е ъ л и к
қ и л м а с д и , э л ч и л а р
ш а р а ф и г а
у ю ш т и р и л г а н
б а й р а м л а р д а у э н г
г ў з а л л и б о с л а р у ,
к ў з н и қ а м а ш т и р у в
ч и т а қ и н ч о қ л а р н и
т а қ и б ч и қ а р э д и .
У н и н г қ и з и л ш о
й и д а н т и к и л г а н
л и б о с л а р и н и н г
о р қ а э т а г и ў н б е ш
к а н и з а к к ў т а р и б
ю р и ш г а м ў л ж а л
л а н г а н д и , б о ш и д а
г и қ а л п о г и д а э с а
м а р в а р и д в а ф е р у
з а л а р қ а д а л г а н , о л д
қ и с м и д а қ и м м а т
б а ҳ о ё қ у т л а р я р қ и
р а р д и . У н г а о л т и н
и п л а р қ ў ш и б ў р а
л г а н п а т з е б б е р а р д и .
О л д и н д а к а н и з а к
л а р г у р у ҳ и М а л и
к а н и н г б о ш и у з р а
о қ ш о й и м а т о д а н
т и к и л г а н ч о й ш а б
н и т у т и б , қ ў л о ч и б
б о р и ш а р д и ” .

Соҳибқирон қарийб ўттиз тўрт йил

Бибихонимни ўзининг садоқатли завжаси, жон малҳами, синалган сирдоши сифатида эъзозлаган, унинг ақл-заковати ва қобилияти, тadbиркорлигига тан берган. Энг мушкул ва долзарб муаммоларни ҳал этишда Бибихоним билан маслаҳатлашган.

Манбаларда ёзилишича Амир Темура бир қалъани фатҳ эта ол-

май роса қийналибди ва барча ҳатти-ҳаракатлари зое кетибди, ниҳоят ҳазрат Самарқандга — Бибихонимга чопар орқали нома юборибди. Номада гарчи мақсад аниқ айтилмай мавҳум сўзлар ёзилган бўлса-да, зийрак хоним гап нимада эканлигини дарҳол англабди ва жавоб мактуби ёзиб, чопарга таъкидлабди: “Валинеъматга айтингки, биз ҳукмдор шарафига шаҳарда гўзал боғ барпо этмоқни жазм

этдик ва боғ яратиш учун мўлжалланган майдондаги чакалазорларни ҳамда барча қариган ёғочларни қўпариб ташладик, уларнинг ўрнига ёш янги навиҳоллар ўтказдик...” Бу гапларни эшитган соҳибқироннинг юзи ёришиб, Бибихонимнинг нимага ишора қилганини дарҳол англабди ва маликанинг донолигига яна бир бор тан берибди.

Ўз вазифасига лоқайд қарайдиган сусткаш, кексайиб қолган саркардалар ҳамда амалдорларни бўшатиб, уларнинг ўрнига ёш, шижоатли баҳодир, билимдон йигитларни тайинлабди. Кўп вақт ўтмай, қалъа ҳам олинди.

Ўз навбатида соҳибқирон ҳам Бибихонимнинг садоқати, ақл заковатини муносиб қадрлаган. У ўз фарзандлари, набиралар тарбиясини фақат Бибихонимгагина ишониб топширган.

Бибихоним тарбиясини олган Шохруҳ Султон, Халил Султонларнинг санъат ва адабиётга, Мирзо Улуғбекнинг эса илмуфанга иштиёқманд бўлиб етишганликлари тарихдан маълум.

* * *

“Тақдирни табдил қилиб бўлмас” деган ҳикмат бор. Бунинг маъноси — нарсанинг ибтидоси бўлгани каби унинг интиҳоси ҳам муқаррар, деганидир. Бу ҳаёт қонуни ҳазрати соҳибқиронни ҳам четлаб ўтмади. Ибн Арабшоҳ берган маълумотларга кўра 1405 йил февралда Амир Темура ҳазратлари Ўтторда вафот этди. Самарқанд тахтига унинг набираси Халил Султон Мирзо (1384-1411) ўтирди. Бибихоним унинг даврида вафот этди. Марҳуманинг жасади ўзи қурдирган

Мадраса ёнидаги мақбарага тош тобутга солиниб мўмиёлаб дафн қилинган.

Бу теран истеъдод соҳибасидан бизга унинг саодатли номи ва эзгу ишлари мерос бўлиб қолди.

**Зайниддин
ИСАМУҲАМЕДОВ,**
кекса журналист

ЭЛ СОҒЛИГИ, ЮРТ БОЙЛИГИ ЙЎЛИДА

2011 йилга қадар Ўзбекистондаги фармацевтика соҳасида фаолият юритувчи корхоналарни модернизациялаш дастури ҳамда янги техника, технологиялар билан таъминлаш бўйича 2007 йилнинг 19 ноябрида Ўзбекистон Республикаси Президенти Қарори эълон қилинди. Ушбу қарорда дори-дармон ва бошқа фармацевтик маҳсулотларни ўзимизда ишлаб чиқариш, табиийликка кўпроқ эътибор бериш назарда тутилди. Бу билан бугун юртимиз фармацевтикаси салмоқли ютуқларни қўлга киритди ва киритмоқда. Соғлом рақобат, ихтисослашув, табиийки, етакчи ишлаб чиқарувчиларни намён қилмоқда. Юртимизда дезинфекция воситалари ва тери антисептиклари ишлаб чиқарувчи “АГРО БИО КИМЁ” МЧЖ ана шундай ягона корхонадир.

Ўзбекистонда дезинфекцияловчи ва антисептик воситалар ишлаб чиқариш ибтидоси айна шу корхона фаолияти билан чамбарчас боғлиқ. Негаки, мустақилликка бизда бундай ишлаб чиқариш корхонаси бўлмаган. Кенг истеъмолга, яъни даволаш муассасалари, коллеж-

лар ва ўқув муассасалари, олий ўқув юртларида, жамоатчилик овқатланадиган жойларда дезинфекцияга тақдим этаётган маҳсулоти жиҳатидан нафақат юртимиз, балки бутун Марказий Осиё ҳудудида ягона “АГРО БИО КИМЁ” “очилмаган кўриқ” соҳада иш бошлади ҳамда бугунги кунда экспорт салоҳиятига эга корхона даражасига етди. Корхонанинг юқори технологик ишлаб чиқаришни талаб этгучи янги препаратлари исталган хорижий турдошлари билан тенг рақобатлаша олади.

“АГРО БИО КИМЁ” МЧЖ маҳсулотларининг асосий истеъмолчилари соғлиқни сақлаш соҳаси, аграр ва озиқ-овқат саноати муассасалари ҳамда қатор бошқа ташкилотлардир. Негаки, дезинфекция — юқумли касалликларга қарши кураш комплексининг асосий, муҳим бўғинларидан бири. Дезинфекция инфекциялар профилактикаси ва уларни бартараф этишда алоҳида аҳамият касб этиши билан янада долзарбдир.

Бугунги кунда “АГРО БИО КИМЁ” нафақат Ўзбекистон, балки бутун МДҲ ҳудудида дезинфекция ва антисептик

воситалар бозорида етакчи, соҳа тартиб-талабларини белгиловчи сарбон мақомини олганига шубҳа йўқ. Корхонанинг сил касалликларига ва совуқ стрелизацияга мўлжалланган “Экстра ДЕЗ”, ДС—1, АКВАдезНУК-15 дезинфекция воситалари юқори самарадорлиги билан жаҳон дезинфекция воситалари орасида ўзининг самарадорлиги ила ажралиб туради.

“АГРО БИО КИМЁ” МЧЖ ўз маҳсулотларини ишлаб чиқаришда самарадорлик, теваракатрофга безарарлик, экологик тозалик каби тамойилларга таянади. Бу корхона муаллифлик ҳуқуқини сақлаб қолиш учун қатор маҳсулотларини патентлаштириш ҳаракатида.

Шуни таъкидлаб ўтиш керакки, ҳозирги кунгача ишлатилиб келаётган дезинфекция воситаларига ва дори-дармонларга мослашиб қолган микро организмлар пайдо бўлаяпти. Шулар қаторида туберкулёз микро бактерияси, кўк йиринг таёқчаси ва хавфли инфекция касаллигини кўзгатувчи гепатит ва СПИД бактерияларидир.

Кейинги вақтларда экологик ҳолатнинг тобора ёмонлашиб бораётгани ҳам дезинфектант-

лар ишлаб чиқарувчилар зиммасига алоҳида масъулият юклайди. Зеро, дезинфектантларнинг қўлланиши атроф-муҳитга зарарли кимёвий моддалар тарқалишига олиб келмаслиги лозим;

Шифохоналардаги ходимлар ва беморларнинг инфекция хавфсизлиги ҳам муҳим масалалардандир. Негаки, ўз саломатлиги, қандай ҳаводан нафас олаётгани ҳамда ўзининг профессионал фаолиятида қандай дезинфектант воситалар билан ишлов беришга ҳеч ким бепарқ эмас;

Анъанавий равишда қўлланиб келинган хлорли препаратлар, йод, этил спирти, чумоли кислотаси омухталари бугунги кун талабига мутлақо жавоб бермайди.

Шу сабаб энди юқори самардорликка эга, ва экологик безарар, янги дезинфектантлар майдонга келмоғи лозим. Бугунги кунда замонавий дезинфектант ва антисептикларсиз ҳеч бир муассасада санитар-эпидемик тартиб сақлашнинг иложи йўқ.

Дунёда биологик терроризм эҳтимолининг мавжудлиги ҳам тезкор, юқори самарали ва бошқа жиҳатдан безарар зарарсизлантирувчи воситалар эҳтиёжини яратади.

“АГРО БИО КИМЁ” МЧЖ ишлаб чиқарилаётган АБК—Экстра, Экстра Дез, АКВАдез-НУК-15, ДС-1, АНТИСЕПТИН-ОП, АНТИСЕПТИН ана шу талабларни тўлиқ қондира оладиган дезинфекция воситаларидир.

Замонавий медицина тарақ-

қиёти, тиббиётга табиатнинг физик факторлари ёрдамида зарарсизлантириш имкони бўлмаган қимматбаҳо материаллардан тайёрланган асбоб-ускуналар, оптик мосламаларнинг кириб келиши махсус зарарсизлантирувчи воситаларга эҳтиёж туғдирди;

“АГРО БИО КИМЁ” МЧЖ корхонасида термолабил (юқори ҳароратга чидамсиз) материаллардан тайёрланган, эгилувчан ҳамда қаттиқ, қимматбаҳо эндоскоп ускуналарни зарарсизлантириш учун энг замонавий дезинфекция воситалари ишлаб чиқилмоқда. Ушбу ускуналарда ишлатилган материалларнинг тақозосига кўра фақат “совуқ” зарарсизлантириш мумкин. Корхонада ишлаб чиқарилаётган ДС-1, АКВА дез, НУК-15 кимёвий стрелизациялашга мўлжалланган вақт жиҳатидан тежамли дезинфекция воситаларидир.

Даволаш муассасаларида жарроҳлик амалиётининг муҳим жиҳати бўлмиш жарроҳлик майдони ва жарроҳ қўллари зарарсизлантиришга қаратилган бир неча антисептик воситалар ҳам ишлаб чиқарилапти.

“АГРО БИО КИМЁ” МЧЖнинг дезинфекция воситалари ва тери антисептик ҳамда тозалаш воситалари арзон-

лик жиҳатидан хорижий муқобилларидан устундир. Корхона маҳсулотни арзонлигига сифат ёки ҳажм ҳисобига эришмайди, балки хомашёнинг арзонлиги ҳамда ишлаб чиқаришнинг тўла маҳаллийлаштирилганлиги корхона маҳсулотлари арзонлигини таъминлайди. Бунда маҳаллий шарт-шароит ҳам тўла ҳисобга олинган.

Шундай қилиб, дезинфекция ва ювиш воситаларининг замонавий илмий-амалий талабларга жавоб бериши, дезинфекция воситаларига қўйилган барча талабларнинг қондирилиши, даволаш муассасаларидаги тиббиёт ходимларини ва пациентлар соғлигини сақлашга гаровдир.

Ж. ЙЎЛДОШБЕКОВ

* * *

Жуда гўлман,
 Жуда бефаҳм,
 Ишонаман, ким нима деса.
 Ҳатто дарахт бўлишин айтиб
 Алдаб қўяр
 Кичкина майса.
 Муҳаббатнинг кўчаларида
 Минг адашиб алданганим рост.
 Юпатаман ўзимни гоҳо:
 “Алданиш ҳам ошиқларга хос.”
 Фанимлардан шикоятим йўқ,
 Дўстлар мени алдади ёмон.
 Гарчи умид, орзуларимни
 Меҳр билан этганман эҳсон...
 Ҳаёт эса қистайди ҳамон:
 Яхши кун бор олдинда,
 Югур...
 Кўп алданиб чарчаган кўнглим
 Не учундир,
 Бўлар беҳузур.
 Мен ҳам энди анойи эмас,
 Ҳаёт, мени алдама сен ҳам.
 Ўша кунга етиб боргунча
 Ўлмайсан деб,
 Аввал ич қасам.

* * *

Яшил санобарлар куйлаган кеча,
 Ўзимни ўзимдан айладим халос.
 Қўзларим тўлдирди,
 сўзим тўлдирди
 Кечани маҳв этган

ям-яшил овоз.

Яшил санобарлар
 куйлаган кеча...
 Шаффоф ёмғирларда
 кўрдим дунёни.
 Сархуш хаёлини дилга кўчирдим
 Ёмғир ичаётган ошиқ дарёни.

Яшил санобарлар
 куйлаган кеча...
 Жон берган ким эди шодликни
 тинглаб...

Осмоннинг юракка яқин жойида
 Ухлаб қолди охир
 ой йиғлаб-йиғлаб...

Нилуфарлар оқди
 бир дарё бўлиб...
 На умид бор эди, на ишқ дараги.
 Яшил санобарлар куйлаган кеча
 Оқиб кетаётган мен эдим,
 балки...

ТААЖЖУБ

Ўз-ўзимдан чекинсам бир зум
 Бунча шодман, бунча беҳисман?
 Нега, бахтга талпинганимда
 Юрак сендан жуда олисман?!
 Ҳамма юзни ўгирса мендан
 Гар яшасам бешикуҳ, бешан
 Қизик, қайғу ичида
 Нечун
 Юрак, менга бунча яқинсан...

АРМОН

(Укам Муҳаммадга)

Умр кўчаларин кездим саргардон,
 Чарчаган йўлчидай
 бугун карахтман.
 Аёвсиз бешафқат кузнинг қўлида
 Сарғайиб бораётган
 ҳолсиз дарахтман.
 Укажон, онамни

Ҳалима АҲМЕДОВА

ШАФФОФ
 ЁМҒИРЛАРДА
 КЎРДИМ
 ДУНЁНИ

соғиниб кетдим,
 Йиллар ўтган сари
 ўрни билинар...
 Онамнинг қабридан
 хабар олиб тур,
 Меҳрингни эҳнатгин,
 боролмасанг гар.
 Ёмғирлар нафаси
 келтирса менга,
 Энтикиб-энтикиб
 тупроқ тотини
 Топай деб излайман,
 Индамай кетган
 Онам кўзидаги ҳаёт отини.
 Тунлар ухлолмайман, гўё юрагим
 Шамол узиб кетган
 хазондай сўлгин...
 Сенинг ҳам тушингга
 кирарми айтгин
 Онамнинг қабрида
 йиғлаган юлғун?!
 Укажон, онамни
 соғиниб кетдим.

* * *

Эй, кўзлари кўзимдан
 Тун излаган афсунгар.
 Кўнглим ўртаган ишқдан
 Бехабарсан, бехабар
 Эй, жоним илдизидан
 Шароб ичган афсунгар.
 Само кўшиқдан тўшиб
 Қизғалдоқ бўлди саҳар.
 Эй, қисмат бозорига
 Юрак берган афсунгар,
 Кўз ёшимни сотиб ол
 Донаси бўлди гавҳар.
 Эй, қонимда чўмилиб,
 Пок бўлгучи афсунгар
 Нега кўзинг тубида
 Сузиб юрибди хатар
 Эй, кўзлари кўзимдан,
 Нур тергучи афсунгар
 Кетсам,
 Кетасанми айт
 Менинг билан дарбадар.

* * *

Қуёш уфқ бошида,
 Қирмиз ипак эшганда...
 Тоғдай оғир видолар
 Тупроққа қовушганда
 Бор эдимми, йўқ эдим...
 Нилуфарнинг тушига,
 Қурбақалар ботганда.
 Тун райҳоннинг бўйини
 Шамолларга сотганда.
 Бор эдимми, йўқ эдим...
 Кўҳи Қофнинг бошида,
 Семурғ солганда соя,
 Ёмғирни йиғлатганда,
 Онам айтган ҳикоя
 Бор эдимми, йўқ эдим...
 Ниначининг кўзига
 Хазон қилганда сафар.
 Мажруҳ юрак ёнидан
 Ишқ ўтганда беназар...
 Бор эдимми, йўқ эдим...

* * *

Бугун шудрингни ичган
 Шаббода каби мастман,
 Не десанг деявергин
 Мен ўзимда эмасман.
 Нурдаман, Зулматдаман,
 Гулда, хору-хасдаман.
 Сен мағрурсан, мен эса
 Пойингдан ҳам настдаман.
 Дарёману, кўзингга
 Тўлолмайин ҳалакман.
 Бир ишққа минг жон бериб
 Воҳ, бунча жонсарақман.
 Қуёшли кўнглим билан
 Хазонли кузга қасдман.
 Соғинч қалбини ичиб,
 Мен ўзимда эмасман.

КЛЕОПАТРА

(Давоми. Боши ўтган сонда)

Мулоҳазакор ва маккор Октавиан шу пайт Антоний ва унинг қўшинларига муҳтож эди. Шунинг учун, у барча айбни Фульвияга тўнқиб, Антоний билан, шунингдек, яна бир машҳур лашкарбоши консул Лепид билан битим тузди. Мазкур битимга кўра, Рим империясининг Ис денгизидан чап тарафидаги вилоятлар Антонийга, Африкадаги вилоятлар Лепидга теғди.

Шу орада Клеопатранинг ишқий можароси осмонига қора булутлар тўпланди. Антоний уни ҳамон севса ҳам, Клеопатрага жиддий рақиб пайдо бўлди. Император Октавианнинг Октавия исмли бекиёс гўзал ва ақлли опаси бор (Плутарх ёзишича, бу гўзал опаси бошқа онадан) эди. Уни Рим аёллари орасида мўъжиза дейишарди. Мана шу Октавианнинг донгдор эри Гай Марцелл вафот этган, гўзал Октавия бева қолганди. Римнинг катталари маслаҳатлашиб, Октавиани шуҳратли Антонийга турмушга берайлик, деган фикрга келишди.

Гўзал Октавианнинг бева қолганига 9 ой ўтмаган бўлса ҳам, сенат унинг тўйига рухсат бериб, алоҳида ҳукм чиқарди. Демак, Рим сенати Антонийни “афсунгар” Клеопатрадан ажратиб, ватанига қайтаришга интиларди.

Мидия, Парфия, Месопотамия, Арманистон, Сурияга қарши жанглар авж олиб кетди. Осиёдаги жангларда Антонийнинг истеъдодли лашкарбошиларидан Бентидий — Парфияда, Соций — Сурияда, Канидий — Арманистонда ва бутун Кавказда катта галабаларга эришди. Сурия устидан қозонилган галаба шарафига Антоний билан Клеопатра Мисрда катта байрам қилишди. (Бу бай-

рам римликларни қаттиқ ранжитди, албатта).

Игвогарлар ўртага тушиб, Антоний билан ёш Цезарни уруштириб қўйишди. Шундан сўнг Антоний Октавиан Цезарга қарши 300 кемали флоти билан Италияга йўл олди. Бу вақтда Октавия ундан икки қиз фарзанд кўрган, учинчисига ҳомиладор ва сафарларда ҳам эрининг ёнида эди. Шу аҳволда ватан бирлигини ўйлаб, изтироб чекаётган Октавия эри билан акасини яраштириш учун йўлга чиқди. Октавия йўлдаги қароргоҳда акаси Октавиан Цезарни учратиб, “Иккалангиз уруш бошласангиз, қайси бирингиз енгсангиз ҳам, мен умрбод бахтсиз бўламан! Уруш бошланглар!” — деб ёлворди. Ёш Цезарнинг дўстлари Агриппа ва Меценат ҳам Октавианнинг фикрини маъқуллашди.

Октавианнинг гўзал қалби туфайли қуруқликдаги Цезарь қўшини ва денгиздаги Антоний қўшини Тарент шаҳри соҳилида урушиш ўрнига бирлашиб, меҳмондорчилик бошлашди. Битимга кўра Цезарь Парфияга қарши жанг қилиш учун Антонийга икки легион қўшин берди, Антоний эса 100 та таранли кемасини Цезарга совға қилди. Хотинини Октавиан ёнида қолдириб, Антоний Осиёга қайтди.

Октавианнинг ҳусну жамоли ва гўзал фазилатларидан хабар топган Миср маликаси ўзини кўярга жой тополмай қолди. У, чопарлар ва совға-саломлар йўллаб, турли сеҳр-жодулари билан Антоний қалбини яна ёндира бошлади. Оқибатда қўшинлари билан Сурияга етиб келган Антоний тоқатсизланиб, тезроқ Клеопатрани олиб келинлар, деб яқинларини юборди. Клеопатра Су-

рияга келиши билан Антоний унга пешвоз чиқиб, жуда катта, қутилмаган совғаларни бериб юборди. Рим ихтиёридаги Финикия, Келесирия (Суриянинг бир қисми), Кипр ороли, Киликиянинг бир қисмини, Иудея (Яҳудия) давлатини, Араб кўрфазига туташган Наботий Арабистонни Клеопатрага туҳфа қилиб, бериб юборди. Антоний бутун-бутун давлатларни Мисрда совға қилиб юбориши Римда катта шов-шув, норозилик кўзгаши табиий ҳол эди. Аслида Антоний илгарилари ҳам тантилик қилиб, баъзи подшоларнинг тожу тахтини тортиб олиб, бошқаларга ҳадя қилиб юборарди. Чунончи, у Парфиянинг иттифоқчиси бўлган Яҳудия тахтини Антигондан тортиб олиб, подшонинг ўзини халқ олдида қатл эттирган эди. Аммо, Плутарх ёзишича, Антонийнинг бир аёлга севги туфайли шунча давлатларни бериб юбориши, римликлар фикрича, шармандали саховат эди.

Сарқарда Антоний Миср маликасидан икки фарзанд, ўғил ва қиз кўрди. Клеопатра таклифи билан ўғлига — Искандар — Қуёш, қизалоққа — Клеопатра — Ой деб исм қўйишди. Антонийнинг фикрича, Римнинг қудрати — давлатларни қўлга киритишда эмас, балки совғага бериб юборишда эмас, одамларни ўлдиришда эмас, ворисларни кўпайтиришда эди...

Антоний Миср маликасининг сеҳр-жодусига берилиб, Рим сенатидан ҳам сўраб ўтирмай, Иудея (Яҳудия)нинг сўлим боғлари билан машҳур Иерихон қисмини, Фаластин ерларини

ҳам Клеопатрага совға қилди.

Иудеянинг машҳур подшоси Ирод (Библия қахрамонларидан бири, Қуръонда Нимрӯд ҳам дейилади — М.М)ни Октавиан ва Антоний тахтга чиқарган эдилар, у Римга хироҷ тўлаб турарди. Антоний кўшинлари билан Осиёда оғир шароитларда, минг-минглаб жасур жангчиларидан айрилиб, талафот кўраётган вақтда малика Клеопатра бутун Иудеяни ўзига бўйсундириш мақсадида шоҳ Иродни ўз чиройи билан ром қилишга уринган, ўзини севиб қолгандай кўрсатиб, ширин муомала қила бошлаган. Яҳудийларнинг машҳур тарихчиси Иссиф Флавийнинг “Иудея қадимияти” китобида бу воқеа муфассал тасвирланган.

У, Клеопатранинг жуда кўп жухуд ибодатхоналаридаги ва мақбараларидаги хазиналарни тортиб олганлигини қоралаб ёзади: “Арманистонга қарши жангга отланган Антонийни Фрот дарёсигача кузатиб борган Клеопатра қайтишда Апамея ва Дамашққа келди. Сўнг Иудеяга ўтди ва бу ерда Ирод билан учрашди. Ирод маликага совға қилиб берилган Арабистоннинг бир қисмини ва Иерихон вилоятини Клеопатрадан ижарага олганди. Бу вилоят энг яхши балзам (малҳам) етиштириши, гўзал хурмозарлари билан машҳур эди. Ирод азалдан Миср маликасини ёқтирмасди. У, яҳудийларни Клеопатра зулмидан қутқариш мақсадида уни алдаб, ўлдириб юборишга аҳд қилди: Яқинлари билан маслаҳатлашган эди, улар “Антонийнинг газаби келса, ҳеч кимни аямаслигини эслатиб, уни бу ишдан қайтардилар. Маликанинг жонига суиқасд қилишса, Антонийнинг севгиси тагин ҳам алангаланади, дейишди. Айни вақтда Ирод ўз замонасининг энг улуғ аёлига

қасд қилганлигини Антоний кечирмаслигини айтишди...”

Антонийнинг ҳузурига хотини Октавия катта совға-саломлар билан келаётганлигини эшитиб, Клеопатра рашкдан ёниб, типирчилаб қолди. Миср маликаси, римлик рақибаси Октавианинг аъло фазилатларини — вафодорлиги, сабр-тоқатли, оққўнғил, кечиримли ва энг муҳими — акаси қудратли одам эканлигини билгани учун баттар изтиробга тушди.

Шекспир драмасида Клеопатра ҳузурига келган элчидан Октавианинг ҳусни, жамолини, феъл-атворини сўрайди. Келини мақтаган элчини газаб билан ўласи қилиб келтаклатади. Шу пайт Клеопатра 29 ёшда, Октавия — 30 да, лекин ҳар жиҳатдан ундан баркамол эди. Аммо, Клеопатра газабидан кўрқиб қолган элчи энди уни хунук, маймоқ, кўпол деб кўрсатади ва бу ёлғони билан Миср маликаси кўнглини тинчитгани учун қимматбаҳо совғалар олади.

Плутарх китобида Клеопатранинг қандай нозу карашмалар ва қувликлар билан Антонийни мутлақо ўзига қаратиб олиши равшан тасвирланган: “Шунинг учун у (малика) ўзини Антонийсиз бир лаҳза ҳам яшайолмайдигандек қилиб кўрсатарди, ўз жони кўзига кўринмагандай, емай, ичмай кўйди. Антоний кириши билан унинг кўзлари ёнарди, Антоний кўчиб кетиши билан кўзлари хиралашар, ҳеч нарсани кўрмасди. Ўзини кўпроқ йиғлаб ўтирган қилиб кўрсатар, лекин йиғисини яширгандай қилиб, Антоний кираётганида рўмолчаси билан кўз ёшларини артиб ўтирарди. Бу можароларнинг ҳаммаси Антоний Суриядан Мидия чегарасигача қараб борадиган пайтга тўғри келди. Саркарда атрофидаги

хушомадгўйлар Клеопатрага қизгин хайрихоҳлик билдиришар, Антонийни шундай вафодор, ундан жонини аямайдиган асл аёлга нисбатан шафқатсиз ва бағритош деб койир эдилар. Уларнинг гапича, Октавия давлат манфаатларини ўйлаб, акасининг гапига кириб турмушга чиққан, у Антонийнинг қонуний хотиниман, деб кериларди, шундай буюк давлатнинг ҳукмдори Клеопатра эса Антонийга фақат ўйнаш эканлигидан хижолатга ҳам чидайди, у фақат севгилисини кўриб турса бас, агар шу имконият ҳам ундан тортиб олинса, ортиқ яшолмайди, дейишарди. Бундай гаплардан мумдай эриб кетган Антоний кўнгли бўшлиқ қилиб, мидиялик иттифоқдошига янаги баҳоргача кутиб тургин, деб жавоб бериб юборди ва ўзи Искандарияга қайтди. Парфия давлати ички низолардан бўшашиб қолганлиги ҳақидаги хабарларга ҳам эътибор бермади.

Бу орада Октавия Афинадан Римга қайтиб келди. Цезарь, синглим жуда қаттиқ хорланди, деб ҳисоблади ва уни Антонийнинг уйдан чиқиб кетгин, деб қистади. Аммо, Октавия эрининг уйдан чиқиб кетмади. Нозик фаҳм-фаросатли ва назокатли Октавия ҳеч нарса бўлмагандай, яна уй бекаси юмушларини бажариб, Антонийнинг дўстлари ҳар хил илтимослар билан келса, акасига айтиб, тўғрилатар эди.

Шу орада Антонийнинг яна бир хурмача қилиғи, беқиёс телбалиги билан римликларни газаблантирди.

У, Искандарияда, сарой майдонида ўзи ва малика учун

Маҳкам МАҲМУД,
филология фанлари номзоди

(Давоми бор)

Эҳтиром

Эстрада қўшиғи - замонавий ўзбек мусиқасининг энг ёш жанрларидан бўлса-да, тингловчилар орасида тезда кенг шуҳрат қозонди. Ўзбекистон Давлат консерваториясида эстрада санъати факультети ҳамда эстрада хонандалиги кафедрасининг ташкил этилиши билан эстрада хонандаси маҳоратини ошириш ҳамда уни тарбиялаш борасидаги ўқув дастурининг таркибий қисмига айланди. Ўзбекистонда эстрада қўшиқчилиги Ш.Рамазонов, Х.Изамов, Э.Солихов, И.Акбаров, Д.Сайдаминова, Э.Қаландаров каби истеъдодли композиторларнинг баракали ижод қилишлари туфайли бойиди. Композиторлик ижодининг ана шу мураккаб жанрида А.Мансуров, Н.Норхўжаев, К.Кенжаев, А.Икромов, О.Назаров, Д.Ильсов, А.Расуловлар муваффақият билан ижод қилмоқдалар. Улар орасида мазкур жанрда сермаҳсул ижод қилаётган композитор Дилором

ИЖОДИЙ КАМОЛОТ САРИ

Омонуллаеванинг ижоди айниқса, диққатга сазовордир.

Ўзбекистон Республикаси санъат арбоби, Ўзбекистон Давлат консерваторияси «Эстрада хонандалиги» кафедрасининг мудири, доцент Дилором Омонуллаева - XX асрнинг саксонинчи йилларида ўзбек мусиқачилигига А.Мансуров, А.Икромовлар, М.Отажонов, А.Латифзодалар сафига кириб келди. Бу ижодкорлар ўзбек мусиқа санъатига ўзларининг бетақрор тимсоллар олами, муסיқий тил, услуб ҳамда анъаналарга ўзларига хос ёндашувларини олиб кирдилар. Жумладан, Дилором шахд билан маҳорат сирларини эгаллай бошлади. Бу борада унга табиатидаги истеъдод, битмас-туганмас ғайрат, меҳнатсеварлик, тиришқоқлик ва иродалиги ёрдам берди.

Дилором беш ёшидан бошлаб фортепиано чалишни ўрганди. Успенский номидаги мусиқа мактабида фортепиано синфида таҳсил олди. Ўн икки ёшидан бошлаб эса Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, профессор, композитор Б.И.Зейдман синфида композициядан сабоқ ола бошлайди.

Дилоромнинг илк яратган асари – Н.Орифжонов шеърига ёзилган “Баҳор” қўшиғи бўлиб, уни Ўзбекистон композиторлар съездида Ш.Ёрматов раҳбарлиги остида Р.Ш.Глиэр номидаги болалар хори ижро этди.

Дилором композиторлик ижоди анъаналари, композиторлар яратган асарларга таянган ҳолда эстрада қўшиғи ривожига ўз сўзини, ўрнини излади. У кўй басталаш учун севиб мурожаат қиладиган шеърий манбалар доираси жуда кенг. Мумтоз ўзбек шоири Алишер Навоий газаллари, шоирлар Пўлат Мўмин, Зоҳиджон Обидов, Шавкат Туроб, Йўлдош Суюнов, Ўткир Раҳмат, Зулфия Мўминова, Муҳиддин Омон шеърлари унинг ижодига илҳом бағишлади. Айниқса, Дилором Омонуллаеванинг Ўзбекистон халқ шоири Усмон Азим шеъриятдан унумли фойдаланиши диққатга сазовор.

Хар йили ўтказиб туриладиган «Шарқ тароналари» халқаро мусиқа фестивали мадҳиясининг муаллифи ҳам Дилором Омонуллаева. Ана шу мадҳия беш тилда ижро этилади. «Шарқ тароналари» мадҳияси Юнескодаги ўнта энг яхши мадҳиялардан бири саналади. Бу мадҳия АҚШ, Туркия, Франция, Россия, Қозоғистон, Африкада Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Кумуш Раззоқова ижросида Дилором Омонуллаева қўшиқларининг аудио-дискида тарқалди. Унинг фортепиано учун ёзилган «Бибихоним» асари Германия, Франция давлатларида ижро этилди.

Композитор Дилором Омонуллаева ўз қўшиқларида ўзбек фольклори анъанавий жанрлари - оддий маиший ва муҳаббат лирикасига таянади, уларни ашула жанри сифатида ўзига хос йўсинда замонавий эстрада бас, самба оҳанглари билан синтез қилиб, джаз куйларига уйғунлаштиради.

Унинг эстрада қўшиқлари табиатан ранг-баранг, улар лирик ўй-монолог, хаёлий вальс, романтик баллада шаклида ёзилган. Бироқ бу қўшиқлар табиатига кўра лирик бўлса-да, ижрочидан соддалик, табиийлик, жонлилик, самимийлик ва юрак кўрини талаб этадиган ягона бадий ижрочилик вазифасига бирлаштирилган. Айниқса, бу борада композиторнинг машҳур эстрада қўшиқчиси Кумуш Раззоқовага атаб ёзган қўшиқлари аҳамиятга молик. Ижодкор қўшиқчининг ижро имкониятлари артистлик индивидуаллигининг кенг очилишига туртки бўлди.

Дилором Омонулаева ўз тенгдошлари бўлган композиторларидан аввало еттига гимн ижодкори эканлиги, юксак профессионализм, ёрқин истеъдоди, асарларида миллий ранг-баранглик мўллиги, мусиқа санъатининг турли жанрларида ижод қилиши билан ажралиб туради. Ҳақиқатдан Дилором симфония, камер, хор мусиқаларида куй

басталади, бир қатор фортепиано учун яратган қўшиқлари ҳам бор. Унинг катталар ҳамда болалар учун ёзган эстрада қўшиқлари халқ орасига сингиб кетган. Шу ўринда табиат Дилором Омонуллаевага яхши, хушоҳанг овоз инъом этганлигини айтиб ўтиш жоиз.

Усмон Азим шеърига басталанган “Ёмғир ёғди” қўшиғи куплет шаклида ёзилган. Қўшиқ ашула жанрига яқин бўлиб, унга хос бир неча хусусиятлар боғланади. Қўшиқ бошланиш контурларининг, нақарот мавжудлиги ҳам ялла турига боғлиқдир. Ижодкорнинг вокал оҳангдорлиги нутқ декламациясига аста-секин кўтарила боради.

Дилором матнга жуда сергаклик билан ёндошади. Композитор нафақат матни илғабгина қолмай, унинг маъносини кучайтиради, унга асл саҳнавий жиҳатни бағишлайди. “Ёмғир ёғди” қўшиғида овоз кучи ва гўзаллиги тенглашишига

Moderato

Қий - на - ла - ди оф - тоб - ни ку - тиб, ём - ғир - лар - дан чар - ча - ган ша - ҳар,

Allegro

Де - ра - за - дан бо - ҳар со - ҳиб - жа - мол ой

Moderato cantabile

Бе - ғу - бор куш, бе - ғу - бор жон - зод, оқ - дай - лак - лар, оп - поқ, лай - лак - лар.

эришилади.

“Сиз ёққансиз менга ҳамиша” кўшиғи лирик баллада жанрида ёзилган. Бу кўшиқ овознинг техник жиҳатдан ҳаракатчанлигини ишлаш учун ҳам тавсия этилади.

“Мен сени ҳеч кимга бермайман” (Усмон Азим шеъри) кўшиғини ҳам тилга олиш жоиз. Бу кўшиқ шеърий матнда ҳам, унинг мусиқада мужассам этилишида ҳам эстрадага хос ёрқин аломатлар сезилиб туради.

Шу жиҳатдан “Оқ лайлақлар” кўшиғи ҳам диққатга сазовор. Бу кўшиқ мураккаб образлилик тартибида бўлиб, теран драматик табиатда, фалсафийликка монанд лирикаси композитор томонидан вокал мелос шеърий матнга мос танланган. Кўшиқ оҳанги эстрада кўшиғи мелоси учун унчалик хос бўлмай, унга патетик речитатив, декламация, ўзбек маиший кўшиқ жанрлари ҳолатлари, катта ашулага хос лирик авж олишдаги эркинлик йўғрилиб кетган.

Кўшиқнинг шеърий маъносини, мусиқий ифода воситалари хусусиятларини илғаш, асарнинг бадиий-эстетик моҳиятини чуқур англаб етишнинг зарур шарти ҳисобланади ҳамда вокал ижрочилик вазифасини аниқ белгилаб олишга ёрдам беради. Шу ўринда ижодкор ҳаёлотининг роли катта, чунки бунда кўшиқчининг бадиий образ яратишига, ўз интонацион тембр ва динамик бўёққа эга бетакрор асар яратишига тўғри келади. Агарда биз Дилором Омонуллаева яратган ҳар бир кўшиқ - бу ўзига хос моноспектаклдир, деб таърифласак муболаға қилмаган бўламыз. Агарда кўшиқчи композитор ёзган кўшиқни ўз ҳиссиёти, юрак тафти билан иситса, ижодий ҳаёлот билан бойитса, чиройли куйланган ҳар қандай кўшиқ оҳанги ўзгача янграйди, истезодли кўшиқчи ижросида бу кўшиқ жажжи моноспектаклга айланади. Ана шундагина композитор ва ижрочи ҳамкорлигида олдинга қўйилган бадиий мақсад тўлақонли амалга ошади. Яна кўшиқчи кўз ўнгида шеърий манзаралар ва тимсолларни гавдалантира олса ҳамда буларни саҳнавий ҳаракатлар билан бойита олса, ана шунда асар тингловчиларга тўла бориб етади. Бунинг учун албатта кўшиқнинг мусиқали-саҳна драматургиясини, маъно йўналиши изчиллигини аниқ белгилаб олиш керак бўлади.

Композитор Дилором Омонуллаева жаҳон мусиқа санъати эстрада йўналишида ҳақиқий санъат, юксак профессионализмга эришиш тарафдори. У ўз ижодига жаҳон мусиқа маданияти билан ўзбек миллий ранг-баранглигини синтез қила олди. Ўзбек эстрадасига айнан ана шу синтез қилишни олиб киргани учун ҳам, унинг ижоди аҳамият касб этади.

Дилором Омонуллаева яратган кўшиқларнинг кўп қиррали лирик маъносини узатиш романтик ҳаяжони ва тимсолига кириб кета олиш жиҳатлари, уларни концерт эстрадасида ижро

этилиши муваффақиятини таъминлайди, эстрада санъати мухлисларига чинакам эстетик завқ бағишлайди, тингловчилар маънавий оламини бойитади.

Ёш эстрада кўшиқчилари композитор Дилором Омонуллаева мусиқасининг бой, теран дунёсини англаб етганларидагина ўзларидаги оҳангдаги мусиқий товушларни ва ёдда сақлаш қобилиятини янада кенгайтирадилар, вокал техникасида янги-янги маҳорат сирларини эгаллайдилар, ўзлари учун замонавий ўзбек эстрадаси мусиқасининг янги қирраларини кашф этадилар.

Композитор Дилором Омонуллаева ижод қилиш баробарида қатор муваффақиятларга эришди. 1994 йилда ўтказилган Республика “Ўзбекистон – Ватаним маним” деб номланган ватанпарварлик кўшиқлари танловида “Йилнинг энг яхши композитори” номинациясида мукофот билан тақдирланди ва голиб бўлди. Маълумки, Ўзбекистонда 1999, 2000, 2002 йилларда симфоник, фортепиано асарлари фестивали бўлиб ўтди. Ана шу фестивалларда Дилором Омонуллаева фаол иштирок этди.

Ҳар бир ижодкорнинг маълум ижодий чўққиси бўлади. Рамзий жиҳатдан Дилором Омонуллаеванинг “Шарқ тароналари” халқаро мусиқа фестивалига ёзган мадҳия ижодий чўққиси деса бўлади. Ижодкорнинг баракали ижодий фаолияти Республика ҳукумати томонидан муносиб тақдирланди. Дилором Омонуллаева 1996 йилда “Тошкент мадҳияси” учун “Республикада хизмат кўрсатган маданият ходими” унвони, 1998 йилда эса унинг ижоди “Дўстлик” ордени билан муносиб тақдирланди. 2007 йилда эса “Ўзбекистон Республикаси санъат арбоби” унвонини олишга муваффақ бўлди.

Дилором ҳамиша изланишда. У истезодли композитор бўлиши билан бир қаторда моҳир педагог ҳамдир. Дилоромнинг ўз ижодий йўналиши бор. Ижодга профессионал ёндашади, шеърларга куй басталашда жуда инжиқ, яъни теран шеъриятни маъқул кўради. Шеърни ниҳоятда жиддий, уста ижодкор кўзи билан саралайди, хонандаларга ҳам талабчан.

Унинг ижодига мавзулар диапазони ғоят ранг-баранг. Она-Ватан, аёл қалби, аёл тақдири, инсон кечинмалари... Ана шу ўлмас мавзулар унинг услубида янгиланади, яхлит бўлиб янграйди.

Дилором ҳали кўп, ҳам ҳўб ижод қилади. У айна ижоднинг авж палласида. Ҳали у ўзининг гўзал асарлари билан Ўзбекистонга, халқимизга хизмат қилади, мусиқа маданиятимиз равнақ топишига ўз ҳиссасини қўшади.

Мавлуда ЎРИНБАЕВА,
Ўзбекистон Давлат
консерваторияси
катта ўқитувчиси

Халқимиз азал-азалдан болажон халқ. Уруш йиллари ҳам бошқа миллат фарзандларини оқ ювиб, оқ тараб, худди ўз ота-онасидай вояга етказган эди. Болалари учун жон тикадиган одамлари бор мамлакат дунёда энг бадавлат мамлакатдир. Ўзбек миллати ўзининг ана шундай юксак фазилати билан фахрланиб яшайди. Ўзбек ўзидаги энг яхши нарсаларни болаларга инъом қилади. Болалар учун ҳатто, ўзидан кечиб, тиним билмай меҳнат қилади.

Тошкент шаҳар 2-сон болалар Мурувват уйи 1941 йили иккинчи жаҳон уруши бошланганида “Самарқанд дарвоза” кўчасидаги чойхонада ташкил этилган эди. Ва аввалига бу ерда уруш кетаётган ерлардан эвакуация қилинган болалар тарбияланганлар. Урушдан сўнг бу маскан чуқур ақли заиф болалар интернат уйи деб юритила бошлади. Болалар сони Республикада йил сайин кўпайганлиги сабабли 1963 йилда интернат С.Раҳимов туман Талант кўчасидаги 320 ўринли янги бинога ўтказилди. 1987 йилда эса болалар уйи ҳудудида яна 200 ўринли кўшимча бино фойдаланишга топширилди. 1996 йилдан Ўзбекистон Республикаси Ижтимоий таъминот вазирлигининг буйруғига асосан, интернат уйи 2-сон болалар Мурувват уйи деб юритила бошлади. Мурувват уйининг умумий ер майдони 5 гектардан иборат бўлиб, шундан 2,5 гектари умумий фойдаланишда. Мурувват уйида ошхона, умумий овқатланиш зали, кир ювиш хоналари ҳам мавжуд. Бинолар электлаштирилган, иссиқ-совуқ сув билан таъминланган, иситиш тармоқлари марказлаштирилган, оқова сувлар умумий тозалаш иншоотига уланган. Фавқулодда ҳодисалар вақтида болаларни эвакуация қилиш учун барча чоралар кўрилган. Мурувват уйида болаларга малакали тиббий ёрдам кўрсатиш учун алоҳида таббий бўлинма бор.

Унда 400 нафар тарбияланувчига 3 нафар олий тоифали ва 3 нафар тоифасиз малакали шифокорлар, 18 ҳамширанинг 9 нафари олий тоифали бўлиб, барча ҳамширалар ўз вақтида малакаларини ошириб сидқидилдан хизмат қилиб келмоқдалар. Мурувват уйида 5 та тиббий пост ташкиллаштирилган ва бу маскан барча тиббий анжомлар билан жиҳозланган.

Болалар бир йилда икки мартаба чуқурлаштирилган тиббий кўриқдан ўтадилар. Бу ишларда уларга 34-оилавий поликлиника мутахассис шифокорлари яқиндан ёрдам кўрсатадилар. Аниқланган касалликларга ўз вақтида тиббий муолажалар қилинади.

Болалар тиббий муолажалардан ташқари массаж, сув муолажаси, ҳаво ваннаси, жакюзи муолажаларини ҳам олмақдалар, нимжон болаларга кўшимча овқат ва кўшимча витаминлар берилмоқда. Мурувват

уйида санитария-гигиена қоидаларига катъий амал қилинган ҳолда фаолият олиб бориляпти. Хоналар мунтазам дезинфекция воситалари билан тозаланиб турилади. Бунинг натижасида сўнгги йилларда Мурувват уйида юқумли касалликлар билан касалланиш ҳоллари қайд қилинмади, ўлим ҳолатлари ҳам кескин камайди.

Мурувват уйида 16 нафар малакали тарбиячилар болаларга махсус қўлланма асосида дарс олиб борадилар. Дарс давомида ҳар бир болага алоҳида ёндошган ҳолда дарс берилади. Бугунги кунда 15 та синфда 191 нафар бола таҳсил олмақда. Ҳомийлар томонидан жиҳозланган компьютер хонасида ҳам болалар компьютер сирларини ўрганмоқдалар. Ногирон болалар ўртасида спортни тарғиб қилиш ва ногиронлар спортини ривожлантириш мақсадида Мурувват уйида спорт ишлари ҳам юқори савияда ташкил қилинган.

МЕҲРГА ТАШНА ҚОРА КЎЗЛАР

Шунингдек, вoleyбол, баскетбол, футбол майдончаларидан ва замонавий анжомлар билан жиҳозланган спорт хонасидан унумли фойдаланилмоқда. Қолаверса, усти ёпиқ сув ҳавзаси барча тарбияланувчилар, айниқса, ётоқ бўлими болалари соғлиқларини тиклашда жуда катта ёрдам бермоқда. Мурувват уйи барча жабҳаларда юқори натижа кўрсатиб келаётганлиги сабабли бир неча йиллардан бери Республика Мурувват уйлари ўртасида ўтказилган мусобақаларда биринчиликни кўлдан бермай келмоқда.

Республика болалар Мурувват уйлари тарбияланувчилари ўртасида ўтказиладиган олимпия ўйинлари ҳам 5 йилдан буён ушбу Мурувват уйида ўтказилмоқда. “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати билан биргаликда доимий равишда турли тадбирлар ўтказилиб келинади. Тарбияланувчилар режа асосида маданий истироҳат боғлари, ҳайвонот боғи, цирк, планетарий, “Кўғирчоқ” ва “Ёш томошабинлар” театрларига олиб борилмоқда.

Мурувват уйига айни чоғда кўплаб ҳомийлар жалб қилинган. “Меҳр нури” фонди, “World Vision” халқаро компанияси, “Ўзнефтьгаз”, “Кенг макон” Мебел ишлаб чиқариш

корхонаси, “Ногиронлар” жамияти, “Сен ёлғиз эмассан” фонди, “Тошбозорсавдо”, “Меҳрли савдо” шўба корхонаси шулар жумласидандир. Улар Мурувват уйини қуриш-таъмирлаш ишларида, доридармон ва озиқ-овқат билан таъминлашда яқиндан ёрдам кўрсатмоқдалар.

Етим-есирлар бошини силанган давлатлар муассасалар, одамлару жамиятлар, мулкдорлар асло кам бўлмас. Ҳаётда меҳрга ташна қалбларни ҳимоялашдан савоблироқ иш йўқ. Бундай савобга ҳисса қўшганларнинг йўлини Парвардигорнинг ўзи нурафшон қилур.

“Меҳрли савдо” шўба корхонаси пойтахтимиздаги барча мактабгача таълим муассасалари, Мурувват уйлари, Меҳрибонлик уйлари, мактаб интернатларгача кундалик озиқ-овқат маҳсулотларини ўз вақтида етказиб бермоқда. “Меҳрли савдо” шўба корхонаси директори Нурулла Фиёсов Мурувват уйида тарбияланувчилар ҳақида шундай ҳикоя қилади:

— Эндиликда Мурувват уйларида, Меҳрибонлик уйларида ҳамма нарса — хилма-хил ўйинчоқдан тортиб, юмшоққина қимматбаҳо тўшаккача бисёр қилинган. Уй хоналарию ётоғигача жиҳозланган. Кийимлари етти сидрадан, уст-боши

озода. Моддий томондан болалар бугун хотиржам. Бироқ яхшилаб назар солсангиз, нимадир етишмаётганини пайқайсиз. Шунда юрагингиз санчийди. Уларга қараб ачинасиз. Бу кўзларнинг ота-она меҳрига зорлигини кўриб ўкинасиз. Шунда уларга бор-йўғингни бериб, савоб олишга шошиласиз. Мана неча йилдирки, бизнинг корхонамиз меҳрга ташна қора кўзларга озиқ-овқат маҳсулотларини етказиб, оталарча гамхўрлик қилиб келади. Уларнинг маънос кўзларида чақнаган шодонликни кўриб, ўз меҳнатимиздан қувонч топамиз.

Дарҳақиқат, ўтган йилнинг 20 август кунига қадар ҳомийлар томонидан мурувват уйига 153 миллион 555 минг сўм ёрдам кўрсатилганди. Бу йилгиси янада ортиқроқ бўлиши кутилмоқда. Президентнинг Мурувват уйларидаги боқимандаларга хизмат кўрсатишни янада такомиллаштириш ва яхшилаш мақсадида, уларга хизмат кўрсатаётган энага ва тарбиячилар сонини кўпайтириш ҳақидаги Фармони — ўзгалар ёрдамига ўта муҳтож бўлган, бундай ногирон болаларга янада яхшироқ хизмат кўрсатишга имконият яратиши табиий.

Файрат ДОНИЁРОВ

Жиззах педагогика институтининг талабаси
30 Садоқат Йўлдошева

ИНСОН МАВЖЛИ ДАРЁГА ЎХШАР

Акбар Нурматов ва Гули Келдиёровларнинг “Олим, мураббий, публицист” номли китоби нашр этилди. (“ABU MATBUOT-CONSULT” нашриёти. Т-2008.) Ушбу ихчам асар ЎзДЖТУ халқаро журналистика факультети аудиовизуал журналистика кафедраси мудир, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси, журналист, ёзувчи қутлуг 70 ёшини қаршилаган устоз Сайди Умировнинг илмий, ижодий фаолиятига оид маълумотномадан иборатдир.

Филология фанлари номзоди, Ёзувчилар ва Журналистлар ижодий уюшмалари аъзоси. Ёшлар мураббийси Сайди Умиров ярим асрдан бери публицистик фаолият билан шуғулланиб, қирқ йилдан буён журналист кадрлар тайёрлашга ҳисса қўшиб келаётган олим, педагог, ижодкордир. Бу йиллар давомида у 8 китоб, 400 га яқин илмий, публицистик асарлар яратди, кўплаб шогирдлар тайёрлади.

Муаллифлар устоз ёзган китоблар, илмий мақолалар, тақризлар, очерк, эссе ва таржималарининг рўйхатини келтириш билан китоб тузишибди. Яъни, олим ижодий ва илмий фаолиятининг қаймоғини, аслини тўплаб, ўқувчи ва мухлисларга нақдини узатишибди. Ушбу рисоладаги Сайди Умиров ижодига билдирилган фикрлар ҳам худди шундай ранг-баранг тарзда мухтасар қилинган. Улардан айрим сатрларни келтирамиз:

Академик Бахтиёр НАЗАРОВ,
“Мустақиллик даври адабиёти” китобидан. 2006 йил.

“Сўнгги йиллардаги ютуқларимиз ҳақида гап борар экан, Москвада нашр этилиб, жаҳон адабиётчиларининг эътирофига сазовор бўлган салмоқли ҳажмдаги “Ковчег Чингиз Айтматова” номли китобнинг юзага келишида ўзбек олимлари (С.Уми-

ров, П.Мирзаахмедова) ва бошқалар ҳам муносиб иштирок этгани ғуруримизга ғурур қўшади”.

Бегали ҚОСИМОВ, профессор
Фуломхон ҒАФУРОВ, доцент,
“Туркистон” 1996 йил 20 ноябр.

“Ёшлар Келажгимиз!” иборасида оламча мазмун бор... олим ва шоир, ҳожи Ғайбуллоҳ ас-Салом, устознинг содиқ шогирдларидан, олим ва журналист Сайди Умир Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги буюртмаси билан “Толибнома” (Сени ўйлайман, болам) деган ажойиб рисола ёздилар.

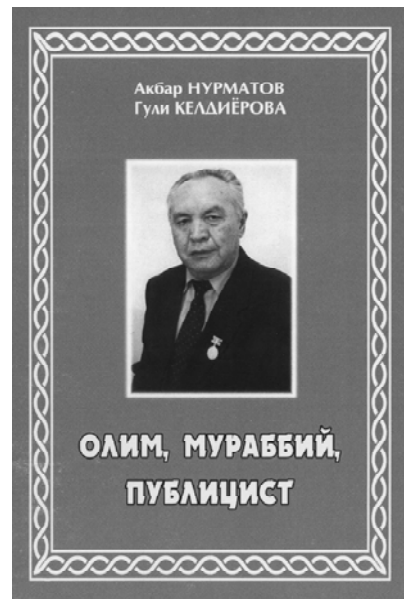
Аёнки, бу хил рисоаларга бугунги кунда эҳтиёж катта. Зеро, талаба ёшлар қалбига яқин, уларни ўйлантирадиган муаммоларга жавоб топишлари учун йўл-йўриқ кўрсатадиган, комил инсон бўлишга даъват этадиган китоблар нафақат талабаларга, балки катталар учун ҳам зарур”.

Машраб БОБОЕВ, 1998 йил 14 феврал.

“Киши ҳаммага ҳавас қилавермайди. Ҳавас қиладиган одам бошқача бўлади. Бировнинг ҳавасини келтириш учун одамга худо берган бўлиши керак. Сайди Умиров ана шундай худо берган инсонлардан”.

Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ,
1998, 18 феврал.

“Оддий бир муаллим, оддий бир устоз, оддий бир қаламкаш ва оддий бир олим сифатида ҳаёт чорраҳаларидаги энг оддий, самимий йўлларда оддийгина қаддам ташлаб, ҳаммага баббаравар муомала қилиб, каттанинг ҳам, кичикнинг ҳам иззатини жойига қўйиб кетаверадилар. Баъзан ким шогирду, ким устоз, билиб бўлмайди. Ҳокисорлик, жонкуярлик, куйди-пишдилик жуда ўрнида”.

Ғайбуллоҳ АС-САЛОМ, 1998 йил 4 феврал.

«Баъзан муштарак мавзуларда ҳаммуаллиф бўлиб қалам сурамиз. Гарчи ўзим меҳнатзада бўлиб қолганман, кўпинча юкнинг оғири менинг зиммамга тушади. Роса ишлатади. Илло, қилган меҳнатимдан ҳузур қиламан. Роҳат! У сочимни ўзимдан чиқаради. Ўтин ёрганга — бир танга, кўрсатиб турганга — уч танга. Мени мендан кўра яхшироқ кўради чоғи. Таъбир жойиз бўлса, менда мени кашф этади.

Сайди Умиров ўйлаб ёзади, ўйнаб ёзса ҳам ўйлаб ёзади. Ёзма са туролмайдиганларнинг хилидан».

Ёшқобил ШУКУР, шоир,
тележурналист.

ЗАВК
(Сайди Умировга)

“Сайди ака дарёга ўхшар, Гоҳо сокин, гоҳо мавж урган. Кўзи бола кўзидай яшнар, О, бу кўзлар неларни кўрган. Етмиш қиши, етмишта кузи Юрагидан олган андоза. Табиатан бу одам ўзи Табиатнинг ўзидай тоза”.

Рауф РАҲИМ

НАВОИЙ ВА ҲАСАН АРДАШЕР

Ҳар бир одамнинг камолга етишида атрофидаги шахсларнинг ҳам ўзига хос ўрни бор. Биз билган Навоий ҳам ҳаёти ва ижодига бевосита ё билвосита таъсир қилган инсонлар қуршовида буюк шоир бўлиб етишган. Ана шундайлардан бири шоирнинг дўсти, маслакдош, отаси ўрнидаги мураббийи — Саййид Ҳасан Ардашер эди.

Навоий у билан ҳижрий 860, милодий 1455-56 йили, яъни 14-15 яшарлигида биринчи марта учрашади. Лекин Саййид Ҳасан Ардашер ҳаётининг сўнгига қадар у билан ота-боладек муносабатни сақлайди. Устози вафотидан икки йил ўтгач, “Ҳолоти Саййид Ҳасан Ардашер” деб номланган махсус рисола ёзиб, унинг хотирасини абадийлаштиради. Бошқача айтганда, шу тариқа шогирдлик, аниқроғи, фарзандлик бурчини адо этади.

Асар Саййид Ҳасан Ардашернинг оиласи ҳақидаги маълумотдан бошланади. Унинг отаси Бойсунғур мирзонинг мулозими бўлган. Қушчилик соҳасида сарой хизматида бўлиб, ўз маҳорати билан қушбегилик мансабига етган. Саййид Ҳасаннинг ўзи ҳам шоҳ хизматида бўлиб, Навоийнинг таърифича, “кичик ёшдин ўқумоқ ва битмакка таъблари мулоийим ва мойил эрмиш”.

“Ҳолоти Саййид Ҳасан Ардашер”да муаллиф Саййид Ҳасан илмининг юқори даражада эканини исботлаш учун у ўрганган фанларни санаб ўтади: сарф ва наҳв (морфология ва синтаксис), лугат (лексика, лексикология), арабият (араб тили ва адабиёти), мантиқ, калом (“Қуръон” назарияси), фикҳ (ислом ҳуқуқи), ҳадис, тафсир (“Қуръон” маъноларини шарҳлаш илми), шеър, муаммо (бирор сўзни яшириб, уни келтириб чиқариш йўлига ишоралар берилган шеърӣ жанр), тарих (бирор воқеа-ҳодиса, тугилиш ё вафот этиш, асарнинг тугалланиши кабиларни абжад ҳисоби воситасида бирор сўз ёхуд

сўзлар йиғиндиси орқали келтириб чиқаришга асосланган шеърӣ жанр), нуҷум (астрономия ва астрология), адвор (муסיқа назариясига оид илм) ва бошқалар.

Навоий шунча фанни чуқур ўзлаштирган Ҳасан Ардашернинг илми кўпчиликдан устун бўлса ҳам, мажлисларда одамлар ҳижолат чекмасин деб, индамай, камтарлик қилиб ўтиришини алоҳида эътироф этади. Баъзи давраларда мутлақо гапирмас ҳам экан.

Муаллиф қаҳрамонининг бундай хушфеллиги замона подшоҳи, яъни Бойсунғур мирзога ҳам манзур бўлиб, унга фарзандона муносабатда бўлар эди, дейди. Подшоҳга ўз ўғилларининг баъзи феъллари ёқмас экан ва уларга: “Сенинг феъл-атворинг ҳам Ҳасанга ўхшаса, не бўларди!” — дер экан.

Тақдир тақозоси билан, тожу тахт ўзгаради. Саййид Ҳасаннинг отаси ҳам подшоҳ билан ўзга ерга кўчади. Лекин Ҳасан Ардашер амалдорлик, яъни давлат ишларига аралашиб, ҳарбий юришларда қатнашишни унчалик ҳам хуш кўрмас эди.

Бойсунғур мирзонинг ўғиллари, кетма-кет тахтга ўтирган Алоуддавла мирзо, Султон Муҳаммад мирзо ва Бобур мирзолар ҳам Саййид Ҳасанга эътибор кўрсатиб, уни ўз тарбияларига олишади. Бироқ Ҳасан Ардашер ҳукумат ишларидан ўзини четга тортади. Шундан кейин Ҳасан Ардашер ўзини риндликка ва ошиқпешаликка уради. Бойсунғур мирзо замонидан Бобур мирзо замонининг охиригача бўлган бир қарн, яъни ўттиз йилча даврни тайинсиз ўтказибдилар, дейди Навоий.

Бироқ замоннинг асл мирзо-зодалари, яъни теурийзодалари ул зотнинг суҳбатини олишни ганимат билар эди.

Навоийнинг Саййид Ҳасан Ардашер билан илк танишуви салтанат тахти Султон Иброҳим мирзога ўтган даврга тўғри кела-

ди. Ёш шоир бундай маслакдош топганидан жуда хурсанд бўлади. Бир кун кўрмаса, сабру тоқат қилолмай қолади. Ҳасан Ардашер ҳам Навоийнинг энг яқин одами, ота ўрнидаги мураббийси, пири, устозига айланади.

Навоий ўзининг Саййид Ҳасан билан учрашувидан кейинги ҳолатини шундай тасвирлайди: “Алар тариқ ва равиши бу фақирни андоқ шефта қилдиким, бир кун алар мулозаматиға етмасам эди, сабру тоқатим қолмас эрди ва алар ҳам келиб, аҳвол сўрарлар эрди: Ташвише бўлмамиш бўлгайким, букун сендир хабар топа олмадуқ”.

Демак, Ҳасан Ардашернинг ўзи ҳам Навоийга ўрганиб қолади. Унга раҳнамолик қолади, вақти келганда шеърлар айттиради. Шу ўринда Навоий ўзининг баъзи шеърлари Хуросонда шуҳрат топганини ва уларнинг айримларини Ҳасан Ардашер олдида ўқиб берганларини хотирлайди. Бу 14-15 ёшли шоир учун катта шараф эди.

Навоий шу ўринда келтирган шеърлардан бири — мана бу фард:

*Фурқатингдин заъфарон узра
тўкарман лолалар,
Лолалар эрмаски бағримдин
эрур парголалар.*

Бундан ташқари, муаллиф Саййид Ҳасан Ардашер Мавлоно Лutfийнинг баъзи шеърларини ўқиб, унга мақтаганини қайд этади. Ёш шоир бу устозининг Ҳо-

физ Шерозий, Саъдий Шерозий, Фаридиддин Аттор, Саййидо Насафий каби шоирлар асарларини мутолаа қилгани ва уларнинг кўпини ёддан билганига қойил қолади.

Асарда таъкидланишича, замоннинг барча шоиру фузалоси, созандау хонандаси, дарवेशи Саййид Хасаннинг суҳбатига мушарраф бўлиш учун унга талпинар, бу хонадон ҳеч холи қолмас, доимо меҳмонлар билан гавжум эди.

Айтиб ўтганимиздек, Саййид Хасан Ардашер ринд, яъни май ичиб, Оллоҳга ишқини ифода-лайдиганлардан бўлган. Ринд-дарवेशлар кечаю кундуз унинг уйида меҳмон бўларди. У ҳар бир суҳбатдошига ҳаддан ортиқ илтифот кўрсатиб: “Уй сизнингдур, ҳар қачон илтифот қилсангиз, хизматга турубмиз”, — дея меҳмоннавозликлар қиларди. Каттау кичикка ширин сўз айтарди.

Муаллифнинг таъкидлашича, риндликда ҳам у зоти шарифда ҳеч қандай бўлмаган сифатлар муҳасам эди. Хўш, бу фазилатлар нималардан иборат эди?

Биринчиси — ўта сахийлик. Зиёфатларда бирга ўн баробар қилиб меҳондўстлик қилиш.

Иккинчиси — ҳаддан зиёд шафқат. Барча риндларга ҳурмат кўрсатиб, уларнинг хатосини кечирувчанлик.

Учинчиси — лутфу тавозеъ. Ҳаммага юмшоқ ва ширинсўзлик билан муомалада бўлиш.

Тўртинчиси — сабр ва бурди борлик, яъни бирсўзлик.

Бешинчиси — кўнгилнинг юмшоқлиги. Дардмандона сўз, шеър ва мусиқага ўта таъсирчанлик. У кишининг бундай ҳолати мажлис аҳлига кучли таъсир қиларди. Шунинг учун ҳам Навоий бу ўринда у ҳақда “мажлисининг тузи ва малоҳати” деган сифат ишлатади.

Олтинчиси — дабдабани ёқтирмаслик. У зот олдида ипак билан бўзнинг фарқи йўқ эди. Фарқи бўлганда ҳам, бўзни ипакдан устун кўрарди. Дарवेशона кийиниш ўзига хўш ёқар эди. Бу ҳам қалбан суфийликнинг бир кўриниши ҳисобланади.

Бундан ташқари, риндликда бошқа риндлардан кўпроқ ичардилар, лекин, барибир, ўзларини йўқотмасдилар, дейди муал-

лиф. Риндлик айёмида маст бўлган йигитларга жой ташлаб, олдларига сув қўйиб, мулозимларга уларга қарашни буюриб, хуфтон намозини ўқирдилар. Муаллифнинг фикрича, у кишида намоз ҳеч қачон қасдан қазо бўлмаган. Тонггача маст ётган риндлардан ўзлари хабар олиб юрардилар. Шу ўринда муаллиф байт келтиради:

**Риндлардин бир анингдек йўқ
эрур огоҳ ринд,
Шоҳ эди ринд аҳлига, балким
эрди шоҳи ринд.**

Муаллиф бу билан уни риндларнинг шоҳи ва энг огоҳи сифатида тасвирлайди. Хасан Ардашер ҳар намозда муножотлар қилиб, ўзларига тавба ва тавфиқ тиларди ва қабристонга бориб, ўтганлар руҳига дуолар ўқирди, дейилади асарда. Гап шундаки, Хасан Ардашер ароқ ичишдан тавба қилмаган, балки Оллоҳдан: “Менинг кўнглимга ароқдан тавба қилиш фикрини сол”, дея сўраган.

Хусайн Бойқаро тахтга ўтиргач, Саййид Хасан Ардашерга лавозим таклиф этади. Дарवेश кўнгилли бу кишининг мансабга асло майли йўқ эди, албатта. Аммо шоҳнинг юзидан ўта олмайди. Шу сабаб маслаҳатчи этиб тайинланади. Подшоҳнинг яқин одами, ҳамдамига айланади. Ёшлари олтмишдан ўтгандан кейин давлат ишларидан чарчайди ва подшоҳдан изн сўрайди. Шоҳ рухсат беради. Навоий қалами кучи билан бу воқеа шундай тасвирланади:

“Ул кунки, бу рухсат иши су-
рат боғлади — ғариб кун эдиким,
подшоҳ зор йиғлайдур эрди ва
алар худ зор-зор йиғлайдур эр-
дилар. Ва салтанат ҳузориға ҳам
бу ҳол эрди, невчунким, борча
халқға алардин керак эрди”.

Навоий бу жумлалар билан Саййид Хасан Ардашернинг халққа керакли шахс эканини ўқтиради. Чунки халққа унинг яхши-ёмонини ўйлайдиган мансабдор зарур эди. Хасан Ардашер ана шундайлар сирасига кирарди.

Асар охирида Навоий Саййид Хасан Ардашер айтган баъзи бир ҳикматли сўзларни эслайди. Мана, улардан бири:

“Мансаб мастлиги май маст-

лигидан фарқ қилади. Май мастлиги фақат ичилган куни таъсир кўрсатади. Мансаб мастлиги эса йиллар — мансабдан айрилмагунга қадар давом этади. Бу қандай беъмани мастлик!”

Хасан Ардашер келган бу хулоса, орадан шунча замонлар ўтган бўлишига қарамай, асло ўз кучини йўқотган эмас ва йўқотмайди ҳам.

Саййид Хасан Ардашер етмиш уч ёшида, ҳижрий 894, яъни 1488-1489 йили оламдан ўтади. Бу пайтда Навоий Ҳиротда эмас эди. Қайтганидан кейин Ҳиротнинг шимолида, тоғ этагида ҳазира (атрофи ўралган жой) қурдиради ва қаровсиз ётган қабрини кўчиртиради. Бу зоти кейинчалик халқ орасида “Азизлар ҳазираси” деб шуҳрат топади.

“Ҳолоти Саййид Хасан Ардашер”да асар қаҳрамони билан муаллиф ўртасидаги яқин ва нозик муносабатлар ойдинлашади. Адибнинг асарда тасвир манбаси бўлган шахсни ҳар жиҳатдан яхши билгани, унинг ҳаёти ва фаолиятини пухта таҳлил этгани, тўғри баҳолай олгани ёрқин намён бўлган.

Буюк Навоийнинг дўстлари, маслакдошлари, яқин одамлари кўплигини яхши биламиз. Бироқ буларнинг ичида унга энг яқини, биринчи навбатда, Абдурахмон Жомий, Саййид Хасан Ардашер ва Паҳлавон Муҳаммад бўлган. Бундай хулоса қилишга асос бор. Чунки шоир фақатгина ана шу уч буюк шахс вафотидан кейин улар ҳақида махсус асар ёзган. Булар “Хамсат ул-мутаҳаййирин”, “Ҳолоти Саййид Хасан Ардашер” ва “Ҳолоти Паҳлавон Муҳаммад”.

Демак, бугунги адабиётшунослигимиз олдида Навоий ҳаёти ва ижодига бевосита таъсир қилган, унга ижодий руҳ берган ҳамда қалбан ўта яқин бўлган шахслар фаолиятини янада чуқурроқ ўрганиш вазифаси турибди. Бу эса Навоий шахсиятининг ҳам очилмаган қирраларини кашф этишга хизмат қилади.

Фаррухбек ОЛИМ,
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси Алишер
Навоий номидаги Тил ва
адабиёт институти аспиранти

ЯХШИ ЛИБОС — ҲУСНГА МОС

Либос — инсон зийнати. Даврлар, замонлар янгилангани сари либослар ўзгариб боради. Сўнгги пайтларда кийиниш маданияти, айниқса, келажакимиз ворислари бўлмиш ёшларимизнинг кийиниши маданияти тўғрисида кўп гаприляпти, ёзилмоқда, турли эшиттириш ва кўрсатувлар бўляпти.

Ёш авлодни ватанпарварлик, ўз миллатига садоқат руҳида тарбиялашни устувор вазифа, деб билар эканмиз, ушбу жараёнда улар қалбида миллий қадриятларимиз ва анъаналаримиз билан гурурланиш, уларни кўз қорачигидек асраш туйғуларини камол топтиришга алоҳида эътибор бермоғимиз лозим бўлади. Ушбу вазифаларни тўла-тўқис адо этишда кишиларимизда кийиниш маданиятини шакллантириш алоҳида эътиборга моликдир.

Асрлар ўтиши билан либослар ҳам ижобий, ҳам салбий ҳолат томон қадам ташлайверадилар. Кейинги йилларда ҳаё ва ахлоқимизга нолойиқ либослар урф бўлиб бормоқда.

Каттадир — кичикдир, ҳаё эътиборсиз қараладиган нарса эмас. Чунки ҳаёсизлик кўплаб фожиаларни келтириб чиқаради.

Ҳаё тушунчасини биз бежиз кийиниш маданияти билан боғламаяпмиз.

Кийиниш кишиларнинг ички маданияти, дунёси, диди, фаросати, қолаверса, эътиқоди ўз ифодасини топади. Кишининг кийими унинг кўрки ҳисобланади. У инсоннинг ўзлигини намоён қилишда муҳим бир воситадир.

Хўш, ҳозирги ёшларимиз, шунингдек, уларга ўзининг ички маданияти ва маънавияти, ҳаё ва ибоси билан ўрнак бўлиши лозим бўлган айрим ўрта яшар кишиларимизнинг кийиниш маданияти бугунги кунда қандай? Биз юқорида қайд этиб ўтган шарм-ҳаё талаблари, мезонлари унда мужассамми?

Тўғриси айтиладиган бўлсак ҳар доим ҳам эмас!

Маълумки, инсоннинг моҳияти фақат ташқи кўриниши, яъни унинг қадди-қомати, юз-кўзидагина эмас, балки ўзига муносиб, деб топиб танлаган либосида ҳам намоён бўлади. Бундан ташқари инсоннинг кийим-боши кишининг ички дунёси, маънавияти, дид-фаросати, унинг муайян руҳий ҳолати, характерини ҳам ифодаловчи муҳим воситадир.

Тўғри, кийим танлаш ҳар бир инсоннинг шах-

сий иши. У бунга ўзининг ички ва ташқи имкониятлари, қолаверса, хоҳиш-иродасини ҳисобга олган ҳолда ёндашади. Бундан ташқари “Дидлар тўғрисида баҳслашиб бўлмайди” деган гап ҳам бор. Аммо бу инсон кўнгли тусаганини қилавериши мумкин, деган тушунча эмас. Чунки жамоатчилик фикри деган тушунчалар ҳам бор-ки, инсон жамиятда яшаб, кишилар билан мулоқотга киришар экан, у билан ҳисоблашмасликнинг асло иложи йўқ. Бундан ташқари, ҳар бир миллат гурурланса, миллий либослари билан гурурланади. Миллий либослар ҳеч қачон мода қолипига бўйсунмайди.

Шу нуқтаи назардан қараганда, кейинги уч-тўрт йил мобайнида ёшларимиз, аввало, қиз-жувонларимизнинг кийинишида юз бераётган салбий ўзгаришларга муштарийларимизнинг эътиборини қаратмоқчи эдик.

Кўча-кўйда, транспортда кўзингиз тушган, тушаётган воқеаларни кўриб ажабланмаслик мумкин эмас. Аввалига ёш қизларимиз, эс-хушини таниб олган ўрта яшар жувонларимиз калта юбка, олди меъеридан-да, кўпроқ очиқ кофта кийиб, кўпчиликнинг эътиборини тортишяпти. Лоқайдлик ва индамаслигимиз, бепарқлигимиз энди қимматга тушаётганини тан олмоғимиз керак!

Қиз-жувонларимиз кийинишида энди яққол салбий ўзгаришлар кўзга ташланиб қолмоқда. Улар шундай либосларни танлай бошладиларки, (агар уни либос деб аташ мумкин бўлса), бу кийимлар уларни ярим яланғоч ҳолда, яъни белларини очиб, тананинг очиқ қисмига турли тақинчоқлар осиб юрганларини кўриб ҳайрон қолмай бўладими.

Мусулмончиликнинг шартларига биноан аёл кишининг билагидан тортиб тўпигигача номаҳрам саналади. Эркак кишининг эса тиззасидан қорнигача номаҳрамдир. Яъни бу жойлар либос билан тўсилмоғи, бекитилмоғи лозим.

Инсон, у Европада яшайдими, Шарқда истиқомат қиладими, барибир унга шарму ҳаё деган туйғу ҳамини ошно бўлиб келган ва ҳамини шундай бўлиб қолади.

Кишининг танасига ёпишиб турадиган, унинг бутун ички борлигини намоён этиладиган ёки бошдан пастки қисмини “кўз-кўз” қилувчи кийимлар фақатгина яхши тарбия кўрмаган қизларга хосдир. Ваҳоланки, кийиниш маданияти тарбия орқали

шаклланади. Қиз боланинг шаъни эса унинг кийиниш маданиятига ҳам боғлиқдир. Ҳаё, иффат, уят руҳида тарбияланган қиз-жувонлар бундай кийимларни кийишни ўзларига эп кўрмайдилар. Уларнинг шуури, онгини шарқона шарм-ҳаё, уят бошқариб туради.

Шу ўринда ана шундай беҳаё кийим-бошларни кийиб юривчи қизларнинг ота-оналарига эътирозимиз бор. Хўп, уларнинг бундай юришларини жамоатчилик назорат қилолмас экан, ота-оналар нима учун бефарқлар? Ахир ўз қизларини уйдан қандай либосда чиқиб кетаётганини улар кўрадилар-ку!

Эркаклар: акалар, амакилар, тоғалар ҳам мавжуд-ку! Улар наҳот ўз авлоди вакилларининг ярим яланғоч ҳолда юришларини ўзларига эп кўрсалар?

Яна бир масала: айрим қизларнинг ота-оналари ҳузуридан рисоладагидек кийиниб чиқиб кетиб, кўшни йўлакдами, бирор кўшникидами, “модний” бўлиб олиб, ўқишига, юмушига бориб, қайтишда яна шу жараёни такрорланаётганининг ҳам кўпчилигимиз гувоҳи бўлмоқдамиз.

Шу ўринда айрим санъаткорларимизга ҳам эътирозимиз йўқ эмас.

Маълумки кишилар, айниқса, ёшларимиз уларга кўпроқ тақлид қиладилар. Уларни энг аввало, санъаткорларимизнинг санъати эмас, кийган либоси, соч турмаги қизиқтиради. Ёшларимиз уларга ўхшашни ҳавас қиладилар. Ҳавас қилиш ёмон эмас, аммо ҳавас қиладиганинг қуёшқондан чиққан бўлсачи? Кейинги пайтларда айрим санъаткор қиз-жувонларимиз нафақат саҳналарда, ҳатто, турли учрашув ва телевидениеда ҳам номигагина либос деб аталувчи кийимбошда ўзларини намоён қилмоқдалар. Баъзан концерт залларига онаси ёки рафиқаси, сингласи билан бориб, олдинги қаторда ўтирган эркакларимиз бундай санъаткорларнинг либосидан ҳижолат бўлиб, ўз аёллари олдида уялиб, юзларини саҳнага эмас, четга буришмоқда. Шунда хотирамизга муҳтарам санъаткорларимиз Берта Давидова, Комуна Исмоилова ёки Муножот Йўлчиева, Замира Суюноваларнинг кийимбоши, либоси тушади.

Ҳозир моданинг “шуҳрати” шу қадар баланд-ки, энди унга ёшу-қари эргашишга интилмоқда. Бу ҳол айниқса, ўрта мактабдан тортиб то турли хилдаги ўқув масканларида сабоқ олаётган қизларимизда намоён бўлмоқда. Кишида шундай таассурот қоладики, ушбу қизлар ўқув даргоҳларига билим олиш учун эмас, балки кийимларини ва шу билан ўзларини кўрсатиш учун келаётгандек! Кўпчилигининг сумкачасида упа-эликдан бошқа ҳеч вақо йўқ.

Шуни ҳам таъкидлаш лозим-ки, айрим қизларимизнинг “ғалаги” кийимлари дарс вақтида синфдош ва гуруҳдаги ўқувчи-йигитларнинг эътиборини ўзига тортади, фикрларини ўқишдан чалғитади. Кўпинча уларнинг хаёли ва кўзи дарс тушунтираётган ўқитувчи ёки устозда эмас, ён-верида ўтирган очиқ-сочиқ кийимдаги қизларда бўлишини кўпчилик билади.

Ана шуларни мулоҳаза қилар эканмиз, мактаб ва ўқув юртларида ўқув формаси жорий қилишнинг вақти етмадимикан, деб ўйлаймиз.

Ўқув формалари энг аввало, ўқувчилар орасида табақаланишни юзага келтирмайди. Пулдор, ўзига тўқ оиланинг боласи башангроқ, моддий ёрдамга муҳтож, ночорроқ оиланинг фарзанди эса одмироқ кийинади. Башанг кийинган ўқувчи ва талаба одмироқ кийинган тенгдошини очигини айтганда, менсимайди, бу эса камситилган ўқувчи, талаба руҳининг тушишига, унда пулдор бўлмаган ота-онасига нисбатан исёнкорлик руҳининг уйғонишига олиб келади.

Тўғри, бу борада айрим ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Масалан, Ўзбекистон халқ таълими вазирлигининг буйруғи асосида диний ташкилотлар билан келишган ҳолда Тошкентдаги ўрта умумтаълим мактабларининг ҳар бири учун алоҳида русум ва рангда ўқув формаси жорий қилинмоқда. Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ўқув формаси энг аввало, ўқувчиларга жорий этилди. Худди шунингдек, Тошкент педагогика коллежида ҳам ҳар бир босқич ўқувчилари учун ота-оналарининг хоҳишига қараб, замонавий, бир хил ўқув формаси жорий этилди. Демак, қилса бўлар экан, фақат озгина эътибор ва асосийси эса миллий гуруҳ лозим.

Тўғри, ўқувчи-ёшларимиз албатта, замонавий кийинишлари лозим. Лекин кийиниш маданиятининг шарқона фазилатларини ҳам ёддан чиқармасликлари, шарқона шарм-ҳаёнинг йўқолишига йўл қўймасликлари лозим.

Гап миллий либослар, шарқона шарм-ҳаё устида борар экан, ҳозирги пайтда, айна кунларда йигитларимиз, ўрта яшар эркакларимизнинг жамоат жойлари, транспортда калта шим — “шўртик” кийиб юришлари кишиларнинг гашини келтираётганига тўхталиб ўтмоқчимиз. Ва уларга қарата “Барака топгурлар, жамоат жойлари чўмилиш ҳавзалари эмас-ку!” деб хитоб қилгимиз келади.

Қаранг, ўзларини гўёки энг замонавий қиз деб ҳисобловчи ўзбек қизларимизнинг тор шим кийинларини қийинчилик билан “ҳазм” қилиб турган чоғимизда, айрим эркакларимиз иссиқни баҳона қилиб, шимдан ҳам воз кеча бошладилар. Ажабо! Нима иссиқлик қизларга алоҳида, эркакларга алоҳида таъсир қиладими?

Иқлимни рўқач қилиб, айна пайтда кўча-кўйда ана шундай “чала” либосда юривчи эркакларимизнинг кўпайиб бораётганлиги, юмшоқроқ қилиб айтганда, уятли, ачинарли ҳолдир.

Шуни ҳам қайд этиш лозимки, ўз миллати қиёфасида кўриниш, унга ўхшаб кийинишдан орланиш бу шу миллатга, ўз халқига хиёнатдир!

Биз, муҳтарам Юртбошимиз таъкидлаганларидек, юксак маънавий ва ахлоқий қадриятларга таянувчи жамиятни барпо этувчилар эканимизни асло ёддан чиқармаслигимиз керак.

Шавкат ЁҚУБОВ

Қирғизистон Республикаси Президенти
Қ. С. БАКИЕВ
Жаноби Олийларига

*Муҳтарам Қурманбек Солиевич,
Атоқли адиб, мутафаккир, жамоат ва сиёсат арбоби Чингиз Айтматовнинг вафоти — оғир жудодлик тўғрисидаги хабарни чуқур қайғу билан қабул қилдим.*

Чингиз Айтматов воқеликни бадиий образларда ёрқин акс эттириб, ҳис-туйғуларимиз ва кечинмаларимизга терең таъсир ўтказиб, ўз асарлари билан жаҳон адабиёти хазинасига улкан ҳисса қўшган адибдир. У ўзининг бутун ҳаёти ва ижоди билан халқлар дўстлиги ва ҳамжиҳатлиги, маданиятларнинг бир-бирини ўзаро бойитиши ҳамда маънавий қадриятларнинг ривожланиши учун курашиб келди.

Чингиз Айтматов ўзбек халқига ҳамisha дўсту қадрдон эди ва шундай бўлиб қолади. У ўз Ватанига садоқат ҳамда фидойилик билан хизмат қилиш тимсоли сифатида хотирамизда мангу яшайди.

Марҳумнинг қариндошлари ва яқинларига чуқур таъзия билдираман ҳамда уларга самимий ҳамдардик сўзларимни етказишингизни сўрайман.

Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

Туйқусдан гавҳарафшон
Қуёшнинг юзи хира тортди.
Яқиндагина баҳор яшилга
буркаган дуркун дарахтлари бўлиқ
ўт-ўланлар мунгайиб қолди, гуллар
бефуруғ тус олди. Ложувард осмон
бўйлаб парвоз қилаётган бургутлар
тошдек қотди. Баҳри бекарон
Туроннинг қиру адирларидаги
сарбаст тулпорлар гангиб-
довдираб, багирларини йирта
бошлашди. Жайхуну Сайхун,
Иртишу Энасой дарёлари
тўлқинларининг ҳайқириғи
Мағрибдан Машриққа етди.
Каспий, Мармар, Орол, Қора ва
Ўртаер денгизлари, Балхашу
Иссиққўлдаги жониворлар
ўзларини жон-жаҳдлари билан
қирғоқларга уришарди,
сарнигунлик нелигини билмай
келаётган азму-шонлар Апшерон,
Помиру Олатов, Тиёншону
Элбрусларнинг бошлари эгилди.
Мўйинқум, Қизилқуму
Қорақумнинг, СЎЗу
АДАБИЁТнинг, Жамилаю
Дониёрнинг, Танабою
Тўлганойнинг, Абутолипу
Эдигейнинг, садоқатли Гулсари,
фусункор Қоранорнинг,
матонатли Акбараю
Тошчайнарнинг, ўзлигини
англаётганларнинг ўкинчу
нолалари еру кўкни титратди...

Кўз кўриб, қулоқ эшитмаган бу
хабар икки минг саккизинчи
йилнинг ўнинчи июнида рўй

берди...

Шоҳу гадога баробар бўлган
ўлим мудом қош билан қовоқнинг
орасида юраркан...

Унғача эса...

2008 йилнинг 12 декабрида
жаҳон адабиётининг мумтоз
адиби, туркий дунёнинг улуг
фарзанди Чингиз Айтматов саксон
ёшга кирарди. Унинг юбилейи
севимли фасли баҳорда
нишонланадиган бўлувди, дастлаб
туркийлар эли—Истанбул, Боқую
Остонада...

Унғача эса...

Адибни Озарбайжон
Президенти Илҳом Алиев қабул
қилиб, кўксига “Достлуг” ордени
тақди, Қозоғистон Президенти
хузурига чорлаб, келаётган
юбилейи билан қутлади.
Қирғизистон Президенти
Қурманбек Бакиев эса 2008 йилни
“Айтматов йили” деб эълон қилди.
Хиёл олдинроқ Москвада янги
(минг афеуски, сўнгги) асари —
“Тоғлар қулаганда (Боқий келин)”
романи чоп этилиб, юксак баҳо
олиш билан бир қаторда,
илгарилари чиққан ҳар бир янги
асари каби шов-шувлару баҳсларга
сабаб бўлди. Худди ўша кезлари
туркий мамлакатлар маданият
вазирларининг доимий Кенгаши
(Туркой деб аталади у) ёзувчининг
номзодини адабиёт бўйича Нобель
мукофотига тавсия этди. Шу
муносабат билан Туркия

Президенти Абдулла Гул Нобель
мукофоти кўмитасига
муружаатнома йўллади. Унда
шундай жумлалар ҳам бор эди:
“Чингиз Айтматов туркий
дунёнинг маънавий таянчи
ҳисобланади, унинг ижоди эса
планетар аҳамиятга эга”. Ўша
йигинда ёзувчига Турксийнинг ҳар
беш йилда бериладиган махсус
мукофоти раво кўрилганди.

Бу хушхабарларни эшитиб
Бельгияга қўнғироқ қилиб, Чингиз
акани қутлайман. Адиб майнинг
иккинчи ярмида Бишкекка —
юбилейига тақлиф этади.

Лекин...

“Россия” телеканалининг
ижодий ходимлари Қозон шаҳрида
Айтматов ҳақида “Асрга татигулик
кун” деган ҳужжатли фильм
(адибнинг юбилейига бағишлаб)
тайёрлашаётганида, Чингиз
аканинг соғлиги оғирлашиб, уни
қасалхонанинг реанимация
бўлимига ётқизишибди. Билсам,
Айтматовнинг аҳволи анча
мушкул, ўпкаси шамоллаган,
устига устак, буйрағиям азоб
бераётган экан. Қозонлик
докторлар соғайиб кетиши учун
хўп уринишибди, аммо... Охири
уни ўн олтинчи май куни
Германиянинг Нюренберг
шаҳридаги махсус клиникага олиб
кетишибди (у Европадаги энг
кучли шифо масканларидан бири
ҳисобланаркан). Лекин Чингиз

акага човут солган хастадикка ўша маскандаги докторларнинг ҳам кучи етмайди. Касалхонага тушган кунидан бошлабоқ сунъий нафас олиш аппаратига уланган Айтматов йигирма беш кундан сўнг — икки минг саккизинчи йилнинг ўнинчи июнида — душанба куни оламдан ўтади.

Тонггача бўзлаб чиқаман. Эртасига ўғлим Одилжон билан Бишкекка учамиз. Айтматовнинг дафн этиш бўйича тузилган ҳукумат комиссияси аъзолари, адибнинг рафиқаси Мария Урматовна, ўғилларию қизи Ширин ўн иккинчи июнда адибнинг тобутини махсус самолётда Германиядан Бишкекка олиб келишади. Миллий гвардиячилар уни гуллар билан қопланган машинада адибнинг уйига элиб, ҳовлида ўрнатилган тўққизта оқ ўтовдан бирининг ичига жойлаштиришади. Ўтовнинг “эшиги” ёнида Чингиз аканинг каттакон портретю кучоқ-кучоқ гул. Тобут бошида оятлар ўқилиб, дуолар қилинади. Ҳовлида одам тирбанд: ёзувчининг қариндош-уруғлари, биродарларию овулдошлари, зиёлилар... Уларнинг йиғилари чор атрофдаги тоғу тошларга урилиб, акс-садо беради. Бир четда ўтирган бахши эса дўмбира чертиб, Айтматов ҳақида, унинг дунёни забт этган ижоди ҳақида ўланлар айтади. Юракларни ўртаб-ўртаб айтади. “Кетиб Чингиз, етим қолди шўрлик қирғиз” деган сатрлар одамларни шу қадар жунбушга туширадики... Чошгоҳдан сўнг мамлакат Президенти Қурманбек Бакиев кириб келиб (у Айтматовларнинг уйига қўшни уйда яшаркан), адибнинг рафиқасию фарзандларига, укасию синглисига таъзия билдиради.

Ўн тўртинчи июнь республикада матом куни деб эълон қилинади. Субҳидамда Бишкек марказидаги муаззам кошона — Тўхтағул номидаги филармония биноси ёнида Қирғизистон ёзувчилари уюшмаси раиси Омар Султонов етакчилигида тўпланишган адибларга қўшилиб (улар орасида Қирғизистон Қаҳрамони, таниқли

ёзувчи Рустам Қосимбеков ҳам бор эди. Чингиз Тўракулович билан видолашув учун навбатга турамыз. Бино пештоғига адибнинг улкан сурати осилган, байроқлар туширилган. дунёнинг ўнлаб мамлакатларидан келишган юзлаб радио ва телемухбирлар маросимдан бевосита репортаж олиб боришмоқда.

Севимли адиблари, миллат фахри билан видолашгани нафақат Бишкек балки Қирғизистоннинг деярли барча гўшаларидан зиёлилар билан бир қаторда турли касб эгалари, ёшлару кексалар дарёдай оқиб келишади. Юзлар маъюс, диллар вайрон, юраклар аламлар гирдобида, кўзларда ҳалқа-ҳалқа ёш. Навбат ниҳоятда секин силжийди. Қарийиб бир соатлардан сўнг иккинчи қаватга кўтарилиб, тобут ёнидаги фахрий қоровуллар сафида туриб, видолашамиз. Тобутнинг устига мамлакат байроғи ёпилган бўлиб, бош томон очиқ қолдирилган...

Қаршидаги кўрсиларда адибнинг рафиқаси, ўғиллари Асқар, Санжар, Элдор, қизи Ширин, укаси, таниқли геолог-олим Илгиз Айтматов, синглиси Розия Айтматовалар мотам либосларида ўтиришибди...

Чингиз акага кўзим тушиши билан юрагим зирқираб, тамоғимга бир парча тош тикилади... Тагин қарайман. Беомон олишувда мардларча ҳалок бўлган забардаст шер ётибди, назаримда...

Ўзи Айтматов ҳақиқатдаям бешикдан умрининг охирига қадар Адолат учун, Бахт учун, Хурлик учун, маънавий қадриятлар учун тиним билмай курашиб келди. Мардларча курашди. Анча азоблар ҳам тортди. Масалан, саксонинчи йилларнинг бошида Ўзбекистон энди-энди уйғонаётганида таҳликага тушиб қолишган мустамлакачилар ўзбек халқи устига мағзавалар ағдариб, уни бутун дунёга бадном қила бошлаганида, Чингиз аканинг “Правда” газетасида чиққан “Қайта қуриш, ошкоралик — омонлик дарахти” мақоласи чақиндай чақнади. “Ўзбек меҳнаткашларининг мамлакат учун қилган ишларини айтаверса,

уларнинг бари таъзимга лойиқ юмушлардир. Қадим ўзбек маданиятининг Ўрта Осиёга кўрсатган таъсирини Кўҳна Византиянинг қадим Русга кўрсатган таъсири билан қиёслаш мумкин. Ўзбекистон бизнинг Шарқдаги сўзимиз-у юзимиз эди, бугун ҳам шундай. Йўқ ўзбек халқининг тоза чеҳрасига ҳеч нарса доғ сололмайди!” дея ҳимоя қилганди ўзбекларни. Ўша кезлари Қирғизистон пойтахтида ўтказилган катта мажлисдаги маърузасида эса қирғиз тили, тарихи хўрланаётганини айтиб, бундай ҳолга зудлик билан чек қўйиш зарурлигини қайта-қайта таъкидлади. Ва аламзада салтанатнинг буюртмасига биноан адибга қарши ҳужумлар бошланди. Империянинг нуфузли газеталаридан бири ҳисобланмиш “Комсомольская правда”да Ю.Романюк имзоси билан чоп этилган мақолада Айтматов “Миллий тақаббурликда”, “принципсизликда” айбланиб, унинг бошига бир қанча тухматлар ёғдирилганди. Лекин у қалби қайта-қайта яраланганига қарамай, курашини давом эттирди...

Ёзувчига “қосмополит”, “дунё фуқаросиман” деган шиор остида ўз халқини, унинг маданиятини инкор этаётир”, деган айблар тиркаганлар ҳам бор. Қани энди ҳамма ҳам ўз юртию халқини Чингиздек сева олса, бошига кўтарса! Ахир биз қирғизларни дунёга Чингизимиз танитди-ку! Унинг халққа бўлган меҳру муҳаббати деярли ҳар бир асарида қуёшдек балқиб турибди!” дейди ўзини йиғидан зўрга тўхтагиб, оқ қалпоқ кийиб олган мўйсафид.

Одамлар тобора кўпаяётгани учун маросим тагин икки соатга узайтирилди. Кейин пастда — бино ёнидаги майдонда хотира митинги ўтказилиб, мамлакат Президенти, дафн маросимида хорижий давлатлар делегацияларининг раҳбарлари, шунингдек, Илгиз Айтматов сўзга чиқишиб, Чингиз ака ҳақида армон билан гапиришди.

Митинг тугаши биланок, дафн маросими учун ажратилган сон-саноксиз автобусларда (ҳар

бирининг ичида камида йигирма-ўттиз нафар одам бор эди) Бишкекдан йигирма чақирим нарида, тоғ этагидаги “Ота-Бейит” тарихий-мемориал қабристонига йўл оламыз. Бу хилват қишлоқда 1938 йилнинг кузида Қирғизистоннинг пешонасига “халқ душмани” тамгаси урилган бир юзу ўттиз етти нафар содиқ фарзанди, жумладан, ёзувчининг отаси ҳам кечаси отиб ўлдирилиб, яширинча кўмиб юборилганди. Мамлакат мустақилликка эришгач, марҳумлар қайта дафн этилди, уларнинг хотирасига ҳайкали ўрнатилиб, музей очилди. 1991 йилнинг кузида — ўша мунгли маросимда Чингиз Айтматов ҳам қатнашиб, отасининг хоки

солинган қутини тупроққа ўз қўли билан топширганди. Энди эса адибни ўғиллари боболарининг қабри ёнидаги мозорга қўйишади...

Қабристон ҳудудига ҳам тўққизта оқ ўтов тикилган. Ёзнинг оловли-селли иссиғига қарамай, дафн маросимига юз мингдан зиёд одам тўпланган.

“Пешонамиз тор экан, ёзиқлари бор экан, пушбонимиздан айрилиб қолдик. Яна беш ойгина умр берсанг бўлмасмиди Чингизимизга, Худойим, саксон йиллигини нишонлардик-ку ахир?!” дея фарёд чекишади Айтматовнинг қадлари дол овулдошлари.

Марҳумни кафанлаб, лаҳадга қўйишгач, Қирғизистон мадҳияси

янграйди. “Кенг дунёга сизмаган Чингиз, қандай сизгасан-а шу тор жойга?!” дея дод солади қабр ёнидаги оқсоқоллардан бири...

Муфтийнинг қироати ҳозиргина чўккан сукунатни чок-чокидан сўкиб юборди. Сўнг қўллар дуога тортилади. “Охирати обод бўлсин, қабри нурларга тўлсин, раҳматлининг”. Қабр бир зумда юзлаб гулчамбарлару гулдасталар билан қопланади...

Эртасига адибнинг хонадонига бориб, Мария Урматовнага, фарзандларига таъзия билдирамыз...

Анвар ЖўРАБОВ
12-16 июнь 2008 йил.

Тошкент—Бишкек—Чўнгтош—
Тошкент.

Тўй санъаткорни тарбиялайди

Хушовоз хонанда Дилнур билан суҳбат

Ёш хонанда Дилнур ўзининг самимийлиги билан эътиборимни тортди. Фикрлари теран, мулоҳазалари ўткирлиги билан у ўз тенгдошларидан ажралиб туради. Бугунги кунгача ўндан зиёд қўшиқлар яратган бўлса-да, ўзига талабчанлиги боис, баъзи қўшиқларининггина “реклама” қилишни лозим топган.

Дилнур, тўй санъаткорни чархлайди, дейишади. Тўй қўшиқчининг ўсишига ёрдам берадими ёки аксинча...

— Чархлайди деган фикрга қўшиламан. Ўзбекнинг яхши кўни, тўй-томошаси санъаткорсиз ўтмайди. Тўй санъаткорни тарбиялайди, ҳар бир тўйда 200-300 нафарча одам бўлади. Катта саҳнага чиқмаган санъаткор одамлар қаршисидаги уялишларини йўқотади, хатоларини ўрганади, яъни такрорламайди. Мен олий ўқув юртини тугатган санъаткорларни биламан, нота бўйича зўр чалади. Лекин эркин мавзуда қоқилиб қолади, қўшиқ ҳам айтолмайди. Баъзи тўй чархлаган санъаткорлар ҳеч қаерда ўқишмаган, лекин шундай куйлашадики, бир эшитган одам яна эшитсам дейди.

— Сизнинг ижройингиздаги “Сиз шунчалар яхши” таронасини мухлислар яхши кутиб олишди. Қўшигингизга олинган клипда қабутарлар жуда кўп марта кўзга ташланади. Бунинг боиси нимада?

— Ушбу тарона матнини Бобур Бобомурод ёзганлар. Бобур аканинг

хонадони билан яқин муносабатдамыз. Улар холамнинг туғилган кунларига келганларида шу шеърни ўқиб бергандилар. Шеър кўнглимга ёққанлиги учун қўшиқ қилдим. Элимизда қабутарларни тинчлик рамзи сифатида яхши билишади. Мен қабутар меҳр ва муҳаббат рамзи ҳамдир дегим келади. Клип гоёсини дўстим Азиз Райимбоев берди ва ўзи режиссёрлик қилди. Аранжировкани эса Александр Картоев амалга оширди. Клип “Ўзбекфильм” павильонида уч кун давомида сурагга олинди. Анча декорация безаклари ясалди, кўп одам меҳнат қилди. Клип томошабинларга манзур бўлаётти деган умиддаман.

— Эшитишимча, Тошкент Давлат Иқтисодий университетини тамомлаган экансиз. Нима учун айни кунда қўшиқчилик билан шуғулланыяпсиз?

— 5 ёшимда илк марта “Тун бўлди...” мисраси билан бошланувчи газални ижро этгандим. Санъат йўлига киришимга балки отамнинг шу соҳада ишлашлари сабабчидир. Болалик чоғларимда Рустам Ғойипов қўшиқларининг шайдоси эдим. 1994 йилдан қўшиқчилик билан жиддий шуғуллана бошладим. Лекин шу пайтга қадар қўшиқларимни ортиқча реклама қилмадим. Фақат турли тадбирларда, кичик давраларда куйладим. Университетда иқтисодчилик касбини эгаллаганимдан кейин банкда,

қўшма корхонада ишладим, бироқ юрагимдаги санъатга бўлган меҳр-муҳаббат мени ўзига тортаверди. Қаерда бўлмай, қаерда ишламай қўшиқ айтиш истаги биринчи ўринга чиқаверди. Шу сабаб ҳозир янги тароналар ва клиплар яратишга ҳамда ижодим орқали ўз мухлисларимни орттиришга интиляпман.

— Рақобатга қандай қарайсиз?

— Санъаткорлар ўртасида рақобат кучайсагина дилтортар тароналар дунёга келади. Савияси паст қўшиқлар ўз-ўзидан четга чиқиб қолади. Ҳиссиз қўшиқларни тингловчига мажбуран тинглатиб бўлмайди. Ўз ўрнида шоирлар, бастакорлар ҳам яхши қўшиқ яратиш йўлида бир-бирлари билан рақобатга киришишади, юксакликка қараб интилишаверади.

— Қачон яккаҳон концерт дастурингиз билан қўшиқсеварларни хушнуд этмоқчисиз?

— Бу ҳозирча менинг энг катта орзуйим.

— Ҳозир қандай қўшиқлар устида изланыяпсиз?

— Ижодий режаларим катта. “Лайли” қўшиғига клип олиш учун Хитойга боришни режалаштиряпман. Яна бир шўх таронани студияда ёздиришга тайёрланапман.

— Мазмунли суҳбатингиз учун ташаккур.

Суҳбатдош: **Мазпура
НАБИЕВА**

Баҳодир Қорақалпоistonning Манқитидан етишиб чиққан истеъдодли ёзувчи. Яқинда у «Гулистон» журнаliga тахририят аъзоси сифатида қабул қилинди. Истеъдодли дейишимизга унинг асарлари тўла асос бўла олади. Унинг «Оқибат» (1998) қиссаси, шеърлар тўплами «Соғинч» (1999), биринчи романи «Асранган олтин» (2000), иккинчи романи «Тақдир ўйинлари» (2001), учинчиси «Ой нурлари

сўнмайди» (2005), 2007 йилда эса «Ўқилмаган мактуб» қисса ва ҳикоялар тўплами ҳамда «Лафз» романлари чоп этилган.

Яқинда у «Кўйнимдаги қотил» деб номланган янги романини ёзиб тугатди. Бу романда қандай қилиб, баъзи бир ёшларнинг жиноят оламига кириб қолиши моҳирона ва бадиий тарзда акс эттирилган. Инсон ҳеч қачон ақл заковатини мол-дунё, мансаб, обрў учунгина сарфламаслиги керак. Дунёда маънавиятдан қудратлироқ, юксакроқ қудрат йўқ. Бунга эришмоқ учун эса инсон баркамол тарбияланган бўлиши лозим.

Янги асарда ёзувчи жамиятдаги тўғри йўлдан адашган тоифаларнинг яшаш тарзини, айш-ишрат ва нафс балосига гирифтор бўлган кимсаларнинг

ўзаро рақобатларини муфассал ва ҳаққоний тасвирлаб берган. Журналимизнинг 4-сонидан бошлаб ана шу романи азиз мухлислар ҳукмига ҳавола қилмоқдамиз. Ушбу асар Сизни бефарқ қолдирмайди деб ўйлаймиз.

* * *

Чор тарафи темир панжара билан ўралган икки қаватли чиройли бинонинг олд саҳнидаги сунъий ҳовузнинг ўнг қирғоғига ўрнатилган оғзидан заҳар томчилаётган илон рамзи бир қарашда одам этини жунжиқтириб юборса, иккинчи бор қарашда дилда хотиржамлик пайдо қилади, қалбда тиббиётнинг халоскор эканига ишонч туғдиради. Қотмадан келган забардаст йигит ана шу тиббиёт рамзига қайта-қайта қараб ўтаётиб, ҳовуздаги типтаниқ мовий ранг сувда ўз соясини кўрди. Сув остида бир-бирларини ўзгача бир меҳр билан қувлашиб юрган митти-митти балиқчаларга кўзи тушди. Уларнинг таббий меҳрибончилиги йигитнинг маънос кўзларига ўзгача нур бағишлади. Ҳовуз теvaraгида теп-текис униб, кўкка бўй чўзган узун ва ҳали гавдаси нозик теракларнинг юракка ўхшаш япроқларининг осуда эсаётган шамол эпкинлари таъсиридаги тебраниши йигит юрагида алланечук умидлар ўйғотди. Кейин яна у сувдаги ўз соясига қараб бармоқлари билан қоп-қора ва майин сочларини тўғриладида, тез-тез юриб, туман касалхонаси эшигини очиб, ичкарига кириб кетди.

* * *

Бинонинг иккинчи қаватига кўтарилган йигит йўлакда шошиб кетаётган — эгнига оқ халат кийиб олган қизга мурожаат қилиб сўради:

— Кечирасиз синглим, Хўжаев нечанчи палатада ётибди, билмайсизми?

— Ўн бешинчи палатада, — ҳамшира қиз шундай дея унга парво ҳам қилмай тез-тез юрганича ёнидан ўтди-кетди.

Унинг кетидан бир зум тикилиб қолган бу одам, “Бирор оғир касал олдига шошиб кетаётибди, шекилли” деб ўйлаганича бир зум туриб қолди.

Кейин у ўн бешинчи палатани қидира бошлади. Эркак оқ ранга бўялган эшиклардаги рақамларга бирма-бир кўз ташлаб бораркан ўн беш рақами ёзилган эшик олдида тўхтаб уни оҳиста чертди.

Ичкаридан, «Кираверинг», — деган товуш эшитилди.

Эшикни очиб кирган эркакга стулда омонатгина ўтирган йигитнинг кўзи тушди-ю, сакраб ўрнидан туриб унинг қучоғига отилди.

— Яхши етиб келдингизми, Алижон ака? — деди йи-

БАҲОДИР ХУДОЙБЕРГАНОВ

КўЙНИМДАГИ

ҚОТИЛ

РОМАН

гитнинг лаблари, зўрға пичирлаб.

— Раҳмат Алишер ука! Дадажоним яхшими-лар? Унинг кўзи йигит елкаси оша каравотдан туриш учун бошини кўтаришга уринаётган оппоқ соқолли нуроний чолга тушди-да, у томонга талпинди.

— Ётинг, дадажон... Ётаверинг! — дея у чолни кучоқлаб оҳиста кўришди. — Яна касалланиб қолдингизми, дадажон?

— Келиним, невараларим яхши юришибди-ми? — чол ўглининг саволига жавоб бермасдан уни сўроққа тутди. Кейин териси суягига ёпишиб қолган қўли билан ёшсиз кўзларини артди. — Жасурбек ҳам келдими?

— Укам эртага келади, дадажон, — деди Алижон дудуқлана-дудуқлана.

Чол бир хўрсиндида ҳушидан кетди. Бундан шошиб қолган йигит:

— Алижон ака, мен ҳозир, — дея эшик томонга отилди.

Орадан кўп ўтмай ҳамшира қизни эргаштириб келди.

— Дадажон кўзингизни очинг!.. Кўзингизни очсангизчи, дадажон... — дея йиғлаётган Алижон чолни кучоқлаб олган ҳолда полда чўккалаб ўтирарди.

— Чеккароқ туринг! — ҳамшира унинг биладан тортиб четга сурди. Кейин чўнтагидан до-риларни олиб чолга укол қила бошлади.

— Ҳозир буларга тинчлик керак! Алишер ака, мен сизга амакимларни ҳеч ким безовта қилмасин, демаганмидим-а? — жиддий оҳангда деди ҳамшира.

— Айтувдингиз!.. — деди йигит айбдорлардай бошини эгиб. У бирпас сўзидан тўхталиб турдида яна қўшиб қўйди. — Бу киши акам. Тошкентдан дадамни кўргани келган.

— Жасурбекмисиз? — оқ халатли қиз эркакка нигоҳ ташлаб қўйди.

— Йўқ!.. Мен Алижонман, — деди у бироз ийманиб.

Муолажани тугатган ҳамшира.

— Қани, иккалангиз ҳам палатани бўшатинглар, — деди.

— Нега энди!? — деди Алижон кўзлари хона-сидан чиқиб кетгудай бўлиб.

— Кўрқманг, дадангизга ҳеч нарса бўлмайди... Ҳозир ўзларига келадилар. Мен ўзим олдиларида бўламан. Ҳозир буларга фақат тинчлик керак. Сизларни кўрсалар, яна ёмон бўлиб қолади. Бироз ўзларига келиб олганларидан кейин уйку дори бераман.

Алишер «юринг» дегандай Алижонни эшик томонга қараб имлади.

Шу пайт чол, «Жасурбек», — деб ингранди.

Ҳамшира эса «қани, тезроқ чиқиб кетинглар» дегандай уларга бармоғи билан ишора қилди.

Улар йўлакка чиқиб, шу ерда турган стуллардан жой олиб ўтиришганича бир зум жим қолишди.

Орадан бир талай вақт ўтгандан сўнг йигит сўради:

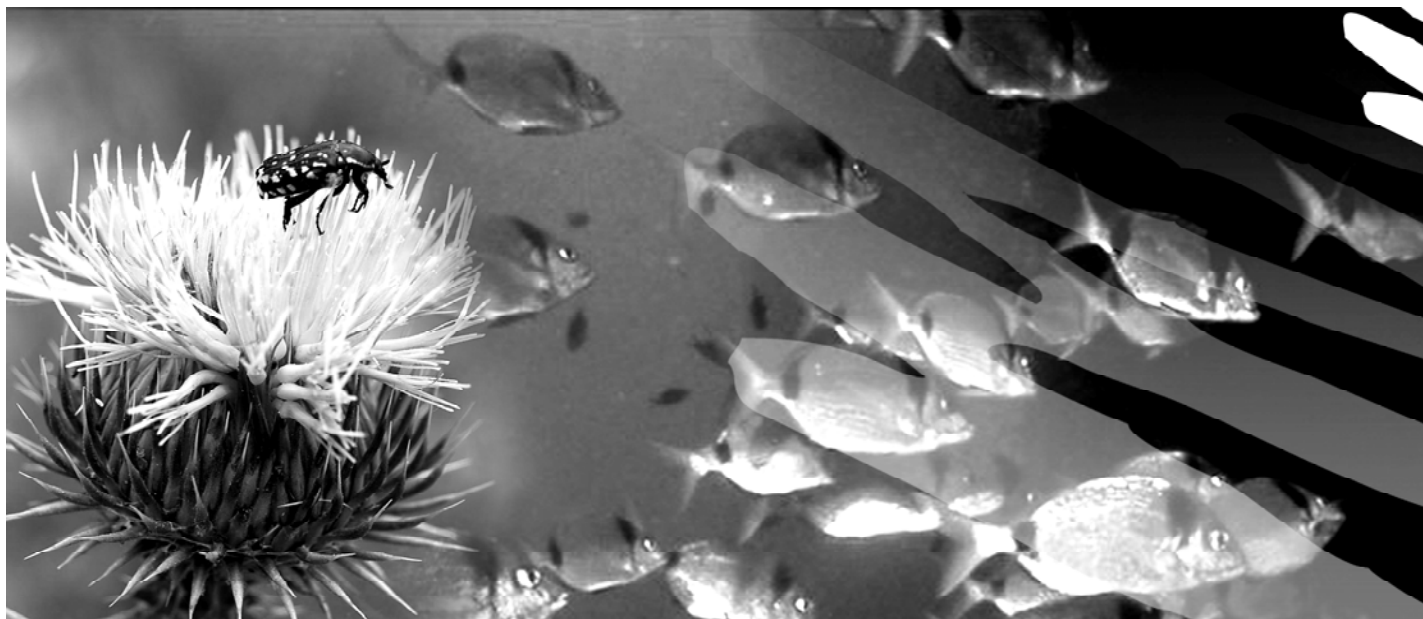
— Жасурбек акамлар нега келишмади?

Унинг саволига нима деб жавоб беришини билмай бироз ўйланиб қолган Алижон ниҳоят тилга кириб, хўрсиниб деди:

— Билмадим ука... билмадим... Мен унга бир неча марта тайинлаб айтгандим. Унинг гапларидан кейин яна ўртага жимлик чўкди.

«Нега энди Жасурбек бизлардан ўзини олиб қочади. Мен унинг бундай йўл тутишига ҳеч ҳам тушунолмаяман» деб ўйлаган Алижон негадир ҳозир укаси билан ижарада турган уйни эслади.

...Кичкинагина кўримсиз хона эди у. Шифтдаги лой сувоқ бир неча жойидан кўчиб тушган, қамишдан тўқиб қоқилган чий кўриниб қолган эди. Тахтадан қўлда ясалган кийим илгич деворга қоқилган. Хонага пол қоқилмаганлиги учун, унинг ярмигача пишиқ гишт текис терилган, устидан

ранги ўчган, бир-икки жойи титилган гилам ташлаб қўйилганди. Ҳамиша хонада ернинг намиққан ҳиди анқиб турарди.

Ана шуларни эсларкан Алижоннинг димоғига унга таниш бўлган ер ҳиди гупиллаб урилгандай бўлди. Ҳозир унга бу ҳид нимаси биландир яқин ва ёқимли туюлди.

У яна хаёлга берилди. Укаси Жасур билан бўлган суҳбат кўз ўнгида жонланди.

Гилам устига хонтахта қўйилган бўлиб, унинг атрофидан жой олган икки ака-ука суҳбат қуришиб ўтирибди.

Улардан бири:

— Қаранг ака ҳаво очиқ эртага иссиқ бўлади, — деди.

Мўйлови энди сабза урган йигит хона деразаси оша осмонда чарақлаб турган юлдузлар-у, булутлар билан беркинмачоқ ўйнаб юрган баркашдек ойга тикилганича, ҳа, тўғри айтасан ука, — деди.

— Қишлоғимизда деҳқонлар ҳам қимирлаб, қолишгандир. Кичкиналимизда дадамлар ҳам эрта баҳордан картошка, сабзи, пиёз экар эдилар-а, Алижон ака? — дея Жасур бир энтикиб қўйди.

Кейин у акасига меҳр тўла кўзлари билан боқаркан яна сўзини давом эттирди. — Ер юзида бизнинг қишлоқдай қадрдон жой бўлмаса керак.

— Ҳамманинг туғилган жойи унинг учун энг зўр жой ука! — деди Алижон ҳам бироз жонланиб. У гап мавзусини яна экин-тикинга буриб юборди. — Жасурбек эсингдами дадамлар энг аввало, тувакларга помидори экиб уй ичида ўстирар эдилар. Ўша кўчатларни мен билан сен алоҳида эгатларга экиб «кимники зўр бўлиб етишиб кўпроқ ҳосил бераркин» деб қўлимиздан келгунича парвариш қилардик.

— Нимасини айтасиз Алижон ака, — дея Жасурбек бир оз ийманиб бошини қашлаб қўйдида, яна сўзида давом этди. — Бир йили мен эккан кўчатлар тезроқ етишсин деб ўйлаб, дадамлар иккаламизга бўлиб берган ўғитларни эгатларга сеппиб чиққанимиздан кейин тонг саҳарлаб ҳеч кимга сездирмай, оғилхонадан яна шунча ўғит олиб сепганимда помидор кўчатлари кўтаролмай қуриб қолгани эсингиздами?

— Эсимда ука, эсимда, — деди Алижон ёшлигини хотирлаётгандай хаёлга берилиб. — Сен шунда роса йиғлаган эдинг. Кейин дадамлар «қўй йиғлама, ўғлим» деб Азимжон амакимларниқидан кўчат олиб келиб ўзлари экиб берувдилар. Шу йили сенинг эгатингдан кўпроқ ҳосил чиққан эди.

— Нима бўлгандаям у пайтларда ҳаёт бошқача эди, Алижон ака, — деди Жасурбек хомуш тортиб.

«Укам қишлоғимизни соғинибди. Мен ҳам юртимизни соғинганман-

у, лекин ёшим катталиги учунми ёки икки йил ҳарбий хизмат ўтаб келганлигим, бундан ташқари уч йилдан буён шу ерда илм олаётганлигим сабаблими тақдирга тан бериб бироз кўниккандайман. Жасурбекнинг келганига ҳали бир йил ҳам бўлгани йўқ». Алижон шуларни кўнглидан ўтказар экан укасига ич-ичидан ачиниб:

— Уйдагиларни соғинган кўринасан, — деди.

— Бугун қишлоғимизни соғиндим Алижон ака! — деди Жасурбек. Унинг бўғзидан шу сўз билан бирга юрагидаги барча армонлари гўё отилиб чиққандай бўлди.

— Яна озгина сабр қилсанг ёзги таътилга чиқамиз. Кейин иккаламиз бирга қишлоққа қайтамиз, — деди Алижон укасига далда берган бўлиб.

— Қани эди шу кун тезроқ келақолса! Бир маза қилиб келардик! — Жасурбекнинг ушбу гапидан кейин ўртага жимлик чўкди...

Алижоннинг хаёлидан ҳозир шулар кечар экан, кўзлари намланди. У ёнидаги эзилиб ўтирган Алишерни баттар тушкунликка тушириб қўйишдан чўчиб, кўз ёшларини унга кўрсатмаслик ниятида ўтирган ўрнидан туриб, йўлак бўйлаб юриб кетди.

Шифокор укол қилганидан кейин бир оз ўзини яхши ҳис қилгандай бўлган чолнинг хаёлидан ўтмиши бирин-кетин кино тасмаларидай ўта бошлади. Энг аввало, унинг кўз ўнгида ўзи яхши кўрган баҳор фасли намоеён бўлди. Сўнг кўм-кўк дала... Шу далани иккига ажратиб турган оёқ изи йўлида ишдан чарчаб уйига кириб келаётгани жонланди.

Ўрта бўйли, қорачадан келган, озгин, қирра бурун бу эркак дала чеккасидаги ҳашаматли уйга кириб келдида, кўлидаги китоб-дафтларини жавонга қўйди. Кейин ён-атрофга назар ташларкан:

— Ҳой, онаси қаердасан? — деб чақирди.

Уйдан сал нарида жойлашган оғилхонадан челақ кўтариб чиққан ушоққина аёл:

— Вой дадажониси келдингизми? — дея эрининг жавобини ҳам кутмай, — мен ҳозир... ҳозир... — деганича уй ичкарасига кириб кетди.

Орадан кўп ўтмай кўлида сочиқ ушлаб чиққан аёл ҳовли бурчагида трубага ўрнатилган жумракдан оқаётган сувга эркак юз-қўлини ювиб бўлгунича пойлаб турди. У ювиниб бўлгач, жумракни ёпиб аёлга юзланди. Шу пайт аёл кўлидаги сочиқни чаққонлик билан эркакка узатаркан:

— Дадажониси, сиз устингиздаги кийимларингизни алмаштириб чиққунингизгача мен ошни сузиб қўяман, — дея яна эрининг жавобини кутмасдан ўнг томонидаги эшик томонга қараб пилдираганича юриб кетди. Орадан чорак соатча вақт ўтиб-ўтмай айвондаги хонтахта атрофидан жой олган эркак: — Онаси, болаларинг қани, — деди.

— Алишержон сигирларга ем бераёпди. Нодира билан Наргиза ҳали мактабдан келишмади.

— Ўғлимизни чақир. Овқатини еб олгандан кейин ҳам молларига қарайверади. Ошни иссиғида еган маъқул.

— Сиз кийимларингизни алмаштираётганингизда чақирувдим. Шу бола тушмагурингиз си-

гирларни бирам яхши кўради-ки... Бирам яхши кўради, — дея жавраган аёл ўтирган ўрнидан тураётганда хонага ўспирин йигит кириб келди.

— Ассалому алайкум, дада, — деди у.

— Валайкум ассалом. Кел ўғлим овқатга қара.

— Мана келдим, дадажон, — дея ўспирин хонтахта атрофидан жой оларкан яна сўзини давом эттирди.

— Қора новвос роса семирибди. Энди уни сотиб ўрнига иккита новвос олиб берсангиз яхши бўларди, дадажон.

— Ўн учта сигирни қандай эплайсан, болам тушмагура, — гапга аралашди аёл.

— Дадам олиб берсалар боқишни ўзим эплайман, ойижон. Битта боққан новвоснинг пулига иккита бераяпти-ку. Мана, икки йилда битта новвосим ўн битта бўлди.

— Хўп бўлади, ўғлим. Овқатингни еб ол кейин бафуржа гаплашамиз. Отанинг бу гапидан сўнг дастурхон атрофидагилар жимиб қолишди.

— Бисмиллаҳир роҳманир роҳим, — деб эркак ошдан олиш учун қўл чўзгандан сўнг қолганлар ҳам зўр иштаҳа билан овқатни танаввул қила бошлашди. Дастурхон атрофидагилар овқатланиб бўлишганларидан кейин эркак Курьон оятларидан тиловат қилиб марҳумлар руҳига бағишлади. — Кейин, эй худойим болаларимга тинчлик-осойишталик, соғлик-саломатлик ва бахт бер, деб юзига фотиҳа тортди. Қолганлар ҳам унга қўшилди.

— Онаси бир чойнак иссиқ кўк чойингдан олиб кел. Ошдан кейин чанқоқбосди қилмасак бўлмайди.

— Дадажониси айтмасангиз ҳам ўзим олиб келмоқчи бўлиб турувдим, — дея аёл хонтахта устидаги чойнакни олиб хонадан чиқиб кетди.

— Ўғлим, — деди эркак атайлаб ургу бериб, — сен ўн учта хўкизни боқа олармикинсан?

— Нега боқолмас эканман. Ўн учта эмас эликта бўлса ҳам боқаман.

— Қийналиб қолмагин дейман-да ўғлим!

— Ҳеч ҳам қийналмайман, дада. Мен боққан ҳар битта семиз новвос ўрнига иккитадан кичикроқ новвос беради. Алижон акам билан Жасурбек акамлар хизматдан келгач уларни ҳам ўқитишингиз лозим. Кейин эса ҳаммамизни уйлантирасиз... Буларнинг ўзи бўлмайди-ку, ахир.

Ўғлига меҳри товланиб кетган ота:

— Сенчи, сен ўқимайсанми? — деб сўради.

— Ўқийман... Ўқиганда ҳам ўқишнинг зўрида ўқимоқчиман!..

— Яхши, хўш ким бўлмоқчисан? — ўғлига синовчан назар билан қаради у.

— Прокурор бўламан.

— Нега прокурор бўлмоқчисан, ўғлим?

— Атҳам прокурорнинг ўғли синфдошим, уни ҳар куни ҳар хил машинада бегона амакилар мактабга олиб келишади. Дарсимиз тугагач, Ботир синфдошим, «Энди адамнинг қайси хизматкорини чақирсам экан» дейди. Синфдошларим унга ҳавас қилишади айниқса, қизлар. Синфимиз бўйича «сотка» фақат унда бор. Охирги дарсга киришимиздан олдин телефонда кимнидир чақиради.

Дарсимиз тугаб кўчага чиқсак, уни машина кутиб турган бўлади. Уни кўрган ҳайдовчи амаки сакраб машинасидан тушади-да, синфдошим Ботирга машина эшигини очиб туради. У бўлса гердаийб машинага ўтириб кетади.

Ҳамма унга ҳавас билан қараб қолади.

— Ҳавас қилиш яхши. Лекин бунга ҳар ким ўз кучи, билими билан эришиши керак. Ўғил бола ота-онаси, ака-укасининг ёрдами ортида гердаийб юрмайди, бу уят.

— Сиз анаву куни мактабда қилган йиғилишимизда, «ҳеч ким мактабга қўл телефони олиб келмасин» деганингизда, у менга «қара аданг сенга сотка олиб беролмагани учун бизларга ҳам телефон олиб келма деяпти. Агар сенга сотка керак бўлса адамдан илтимос қиламан, улар бирорта хизматкорига олдириб беради. Фақат адангга айт, менга индамасин» деди.

— Сен унга нима дединг ўғлим, — отанинг юзи қаҳрли тус олди.

— Керак бўлса дадамлар менга юзта телефон олиб берадилар. Лекин бу ер бозор эмас, илм оладиган мактаб, — дедим.

— Яшавор, тўғри айтибсан ўғлим, — отанинг юзи бироз ёришди. — Лекин сен Ботирга ҳавас қилиб прокурор бўлмоқчимисан?

— Йўқ дада. Агар Ботирнинг дадаси ҳалол одам бўлганларида ўғлига бундай қилишига йўл қўймас эдилар. Мен ҳалол прокурор бўлиб яхшиларга суянчиқ бўлмоқчиман.

— Раҳмат ўғлим! Сен албатта, ниятингга эришасан. Аммо сен шуни эсингдан чиқармагин-ки, маънавият ҳар бир одамнинг тақдирини, келажакни белгилайди. Ҳақиқат эгилиши мумкин бироқ у синмайди. Шошма-шошарлик қилмаслик керак! Ҳаётнинг ўзи бир мактаб. У ҳар кимни ўз ўрнига қўяди, — дея меҳр тўла кўзларини ўғлига қадади.

Шу пайт хонага аёлга эргашиб кирган иккала қизалоқ:

— Ассалому алайкум дадажон, — дея бараварига чулдирашди.

— Валайкум ассалом, она қизларим. Бугун неча баҳо олдингизлар?

— Учта фандан беш баҳо олдим, — деди сал бўйи новчароғи.

— Мен бугун битта беш билан тўрт баҳо олдим, — деди кичкина қизалоқ сал ийманиб.

— Зўрсизлар-ку, она қизларим! Доимо шундай бўлсин. Ҳеч ҳам бўшашманглр. Хўпми?

— Хўп бўлади дадажон! Сизга акамдан хат келди, — дейишди қизалоқлар барварига. Кейин каттароғи синглисига сен гапир дегандек бир қараб қўйдида жимиб қолди.

— Танаффус пайтида опам билан мактаб ҳовлисида гаплашиб турган эдик, почтачи амаки велосипедда олдимизга келиб тўхтаб опам икковимизга биттадан хат бериб кетди, — дея кичкина қизалоқ қўлидаги конвертни дадасига узатди.

(Давоми бор)

Инсон ҳар доим ҳаёти тинч ва фаровон кечишини истайди. Бирор соҳани мукамал эгаллаб эл-юртга танилишни орзу қилади. Бунинг акси кўрилса унинг руҳиятини тушкунлик кечинмалари чулғаб олади. Гоҳида оддийгина тасодиф ҳам улуг мақсадлар сари етаклаб кетиши мумкин.

Лавҳамиз қаҳрамони Умид Ражабов 1983 йил 28 августда Самарқанд вилоятининг Самарқанд туманидаги Хўжа Аҳрор Валий маҳалласида туғилган. Мазкур тумандаги Абдурашид Аллонов номли умумтаълим мактабининг 6-синфида ўқиб юрган кезларидаёқ ўз ҳаётини спорт билан боғлашга қарор қилиб, кураш тўғрисида қатнашади.

Мактабни тамомлагунча шу соҳада шугулланиб, маҳоратини ошириб борган Умиджон кўплаб мусобақаларда юқори натижаларни қўлга киритади. Мактабни битириб, Самарқанд шаҳар озиқ-овқат коллежининг иқтисодиёт факультетига ўқишга киради. Ўша кезлари у анъанавий каратэ-до йўналиши бўйича шугулланиб юрган талаба Шухрат Самадов билан танишиб қолади.

Ўзбекистонда деярли янги спорт тури ҳисобланган анъанавий каратэ-до Умиджонда катта қизиқиш уйғотади. Унинг ўзи бу ҳақда қуйидагича ҳикоя қилди:

— Ўшанда куз ойлари эди. Эндигина коллежнинг I-курс сабоқларини ўргана бошлаган эдик. Вилоятимизда пахта терими авжига чиққан пайтда кўплаб талабалар қатори бизлар ҳам кўчма бригада бўлиб ҳашарга бордик. Бир кун эрталаб туриб қарасам шийпон олдидаги бир талабанинг қандайдир спорт машқларини бажараётганини кўриб қолдим. Унинг ҳаракатлари жуда жозибали, уйғун ва айни дамда шиддатли эди. Талабанинг ўзгача мароқ ила бажараётган машқларини қизиқиб қузатдим. Машғулотлари ниҳоясига етгач танишдик. Бу машқлар қайси спорт турига тегишли эканини сўрадим. У менга эринмасдан анъанавий каратэ-до қонун-қоидаларини тусунтирди. Шу тариқа каратэ-дога маҳлиё бўлдим. Мен Шухратга шогирд тушдим.

Хуллас, ўта тиришқоқлиги боис Умид Ражабов қисқа йиллар ичида анъанавий каратэ-до мукамал ўзлаштириб, ўзи ҳам мураббий даражасига бориб етди.

Маълумки, шарқ яккакураш тарихи қадим-қадим даврларга бориб тақалади. Бу курашнинг ўзига яраша фалсафаси бор. Дейлик, каратэчи

оқ либос кияди. Белбогининг ранги — қора. Оқ ранг — поклик рамзи. Қора эса ёвузликка қарши қуроли — мушти бор деганидир.

Буюк бобокалонларимиз — сўфи шоирлар яккакураш билан мунтазам шугулланганлар. Негаки, таълимотларини тарғиб қилиш пайтларида уларга ҳужум қилиш эҳтимоли бўлган. Шунда сўфийлар жисмоний кучни ишга солганлар. Ақл ва жисмоний куч муштараклик касб этса шахс баркамол мақомга эришган.

— Оилада тўрт фарзандимиз, — дейди Умид Ражабов. — Мен, укам Азиз, синглим Мустаҳкам Раҳматова каратэ-до билан шугулланишади. Бу спорт тури бизга ишонч, завқу шуқуҳ бахш этади.

Каратэчининг энг асосий қуроли нима, деган саволимизга Умиджон, ишонч, деб жавоб беради. Инсон ўзига астойдил ишонса, мунтазам равишда машқ қилса бу спорт турини бемалол эгаллаши мумкин.

У.Ражабов 2004 йилда республика кубоги мусобақасида фахрли учинчи ўринни эгаллади.

Шундан сўнг бир қатор мусобақалар ғолиби бўлди. Ўнта олтин медал, ўн бешта кумуш медал ва бронза медалларга сазовор бўлган.

2007 йилда Умид Ражабов ЎЗАКФ Самарқанд бўлими Президенти бўлди. шу кунга қадар ўша

масъулиятли лавозимни бажариб келмоқда. Етти юзга яқин шогирдлари бор. Шогирдларидан ўн нафари қора белбоғ соҳиби бўлишган.

Инсон ҳамиша орзу билан яшайди. Умиджоннинг энг олий орзуси қадимий Самарқандда каратэ-дони янада тараққий эттиришдир.

Зоҳиран, каратэ-до шунчаки бир спорт туридир. Ботинан, бу кураш усулининг муқаддас анъаналари мавжуд. Инсон ақдан ва жисмонан чиниқмас экан ўз мақсадларига эриша олмайди. Бинобарин, ақл ва жисмоний куч уйғунлигида бетимсол ҳикмат бор.

Президентимиз таъкидлаганидай, спорт мамлакатимизни дунёга қисқа фурсатда танитади, машҳур қилади. Шунинг учун ҳам юртимизда спортга катта эътибор қаратилмоқда. Мураббийларимиз тинимсиз изланмоқдалар. Ана шулар сафида Умид Ражабов ҳам бор.

Ихтиёр ИСМОИЛОВ

ПАРВОЗДАГИ РАНГЛАР ЖИЛОСИ

Рассом Бахриддин Бозоров билан суҳбат

Ҳазрат Румийнинг “Аслинг каби кўрин...” деган машҳур ҳикматлари бор. Бу ҳикмат ботинида яширинган маъноларни китоб безаш санъати билан чоғиштирганимизда янада эзгу ифодаларнинг тараннумидан воқиф бўлаемиз.

Инсоннинг маънавий оламини таркиб топдирадиган жилва — бу китоб. Мутолаа не эканини англаб етганимиздан сўнг ўзимиз ҳам китобдагидай фикрлай бошлаймиз. Ундан олдин нима бўлганини ҳам, кейин нима бўлишини ҳам билмайди киши. Ўз фалсафаси билан яшайверади. Китоб дўконига кирар экансиз, жавонларда турфа китобларнинг номлари товланади. Уларнинг «чеҳралари»га кўзингиз тушади. Мутолаага жалб қиладиган нарса шу. Янги китоб билан танишиш янги одам билан танишгандай гап.

Мана шу ерда китоб рассомининг маҳоратисиз адашиб қолиш мумкин. Ўзингиз севган китобни унинг сеҳрли мўйқалами таъсирида таниб оласиз. Рассомнинг бу хизмати адашган йўловчига манзилни топиб бергандай гап. Мақсад ҳам шу — маънавий дунёга адашмай кириб келмоқ. Китоб муқовасидаги сурат балки кейин унутилар, мутолаагир бошқа ўлчам билан бу оламга кириб кетганда у қалб кўзи воситасида томошага чоғлангандир.

Бировлар буни учинчи кўз ҳам дейди. Бунинг фарқи йўқ. Аммо у китобга муқова орқали кирди. Муқова бу

— эшик. Тафаккур эшиги. Китоб рассоми шу нурли оламнинг эшигини топиб берадиган санъаткордир. Мутолаагир у ерга эсон-омон етиб борса бўлгани. Рассом ўз вазифасини бажариб яна ўз олами сари парвоз этади.

Бахриддин Бозоров мўйқаламига тааллуқли китобларни санаб тамомлаш қийин. Дарҳақиқат, у киши безаган китоблар бугунги ўзбек китоб дизайни нодир намуналари ҳисобланади. У мумтоз адабиёт намояндаларидан тортиб замонавий адабиёт вакилларининг китобларини безаган новатор рассом сифатида танилди.

Таржimai ҳол: Бахриддин Бозоров — 1974 йил Қашқадарё вилояти, Деҳқонобод туманида туғилган. П.П.Беньков номидаги Республика рассомчилик билим юртини тамомлаган.

— «ARTLOL» МЧЖ дизайн маркази Бош директори. Кейинги пайтларда “китоб мусаввири” атамаси эскириб, ўрнига “китоб дизайнери” деган ислоҳ вужудга келди. Унда анъанавий китоб графикасининг тақдири нима бўлади?!

— Юртимизда китоб йўқ биронта уйни топиб бўлмаса керак. Киши қандай касб эгаси бўлмасин, барибир китоб ўқийди. Баъзи одамлар китобнинг мазмунигагина эътибор берсалар, айримлар бадиий жиҳатдан безатилишига ҳам эътибор берадилар. Биз чиройли китоб деганда, даставвал, нашр этилган бирор бир китобнинг матбаа жиҳатидан қанчалик бажарилганини: қоғознинг сифатини, ҳошияларнинг кенглигини, ҳарфларнинг аниқлигини, текис терилганини, рисоладагидек тикилганини, мустаҳкам муқоваланганини тушунамиз.

Аммо китобнинг чиройлилиги фақат юқоридаги жиҳатлари билангина белгиланмайди. Китоб безаш санъати устида ҳаттолар, мусаввирлар кўп қадим замонлардан шуғулланганлиги юртимиз тарихидан маълум.

Китоб безаш санъати тажрибасидан келиб чиққан ҳолда шунга айтиш мумкинки, “китоб мусаввири” ва “китоб дизайнери” атамаларини бир-биридан айро тасаввур этмаслик керак. Компьютер бугунги кун рассоми оғирини енгил қилди. Баъзи малакали рассомлар ҳамон эскича усулда ижод этадилар. Компьютерда ишлашни билмайдилар. Бунинг кўп жиҳатдан ёмон жойи йўқ. Аммо баъзилар компьютер дизайнида ишлашни билмайдилар-у, рассомликдан хабарсизлар. Мана шу ёмон. Агар рассом иккала тажрибадан хабардор бўлса, бу айни муддаодир. Бундай рассомларнинг ижоди матбаачиликнинг эртанги кунини белгилайди.

— Китоб дўконларида, халқаро кутубхоналарга кирганимизда кўзимиз хорижда чиққан китобга тушиши билан дарров уни кўлимизга олаемиз. Китобнинг кўриниши, муқовасининг жозибаси кишини ўзига

торгади. Гарчи тили тушунарсиз бўлса -да, китобни томоша қиласан. Қайтариб жойига қўйгинг келмайди. Нега бизда муқова безаш санъати шу даражада эмас?

— Китобнинг яхши чиқиши фақатгина рассом маҳоратига боғлиқ эмас. Муқовадаги сурат нечоғлик нафис ишланган бўлмасин, агар матбаа, муқовалаш, техник муҳаррирлик санъат даражасида бенуқсон бўлмас экан, китоб кўрсиз бўлиб қолади. Босмахона китобни сифатли чоп этмаса, бу рассомнинг хатосига кирмайди. Ношир замонавий матбаа тажриба ва қоидаларини сифатли амалга оширмаса ҳам юқоридаги каби нуқсонлар вужудга келади. Баъзан матбаа қоидаларига амал қилинмаса, рассом эскизда тасвирлаган ранглар ҳам ўзгариб кетади. Хира ёки бўёқлар чапланиб кетиши матбаа техникларининг айби билан содир бўлади. Кўриб турганингиздек, китоб бир неча одамнинг масъулиятли меҳнати маҳсулидир. Юқорида айтиб ўтилган шахсларнинг бирортаси ишга лоқайд ёндошса ҳам матбаа жиҳатидан сифатсиз китоблар чоп қилинади.

— **Мазкур санъат турини қандай танлагансиз, болаликдан рассомликка қизиққанмисиз?**

— Мен мактабда ўқиб юрган чоғларимда география дарсини яхши кўрганман. География ўқитувчиси бўлиш орзуим эди. Аммо расм чизишни яхши кўрардим, “мактаб рассоми” эдим. Мени доим бошқа дарслардан озод этиб, нимадир чизиб беришни илтимос қилишарди. Рассом устахонасига бориб рассомлардан чиройли “шрифт” ёзиш сирларини ўрганиш иштиёқида юрардим. Мен у ерда улуг устозларим билан танишиб олдим. Турфа бўёқлар воситасида ўша пайтда мен учун сирли бўлиб кўринган паннолар устида ишлаётган бу ажойиб кишиларнинг қилаётган ишлари эътиборимни тортарди.

Улар менга рассомлик коллежида таҳсил олишни тавсия этдилар. Мана қаранг, плакат перода чиройли ёзишни ўрганаман деб, устозларим сабаб бўлиб, ўша пайтдаги машҳур Беньков номли билим юртининг талабасига айландим.

Талабалик чоғимда мен Ўзбекистон халқ рассоми Искандар Икромовнинг ижод йўлини ўрганганман. У киши биринчи ўзбек китоб графиги ҳисобланади. Ўша пайтда нашр қилинган Ҳазрат Алишер Навоийнинг IV томлик “Ҳазоин ул-маоний”сини кўз олдингизга келтиринг. Бу китоблар китоб безаш санъатининг энг нодир намунаси. Искандар Икромов услуби — менинг туморим. Мен у кишининг маҳоратидан китоб графикаси нима эканлигини ўрганганман.

— **Компьютерда ишланган расмлар бадий санъат турига кирадими? Ахир у қўл билан ишланмаган-ку?**

— Шу ерда янглиш фикрламаслик керак. Компьютерда ишланган суратлар — виртуал санъат тури, деб эълон қилингани бугунги кунда янглик эмас. Мазкур санъат тури бугун анъанавий, эскирган маданият оламига, санъатга, адабиётга кириб келмоқда. Агар мен сизга намуналарини илова қиламан десам, журнал саҳифасидан анча жой эгаллаши мумкин. Бугунги кунда жаҳон тасвирий санъат музейларида виртуал санъат намуналари намойиш ҳам қилинмоқда.

— **Гўзаллик жуда оддий кўринади, дейдилар. Бир қараганда, бажараётган ишингиз осондай туюлади.**

Муаллиф билан биргаликда китоб муқоваси устида ишлаш мумкинми?

— Ижод қилиш худди муҳаббат изҳор қилишдек гап. Бундай пайтда ёлғиз ишлаганинг маъқул. Китобга муқова ишлаш жараёнида баъзи муаллифлар аралашини яхши кўришади. Бу эса анча қийинчилик туғдиради. Айрим муаллифлар мени “компьютерчи” билиб, менга ишонишмаган ҳоллари ҳам бўлади. Улар дизайнер — рассом зиммасига юкланган вазифадан бехабар бўладилар. Уларга бир қарашда бажараётган ишим осондек кўринади. Шунинг учун ҳам ишонишмайди. Улар айтгандай буюртмани бажарсанг эса, муқова рисоладагидек бўлмайди. Бироқ шуниси қувонарлики, сени тушунадиганлар ҳам топилади. Улар китоб безагини менга ишониб топширишади. Ана шундай ҳолларда мен яйраб ишлайман. Уларга чоп этилаётган китоб муқоваларининг бир нечта эскизларини ҳам тайёрлаб бераман.

— **Баъзан муаллиф “буюртма”сини бажаришга тўғри келади. Танқидни ёмон кўрасизми? Улар айтган йўлдан борсангиз ўзингиз истаган даражага путур етмайдими?**

— Бу саволингизга ҳам юқоридаги фикрларимнинг давомини айтишим мумкин. Танқидга келсак, мен танқидни ёмон кўрмайман. Аммо танқид даражасида фикрлашни билиш жоиз. Мен шу пайтгача нимага эришган бўлсам, барчаси танқиднинг меваси. Тушунмаслик, ишланган расмлар эскизи даражасини англамаслик эса кишининг гашини келтиради. Жаҳон китоб санъати билан беллаша оладиган асарларга эга бўлишимиз ҳам керак-ку ахир?!

— **Халқаро кўргазмаларда сиз безаган китоблар қатнашган экан. Сиз безаган китоблар дунёнинг яна қайси тилларида чиққан?**

— Мен “Янги аср авлоди” нашриёт-матбаа марказида бадий муҳаррир бўлиб ишлаганман. Шу пайтгача нимага эришган бўлсам бу — “Янги аср авлоди” ижодий муҳити таъсирида бўлди. Бу ердаги ажойиб кишилар билан ҳамкорлик қилиб тажрибам ортди, шаклландим. Кўргазмаларда қатнашишим ҳам шу жамоа орқали бўлган.

Ҳозирда “Артлол” дизайн марказини ташкил қилдик. Бошқа тилларда чоп қилинган китобларга келсак, улар инглиз, рус ва қардош халқлар тилларида.

— **“Артлол” дегани нима ўзи?**

— “Арт” дегани — санъат маъносидан, “лол” бу ҳайратланиш ифодасидир.

— **Миллий китоб безаш санъатини замонавий-лаштириш мезонлари ҳақида гапириб берсангиз?**

— Суҳбатимиз дебочасида минтақамизда муқова безаш санъати қадимги даврларданоқ ривожланганлиги ҳақида гапирган эдик. Мустақиллик даврига келиб замонавий китоб безаш санъати янада янгича тарзда шакллана бошлади. Бунинг мисоли сифатида “Янги аср авлоди” нашриётида кўпчилик китобхоналарнинг талабларини, бугунги кун китоб бозори талабларини инobatта олган ҳолда амалга ошираётган ишларини айтиш мумкин.

Суҳбатдошлар: **Даврон РАЖАБ,**
Дилдора ҚОДИРОВА.

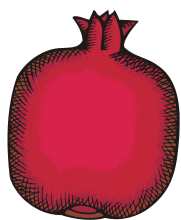

	Одам-симон маймун	→									Тоза ... танга даво	↓	Фильм-дан эпизод, кадр		Самоварлар шафари
	Шашт, шижоат			Отиш устаси, снайпер		«... хаёлпараст» (фильм)		Роберт (футболчи)		Маугли айи и	→				«Саи ич» конфет
	Дарров, шу зароти	→						Сайру сазат		Кон-вертга элиш-тириладу	→	...жон Шамсиев (и изи чи)			↓
	Сигарет 'симлиги			Нарса, аши ол-даш ол		Фойдали азилма жойи		Чой и айна-тиш идиши	→			↓			
		↓		↓		↓		«збек эстрада жонан-даси			... Зул-и арнайн (образ)		Ишти-мас, яли ов		Путин (Россия арбоби)
	Јадимий ер г'лчови	→						Сг'з (синоним)	→		↓				↓
		↓	Чани а-ган, сув-сираган		Шари		Мотоцикл дайдо-в-иси бош кийими	→					Суюнова (и г'ши-чи)		Йирти ич и уш
	Бекорга офтобга чий мас	→		Оми, савод-сиз	→		Кашфит	→	АШ штати	→					↓
	улаба, юти		Муллож		Меънат-нинг таги- музул	→		Уя, катак		Тиланчи	→		
		→				Куй, мусий а		Соти ин, хиёнат-кор	→		→	Социб-и ирон ... Темур	→		
	Касал-хона		Марий-лон матоси		Овунчој	Кичик-еж сафари	Билим-дон, доно	→		Давлат, Африка		Металл «ип»	→		узаб-ланиш
		↓	↓	↓	Исроил автомати		... ва Ева		Юрий (фазогир)	→					↓
	Азамат ... (футболчи)	Татами спорти	Маст-...		Твен (адиб)	Бглиши шарт					Гектар (и ис ача)	Бразия тг'ти уши	→		
		↓	↓		Чи иш келишиги и г'шим-часи			Давлат, Европа		МДГ (русча)	Пг'лат ... (болалар шоири)	↓	Роберт де ... (актёр)	РНК жуфти	Айи ои чи, жосус
	Нектар шири-лиги	→			Чучки-риш			Нота «и иролж»	→						
	Рус авто русуми	→			Георг Ом миллати	→			... Гам-рој улов хонанда		Чай алој ийи иситовуши	→			
	Автолар шафари, Андижон		Авто-япокат		Кг'мил-ган бойлик	...- ука	Питон, кобра	Кг'рса-тиш олмоши	Мир Алишер ... (шоир)	Мини- (дг'кон)	→				
		↓	↓	Лаббай	→	Грозний (шој)	→		Јасам, «сг'з»	Маош, мояна	Туполв учој и		Тгла (шоир)		Она-ер
	Жими дри	«...-Гра» (мусий гуруј)	→		Г'асса	Дарт, Сибирь	→		Ном, от	→		Тошкент трактор заводи (аббр.)	→		↓
				Замон-боп (синоним)	→						Хитой гимнаст-икаси				Голван-нинг рам ... ширин
	Бали уруи	Ширкат раббари	→			Сергей ... (футболчи)	→	Норвегия пойтахти	→			...- номус	→	Ойнасиз дераза Ажабо	↓
				«Кулча» раи ам	→		Брюс ... (актёр)	...- жимида	→		«збекистон ...» (дастур)	→			
	Гайвон-ларнинг милти ли душмани	Тайин, боз устига	→		...- уста-Сидан и г'ри ар	→		Хаёл, фикр	→	Россия вертол-ти		... Гуд (кино-образ)	→		

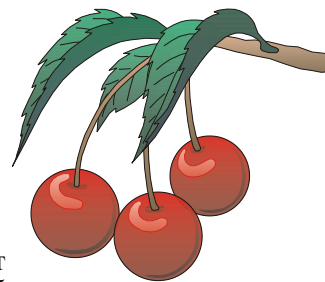

... Абдуллаев (боксчи)	↘																					
Бар-и аорор, Бузилмас		Ша-воний туйу		Денгиз кemasи аъзоси		Энг музим		Корейча фамилия		Жи-и ор хотини («Темир хотин»)		Орти ча ташвиш		Россия кино-мукофоти								
Фото, расм	→					Гайитова (i гши-чи)	→															
Илм-...		Абу ... Форобий (аллома)		...- харажат, чи им		...- синоат	→			Самар-ганд музлаткичи			Арои х'р, тизниста									
	↘		Курорт, Краснодар					Ньютон (физик олим)	→													
«Гасад» акси	→					Портос, Арамис		Амр ... (хонанда)		«Йла! ...! Top!	→											
	→		...жон Мадалиев (i гши-чи)		Икки г'т ораси		Мева уруи	→							Кенжа келин («Келинлар йз-Галони»)							
Номалум сон дәрфи	↘					Ана-... дегунча		Корольва (рус хонандаси)		Кграс-тиш олмаши	→											
Усир (арбоб)		Баурайн пойтахти		Йирик насрий асар	→					...- мошии	→											
Геч i ачон, зиндор		Алои а. Бордикелди	→									Яхна ичимлик	Синган суюкка г'йилади	→								
	↘			Хошиш, истак		Шошган-да ... гопилмас		Килограмм (i ис ача)		Жан ... Ван Дамм	→											
		Сайзра номи		Тажриба мажорат	→					Телеканал, Россия			Жоиз, гринли	→								
		... Кристи («нота негр боласи»)	→			Уи имли ... тилайман	→									Дам, юрди	Шаҷар, Франция	→				
		Билиб туриб, жгрттага		Бор-... атиги		Кирим ва чий имни i ислаш	→					Аравани ... олиб i очма	АШ жанубий штати	→								
	↘							Гита опаси		Табиий соч бг'i и		...- i арши, зид	→									
		Бахилнинг ... к'кармас	Тафаккур, идрок		Тартиб-...	Маъмуд ... Замахшарий	→		Душман, айр		Такаллуф, илтифот	→										
Жадимий (синоним)	↘					Йи илиш мажлис	→						Муборак ой	→								
		Шурик эри («Кавказ асираси»)	→				Бир ... бир жон бг'иб	→			Геометрик шакл	→				Дарф, Европа	→					
	↘			Онанинг опаси		Туркман пули	→					«Јуш «i г'лзи	→									
		«Чап» акси	Нав, тур	→		Ой лой хили, каолин	Турман (актриса)	→		... рози-худо рози		...- тинчи-мас	«...- шуцрат	→		Ловия «укажи	Апанга, оташ	→			Меъмон-...ий худо	
	↘					Шубъя, тусмол	→															
		Бузуи, ишдан чий ан	Зарур, даркор	→				«збек автоси	→							Лаъза, зум	→				Андишанинг i g'ri oi	→
Дард-...	→					Иккинчи исм	→					Ари i уроли	→									

КАМҚОНЛИК (АНЕМИЯ)ДАН САҚЛАНИНГ

Қон инсон организмда бетўхтов ҳаракатланувчи суюқ тўқима бўлиб, у ҳужайра ва тўқималарга етиб бориб, уларнинг ҳаёт ҳамда физиологик фаолиятларининг бажарилишини таъминлайди. Қон суюқ қисм плазма (55%) ва шакли элементлардан (45%) — эритроцитлар, лейкоцитлар, тромбоцитлар)дан иборат бўлиб, организмда хилма хил вазифаларни бажаради. Қон ҳужайраларига кислород етказиб беради ва карбонат ангидрид газини олиб кетади.

Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг маълумотиغا кўра дунёнинг кўпгина мамлакатларида, жумладан, Ўзбекистонда ҳам киши организмда темир биоэлементи етишмаслиги оқибатида бошланадиган камқонлик (анемия) касалликлари кузатилади. Олимларнинг таъкидлашича, камқонлик ҳасталиги асосан, 3 ёшгача бўлган болалар, ўсмирлар ва аёлларда учрайди. Сабаби, уларнинг танаси шаклланиши учун катталарга нисбатан 2-3 марта кўпроқ темир моддаси керак бўлади. Керакли миқдордаги темир моддаси кундалик овқатда етишмаслиги сабабли қон яралиш жараёни сустлашади ва гемоглобин миқдори камаяди. 5 ёшгача бўлган болаларда гемоглобин 110 г/л, 5-16 ёшдагилар учун 120 г/л, аёлларда 120-130 г/л, (ҳомилдорларда 110г/л), эркакларда эса 140-160 г/л бўлиши керак. Гемоглобиннинг битта кўрсаткичга камайиши (масалан, ҳомилдорликда 108 г/л) ҳам камқонлик ҳисобланади. Олимларнинг аниқлашича, болаларда темир танқислигининг асосий сабаблари бу

— онасининг ҳомилдорлик даврида камқонликдан азият чеккани, кейинчалик ҳам кўкрак сутида ва озиқ-овқатларда темир моддасининг етишмаслиги, шунингдек, тез-тез вирусли касалликларга чалиниш ва гижжалардир. Аёлларда эса темир танқислигига ҳомилдорлик йил оралаб такрорланиши, турли қон кетишлар (масалан, бавосир, бурун, ва бошқаларда) сабаб бўлиши аниқланган.

Темир ҳомилдорликнинг иккинчи ярмида она қонидан йўлдош орқали ҳомиллага ўтиши ва унинг тўқималарида тўпланиб, бола туғилгач, дастлабки 4 ой мобайнида темир моддаси унга кўкрак сути билан ўтади. Аёллар кўзи ёриганда ва эмизиш чоғида тириклик манбаи ҳисобланган темир биоэлементини жуда кўп миқдорда йўқотиши исботланган. Бой берилган темирни қайта тўплаш учун соғлом аёлларга камида 3-4 йил керак. Мабодо ҳомилдорлик ҳар йили такрорланса, тана темирни қайта тўлдиришга улгуролмай, уларда камқон ҳасталиги авж олишига асосий сабаб ҳисобланади.

Баъзи ўсмирларда темир захираси етарли бўлмаслиги, ўсмирнинг овқатланиш тартиби ва овқат сифатига эътибор бермаслиги натижасида ҳамда ўсиш жараёнида суякларнинг темирни ўзлаштириши ҳисобига темир етишмовчилиги вужудга келиб, камқонлик пайдо бўлиши мумкин.

Кўпгина турдаги камқонликларнинг умумий аломатлари рангнинг оқариб кетиши, дармонсизлик, бош оғриши ва бош айланиши, кўз олди қоронғилашиши, тез чарчаб қолиши, тирноқларининг юпқалашуви ва

мўрт бўлиб қолиши, юрак уришининг тезлашиши, ҳарсиллаш аломатлари ва бошқалар ҳисобланади. Касаллик илк давриданоқ тери қуриши, оғиз бурчаклари бичилиши, товон ёрилиш, соч ингичкаланиб тез синиши ва кўп тўкилиши, милқлар яллиғланиши кузатилади. Беморда лой, бўр, кесак, гилвата, хом хамир, тупроқ, кўмир, резина каби нарсаларни истеъмол қилиш истаги пайдо бўлади. Кўнглида бензин, керосин, ацетон, бўёқлар ҳидига мойиллик сезади, аччиқ, шўр таомларни хуш кўради. Шунда ҳам даволанмаса, камқонлик ички аъзоларни — юрак, қон-томир ва асаб тизимларини, эндокрин, овқат ҳазм қилиш аъзоларини ишдан чиқаради, шунингдек, гастрит, колит (қуланж), бавосир (геморрой) каби ҳасталиклар пайдо бўлади. Айниқса, ҳомилдорлардаги камқонлик туғруқ жараёнларидаги муаммолар, ҳомиланинг бўғилиб қолиши ва чала туғилиши, қон кетишларга сабаб бўлиши мумкин. Камқон аёлларнинг туғруқ вақтида нобуд бўлиши соғлом аёлларга нисбатан 8-10 марта кўп бўлиши амалда кузатилган. Онанинг камқонлиги натижасида ҳомила бош миясида кислород танқислиги пайдо бўлиб, бу кейинчалик боланинг ақлий ривожланишига анчагина путур етказиши. Шу боис, камқонликнинг олдини олиш ҳозирги кунда тиббиёт олдида турган энг долзарб вазифалардан биридир.

Сафар МУҲАММАДИЕВ,
доцент